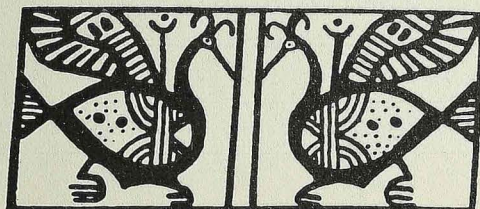

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΣΟΦ. ΛΑΖΑΡΟΥ, ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ, ΙΑΝΘΗ ΘΕΟΧΑΡΙΔΟΥ,
PENOLA, Π. Μ΄ΣΕΡΛΗΣ, ΗΡΑ ΓΕΝΑΓΡΙΤΟΥ, ΜΑΝΙ ΜΑΤΧΟΥ-
ΚΑΡ, ΘΕΟΚΛΗΣ ΚΟΥΓΙΑΛΗΣ, Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗΣ, ΣΤ. ΤΗΛΙΚΙ-
ΔΗΣ, ΔΩΡΑ ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ, ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ, ΣΤ. ΚΑΛΦΙΩΤΗΣ,
ΔΗΜ. ΓΙΑΚΟΣ, ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΛΕΤΑΣ, ΑΝ-
ΘΟΣ ΛΥΚΑΥΓΗΣ, ΔΗΜ. ΔΟΥΚΑΡΗΣ, ΝΙΚΟΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, ΝΙ-
ΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ, ΣΟΛΩΝ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

242 - 243

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος έκδοτης: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Άνδροκλέους 2, Λευκωσία, Τηλ. 65900

Εκπρόσωπος για την Ελλάδα: ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Μεσσηνίας 10, Αθήνα (607) Τηλ. 7700174

Έτησια συνδρομή	Κ\$2.000 μίλε
Έτησια συνδρομή διά βιβλιοθήκες, σχολεία, οργανισμούς	€4.000 μίλε
Έτήσια συνδρομή εξωτερικού	300 δραχμές ή \$12 (δολάρια)
Τιμή τεύχους	€0.300 μίλε
Τιμή διπλού τεύχους	€0.600 μίλε

Τα χειρόγραφα δέν επιστρέφονται. Κλισέ και φωτογραφίες επιστρέφονται.

100 ανάτυπα προς δύο λίρες τη σελίδα πληρώνονται από τον συγγραφέα στον τυπογράφο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΟΦ. ΛΑΖΑΡΟΥ: Δυό ποιήματα	21
ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ: Γιατί διηγήματα; ...	23
ΙΑΝΘΗ ΘΕΟΧΑΡΙΔΟΥ: Ή μάνα του άγνοούμενου	28
RENDOLA (μετ. Π. Μισερλής): Ήπι τέλους θάναι μιὰ καινούργια μέρα	29
ΗΡΑ ΓΕΝΑΓΡΙΤΟΥ: Στό κουρεϊό	30
ΜΑΝΙ ΜΑΤΧΟΥΚΑΡ (μετ. Θ. Κουγιάλης): Τρία ποιήματα	32
Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗΣ: Μνήμη Στρατή Τσίρκα	34
ΣΤ. ΤΗΛΙΚΙΔΗΣ: Ρώτημα, Ήλιδα	38
ΔΩΡΑ ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ: Άνθρωποι και Νόμοι	39

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — Π.ν. Κύπρος: Άνεχώρησέ Α. Περνάρης — Χρυσάνθησ Ζιτσαϊσ: Μαρία Ήλευθερίου-Γκαφφιέρο — Στ. Καλφιώτη: Λογιάσματα του βαποριού — ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — Δημ. Γιάκου: Άλκη Τροπαιάτη «Ή ακυτάλη» — Κ. Χρυσάνθη: Ν. Τζεριαδιανού «Ό άνθρωπος μέ τ' άνθισμένο στάχυ — ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ — Ν. Σ. Νικολαΐδη — ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ — Κ. Βαλέτα: Δυό βιβλία του Κ. Χρυσάνθη — Α. Λυκαύγη: Πεζός Λόγος: τής γλυκειάς χώρας Κύπρου — Δημ. Δουκάρη: Μιά κριτική για τόν Κ. Χρυσάνθη — ΤΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ — ΓΕΝΙΚΑ — ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ — Σολ. Μιχαηλΐδη και Κ. Χρυσάνθη: Κερήνεια.

ΣΕ ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ: Νίκου Παναγιώτου: Άποδελτίωση τών βιβλιοκρισιών που δημοσιεύτηκαν στους πρώτους εΐκοσι τόμου (1960-1980) του περιοδικού «Πνευματική Κύπρος».

Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΜΑΣ ΘΕΜΑΤΟΘΗΚΗ

(ΕΝΑ ΟΛΟΚΛΗΡΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΣΠΙΤΙ ΣΑΣ)

- 2 τόμοι παιδική ποίηση — 1 τόμος παιδικό διήγημα — 1 τόμος έκθέσεις — 1 τόμος βιογραφικό λεξικό — 2 τόμοι παιδικό θέατρο.
- 5 τόμοι ή έγκυκλοπαΐδεια τής Άντιγόνης Μεταξά — 1 όρθογραφικό-έρμηνευτικό λεξικό δημοτικής — 1 άγγλοελληνικό λεξικό — 1 έλληνοαγγλικό λεξικό.
- Ή «ΣΧΟΛΙΚΗ ΜΑΣ ΘΕΜΑΤΟΘΗΚΗ» (τόμοι 7) έγινε μέ τήν υπεύθυνη έποπτεία του Δημ. Γιάκου.

Έκδόσεις Π. ΤΣΟΛΑΣ — Γ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ 17, ΑΘΗΝΑ

Υπεύθυνος κατά τόν νόμον: δρ Κ. Χρυσάνθησ.

Τύποις: Τυπογραφεία - Λιθογραφεία «ΘΕΟΠΡΕΣ» ΛΤΔ., Τηλ. 44940 - 48883

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

(Από πνευματική ομάδα)

Υπεύθυνος: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΚΑ' |

ΝΙΟΒΡΗΣ – ΔΕΚΕΒΡΗΣ 1980

| ΑΡ. 242 – 243

ΔΥΟ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΑΥΤΟΣ ΠΟΥ ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΘΗΚΕ ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΣΕ, ΚΥΡΙΕ

Αυτός που περιπλανήθηκε άσωστα
΄Αναζητώντας Σε, Κύριε,
Αυτός είμ' εγώ!
΄Η φωτιά μ' έπιασε Ξυλοκόπο στο δάσος
΄Η τρικυμία ναυτόπουλο με σαπισκάρabo στη θάλασσα
΄Η βροχή κι ο ήλιος όδοιπόρο στον άτέλειωτο κάμπο
Με πιάσαν οι καιροί γυμνό στα σαγόνια τους όπως οι μυλόπετρες
τό στάρι.
Είμαι αυτός που όδευε διψασμένος
Στήν καυτή έρημο της άπροσδιοριστίας Σου.

Χανόμενα μες στους καιρούς σαν τό σπόρο στο χώμα,
Σκοτεινέ, άνερμήνευτε κι άδιαπέραστε, Κύριε,
Χανόμενα και μ' ανάδιναν καινούρια φύτρα
Για τὰ σαγόνια και τήν περιπλάνηση.
΄Από μήτρα σε μήτρα, από κόρφο σε κόρφο κι από σαγόι σε σαγόι.
΄Από γέννα σε θάνατο κι από θάνατο σε γέννα
΄Ιδου έγω μες άπ' τήν ύψικάμινό Σου χλωρός και νέος
΄Ιδου έγω στον κόρφο Σου κι ύστερα στα σαγόνια
΄Ιδου έγω να τρώγω τις σάρκες μου Ξανά και Ξανά
χωρίς αυτές ν' άφομοιώνονται.

Είμαι ό μακρινός εκείνος που μάταια Σε αναζήτησα εκτός μου.
Αϊώνες ήσουν έξω από μένα καρπασμός όργης
Αϊώνες ήσουν μέσα μου σκοτεινός κι άνερευνητος.
΄Ήσουν τό λάδι για τό λύχνο μέσα μου
Για τό λύχνο που κανείς δέν άναψε.
Τό λύχνο μέσα μας ποιά χέρια τον άνάβουν;
Τά δικά Σου, Κύριε, άφοϋ μάς πλύνει ή βροχή και μάς στεγνώσει
ό ήλιος Ξανά και Ξανά
΄Αφοϋ μάς φάγει τό συκώτι ό μαϋρος άετός πάλι και πάλι
δεμένους στο βράχο της σάρκας μας.

Είμαι ό μακρινός εκείνος που τώρα χάραξε ή αύγή μέσα του!
 Θυμήσου τις ψαλμωδίες του όρθρου στη μονή της Χρυσορογιάτισσας
 κι ύστερα τον ήλιο και τη νέα ήμέρα της 'Ανάστασης
 Κράτησε στο νοῦ σου τη μελωδία των ψαλτών και της καμπάνας
 στο μεταίχιμιο ανάμεσα της νύχτας και της ήμέρας
 Κράτησέ τα στο νοῦ σου και λησμόνησε την άγρυπνία της
 νύχτας, έαυτέ.

'Η νύχτα κύλησε και πιά ήχοῦν καμπάνες και δοξαστικά.
 Θα σημάνω, Κύριε, τις καμπάνες των έφτά έκκλησιών,
 Θ' άνάψω τις έφτά μου λυχνίες,
 Θα φωταγωγήσω τό ναό Σου έντός μου
 Και θα περιμένω.
 'Η συνάντησή μας άς γίνει τό συντομότερο.

ΟΙ ΙΣΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ

'Η αίχμή που σέ χτύπησε κατάστηθα
 Σκοτεινή στη συννεφιά του πάθους, 'Αγαμέμνονα,
 'Ηρθε άπ' τό δικό σου χέρι
 'Ηρθε με την όρμή που πέζεψε
 Βαρύ, ασύνετο κι άποφασισμένο
 Τό ύψωμένο ξίφος του χεριαῦ σου
 Χτυπώντας τό λευκό φουσκωμένο κόρφο της 'Ιφιγένειας.
 'Ο πλώιμος άνεμος του ταξιδιου της Τροίας
 'Ηταν άμφίστομο χωρίς λαβή μαχαίρι
 Που σου ξεγέλασε ή λάμψη του τά μάτια.
 Πρέπει να τό κατάλαβες, 'Αγαμέμνονα,
 Πώς οι πράξεις μας δέ διαγράφονται με τον καιρό
 Ούτε κι εξαγοράζονται με τίποτε άλλο
 Παρά με ίσες πράξεις.
 «Έκτίνει ό καίνων' θέσμιον γάρ
 Παθειν τον έρξαντα».

ΣΟΦΟΚΛΗΣ ΛΑΖΑΡΟΥ

ΓΙΑΤΙ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ,...

Πολλοί φίλοι και άλλοι, γνωστοί και άγνωστοί μου, άπορούν γιατί νά εκδώσω τώρα βιβλίο με διηγήματα μου, και μάλιστα τόσο παλιά διηγήματα, τὸ βιβλίο μου ΜΙΚΡΗ ΑΓΩΝΙΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ. Άπορούν επίσης πὸν ἔγραφα διηγήματα. Δέ νομίζουν πὸς μοῦ «ταιριάζει» νά γράφω διηγήματα! Αὐτὲς και ἄλλες τέτοιες άπορίες μοῦ εκφράζουν με ἐπιστολές τους και προφορικά άρκετοί, γνωστοί και άγνωστοί μου, σχετικὰ με τὰ διηγήματα μου.

Οἱ άπορίες των μπορεί νά εἶναι δικαιολογημένες ὡς ἕνα σημείο, και γι αὐτὸ χρειάζονται άπάντηση. Άπαντῶ πρώτα στὸ ἐρώτημα, γιατί ἔδωγα τὸ ρα σὲ βιβλίο τόσο παλιά διηγήματα:

Όταν ἡ ἀγαπητὴ μου κ. Ρήνα Κατσελλῆ ἔμαθε πὸς πρὶν χρόνια πολλά εἶχα γράψει διηγήματα πὸν τὰ εἶχα δημοσιέψει στὸ περιοδικὸ Κυπριακὰ Γράμματα με ψευδώνυμο, μοῦ εισηγήθηκε νά τὰ εκδώσω σὲ βιβλίο. «Εἶναι κρίμα πνευματικὰ κεφάλαια τοῦ τόπου νά μένουν άγνωστα και ανεκμετάλλευτα και μακριὰ ἀπὸ τὴ νέα γενεά, πὸν διψᾷ νά διαβάσει κάτι ἀπὸ τίς ρίζες της», μοῦ ἔγραφε σὲ μιάν ἐπιστολή της. Στὴν ἀρχὴ δὲν δέχτηκα τὴν εισηγήσή της, γιατί αὐτὰ τὰ παλιά μου διηγήματα μοῦ φαίνονται σήμερα πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ μας: σάμπως νά εἶναι ἔξω τόπου και χρόνου τώρα, μακριὰ ἀκόμη και ἀπὸ τὴ σημερινὴ τεχνικὴ τοῦ διηγήματος. Μπορεῖ, βέβαια, ἀπὸ μιάν ἄλλη ἄποψη, νά ἔχουν τὸν τόπο τους και σήμερα σὰν λογοτεχνικὰ και ψυχολογικὰ ντοκουμέντα μιᾶς ἐποχῆς τριάντα και σαράντα και περισσότερα χρόνια πίσω. Ἄλλὰ τίποτε ἄλλο. Σήμερα δὲν θὰ τὰ ἔγραφα αὐτὰ τὰ διηγήματα, — τουλάχιστο: δὲ θὰ τὰ ἔγραφα με τέτοια μορφή, με τὴν ἴδια τεχνικὴ στὴ σύνθεση και στὴν ἀρχιτεχτονικὴ τους. Όμως ὁ Ρήνα Κατσελλῆ ἐπέμενε, και μοῦ πρότεινε κιόλας ν' ἀναλάβει αὐτὴ τὴν ἔκδοση τους. «Νά μὴ σὲ προβληματίζει πὸς αὐτὰ εἶναι ἔξω τόπου και χρόνου», μοῦ ἔγραφε. «Ἡ λογοτεχνία εἶναι διαχρονικὴ, και ἐγὼ θέλω νά τὰ εκδώσω σὰν ἔκφραση λογοτεχνικὴ μιᾶς σημερινῆς περιόδου τῆς Κυπριακῆς γραμματείας, πὸν γιὰ διάφορους λόγους δὲν ἔτυχε νά τυπωθοῦν σὲ βιβλίο τὸν καιρὸ πὸν εἶχαν γραφεῖ και στὸν ὅποιο ἀνήκουν οὐσιαστικὰ. Τὰ διηγήματα αὐτὰ ἀντιπροσωπεύουν τὴν Κυπριακὴ πεζογραφία ἐκείνης τῆς ἐποχῆς και δίνουν μιάν εἰκόνα των καταστάσεων πὸν επικρατοῦσαν τότε ἀπὸ μιὰ σκοπιὰ πολὺ ἀνθρώπινη», πολὺ προσωπικὴ, ἴσως, ἄλλὰ και πολὺ ἐνδιαφέρουσα.

Ἡ ἀλληλογραφία μας συνεχίστηκε γιὰ ἐνάμισιο χρόνο, ὡσὸτου γίνεῖ ἡ ἔκδοση των διηγημάτων ἀπὸ τίς Ἐκδόσεις «Χρυσοπολίτισσα». Κι ἔτσι τώρα, ὡρα ἀγαθὴ, παρουσιάζονται σὲ βιβλίο τὰ δέκα διηγήματα μου, γιὰ νά ζήσουνε μιάν ἄλλη ζωὴ πιά. Ἐλπίζω πὸς θὰ κριθοῦνε σὰ διηγήματα τῆς ἐποχῆς των. Βέβαια, καιμὰ ἐξήγηση γιὰ τὴν ἐποχὴ πὸν γράφτηκαν και γιὰ τὴν τυχὸν σημασία τους δὲν χρειάζεται. Θὰ ἦταν σάμπως ν' ἀπολογοῦμαι γιὰ κάτι κακὸ πὸν ἔκανα!.. Ό ἀναγνώστης μόνος του θὰ βγάλει τὰ συμπεράσματα του βλέποντας τὸ ἔτος πὸν γράφτηκε τὸ κάθε διήγημα.

***

Στὴ δευτέρη ἀπορία των καλόβωλων ἀναγνωστῶν μου, γιατί ἔγραφα και διηγήματα πὸν τὰ δημοσιέψα με ψευδώνυμο και ἔμειναν άγνωστα τόσα χρόνια, άπαντῶ με τὴν ἐπόμενη «ἐξομολόγηση»:

Πολύ λίγοι ξέρουν πώς ενδιαφέρονται όχι μόνο για τη μελέτη και κριτική τῆς λογοτεχνίας, ἀλλὰ και για τὴ δημιουργία τῆς, κι ὅτι ἔχω πολλές φορές και συστηματικὰ ἀποπειραθεὶ τὴ δημιουργία λογοτεχνίας και στὸν πεζὸ και στὸν ἑμμετρο λόγο. Τὸ διήγημα, ἰδιαίτερα, πάντα μ' ἐνδιέφερε σὰν εἶδος λογοτεχνικό: και για τὴν οὐσία και για τὴ μορφή του· και ἡ μελέτη του και ἡ δημιουργία του· και ἡ κριτική του και ἡ τεχνική του· τὸ γράψιμο του ἀπὸ ἄλλους και τὸ γράψιμο του ἀπὸ μένα.

Ἄρχισα πολὺ νωρὶς νὰ ἐνδιαφερόμην γιὰ τὸ διήγημα, πρῶτα ἴσως ἀπὸ ἐνστικτο (ἀπὸ μικρὸς μου ἄρεσε ν' ἀκούω και νὰ διαβάζω διηγήσεις και παραμύθια), κατόπιν ἀπὸ ἐνσυνείδητο ἐνδιαφέρο, μὲ ἐξάσκηση στὴ σύνθεση ἀφηγημάτων, πρῶχειρη ἀσκηση στὴν ἀρχή, κανονική και συστηματική ἀσκηση ἔπειτα. Ἀπὸ τὰ πρῶτα γυμνασιακὰ μου χρόνια δοκίμασα τὸ χέρι μου στὸ διήγημα. Συνειδητὰ ὅμως και μὲ κάποια συνέπεια και «μὲ ἀξιώσεις» ἔγραψα τὸ πρῶτο μου σωστὸ διήγημα στὰ δεκαπέντε μου χρόνια, κατὰ τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1926, — ἓνα «ἱστορικὸ διήγημα» σὰν «ἐλεύθερη δημιουργία», στὸ μάθημα τῆς Ἱστορίας τοῦ καθηγητῆ Β. Ν. Τατάκη¹. Σὰν εἰσαγωγή στὴ Βυζαντινὴ Ἱστορία ὁ κ. Τατάκης μᾶς μίλησε γενικὰ γιὰ τὴν Ρωμαϊκὴν Ἱστορία και πῶς οἱ Ἕλληνες ἐπέδρασαν πάνω στοὺς Ρωμαίους, πῶς δέχτηκαν και πῶς ἐπηρεάστηκαν ἀπὸ τὸν Ἀρχαῖο Ἑλληνικὸ πολιτισμὸ οἱ Ρωμαῖοι. Γιὰ νὰ ἐντυπωθεῖ καλύτερα στὸ νοῦ μας ἡ ἐπίδραση τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ πάνω στοὺς Ρωμαίους, ὁ κ. Τατάκης μᾶς εἶπε, και μᾶς καθοδήγησε πῶς νὰ κάνουμε μιὰ μικρὴ «ἐλεύθερη» μελέτη—ἔρευνα² πάνω στὸ θέμα αὐτὸ Ἐγὼ ζήτησα τὴν ἄδεια, ἀντὶ νὰ γράψω «μελέτη», νὰ γράψω μιὰν ἱστορία, μιὰ φανταστικὴν ἱστορία—ἀφήγηση γιὰ τὴν ἐποχὴ και τὸ θέμα αὐτό. Κ' ἔτσι μέσα στὶς γιορτὲς τῶν Χριστουγέννων ἔγραψα ἓνα «ἱστορικὸ διήγημα», πού τὸ ἔβαλα στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀδριανοῦ στὴν Ἀθήνα, ὅπου ἓνας εὐγενικός, καλλιεργημένος Ρωμαῖος νέος συναντᾷ και ἀγαπᾷ μιὰν Ἀθηναία κοπέλλα, (ὁ Λεύκιος τὴ Γλαύκη, νομίζω). Ἡ ἐπίδραση τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ φαίνεται στὰ αἰσθήματα και στὶς σκέψεις των, στὴ ζωὴ τους.

Τὸ ἔγραψα και τὸ καθαρὸγραψα μὲ μπλοῦ μελάνι και σ' ἓνα τετράδιο μὲ κάπου ἐξήντα σελίδες (συνθιτισμένες κόλλες γραφῆς διπλωμένες και ραμμένες σὲ τετράδιο). Ἄρεσε, θυμᾶμαι, στὸν Τατάκη και μοῦ ἔγραψε μερικὰ ἐνθαρρυντικὰ, ἐπαινετικὰ λόγια στὸ τέλος — ἀπὸ καλοσύνη του περισσότερο παρὰ μὲ αὐστηρὸ

1. Ὁ λαμπρὸς αὐτὸς δάσκαλος και ἄνθρωπος, πού μ' ἔχει ἐπηρεάσει εὐεργετικὰ στὴν πνευματικὴ καλλιέργεια ἴσως ὅσο κανένας ἄλλος δάσκαλος μου (και εἶχα ἐξαιρετοὺς δασκάλους πού τοὺς εὐγνωμονῶ γιὰ πάντα), μᾶς δίδαξε στὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο κατὰ τὸ σχολικὸ ἔτος 1926—27 Βυζαντινὴ Ἱστορία μόνο. Τίποτε ἄλλο. Βυζαντινὴ Ἱστορία γιὰ τρεῖς ὥρες τὴ βδομάδα ἀπὸ δύο ὥρες πού ἦταν κανονικὰ· ὅμως ἐμεῖς και κείνος ζητήσαμε και τίς αὐξήσαμε σὲ τρεῖς ὥρες, τὴ μιὰ ἄργα τὸ ἀπόγευμα 4—5 μ.μ. — Ὅα πρέπει κάποτε νὰ γράψω ἐχτενέστερα γιὰ τὸν ἐξαιρετικὸ αὐτὸ ἄνθρωπο, σεβαστὸ μου δάσκαλο και καλὸ μου φίλο: γιὰ τὸ χαραχτήρα του τὸν ἀδαμάντινο, γιὰ τὴ γλυκύτητα του, γιὰ τὸ μεγάλο συγγραφικὸ ἔργο του στὴ φιλοσοφία, στὴν παιδεία γενικὰ.
2. Ὁ Β. Ν. Τατάκης ἦταν ὁ πρῶτος, και μόνος, καθηγητῆς πού μᾶς ἔβαλε, και μᾶς ἔμαθε, νὰ γράφουμε μικρὲς μελέτες, ἐλεύθερες ἐργασίες, στὸ Γυμνάσιο. Καὶ κάναμε ὁ κάθε μαθητῆς 4—5 ἐργασίες κατὰ τὸ διάστημα τοῦ σχολικοῦ ἐκείνου ἔτους. — Ὅταν ἔπειτα ἀπὸ λίγα χρόνια δίδαξα στὸ Γυμνάσιο Κερύνειας και στὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο, ἐφόρμωσα τὸ σύστημα τῆς ἐλεύθερης δημιουργικῆς ἐργασίας και ἔρευνας στοὺς μαθητῆς και στίς μαθήτριες μου μὲ λαμπρὰ ἀποτελέσματα ἐκ μέρους των. Τὰ ἀγαπημένα μου ἐκεῖνα παιδιὰ, ἀγόρια και κορίτσια, μοῦ ἔγραψαν μελέτες και διηγήματα, κριτικὰς και ποιήματα, και ἔκαναν συλλογὲς λαογραφικοῦ ὑλικοῦ. — πολλές φορές μὲ καλὴ μέθοδο και πρωτοτυπία, μὲ προσοχὴ και εὐκρίνεια, μ' ἐνθουσιασμὸ και αὐτοπεποίθηση, και μὲ πολλὴν ἐπιτυχία. Ἦταν μιὰ ἀπὸ τίς ὠραιότερες ἱκανοποιήσεις πού εἶχα σὰν ἐκπαιδευτικὸς στὴν Κύπρο.

κριτικό πνεύμα. Τὸ ἔδωσα καὶ τὸ διάβασε καὶ ὁ φίλος Κώστας Ἀσιώτης, πού τότε ἄρχισε νὰ ἐργάζεται στὴν ἔφημερίδα Κυπριακὸς Φύλαξ. Μοῦ ἔγραψε στὸ τέλος τοῦ διηγήματος μερικὰ καλὰ λόγια, συμβατικά, τὸ ἐπέκρινε ὅμως γιὰ τὸ «ρομαντισμὸ» του. Κ' ἐγὼ τὸ θεώρησα κατόρθωμα μου πού ὄρθηκε πῶς ἔγραφα «ρομαντικά»!

Δὲν ξέρω τώρα τί ἀπέγινε τὸ «διήγημα» μου ἐκεῖνο. Δὲ θυμᾶμαι τὸν τίτλο του οὔτε λεπτομέρειες ἀπὸ τὸ θέμα καὶ τίς «πράξεις» του. Δὲν ξέρω καν πού βρίσκεται τώρα!..

**

Ἀπὸ τότε ὡς σήμερα ἔχω μελετήσει ἐπισταμένα τὸ διήγημα σ' ὅλες του τίς φάσεις, κ' ἔγραφα πέντε—ἕξι δωδεκάδες διηγήματα. Κατὰ τὸ 1937 ἤμουν ὁ εἰσηγητὴς τῆς Κριτικῆς Ἐπιτροπῆς στὸ διαγωνισμὸ διηγήματος πού εἶχε προκηρῦξει ἡ ἔφημερίδα Ἐλευθερία καὶ στὸν ὁποῖο ὑποβλήθηκαν ἐξηντατρία διηγήματα. Στὴν εἰσήγησή μου ἐκείνη ὅπως καὶ στίς κριτικὲς μου διβλίων μὲ διηγήματα ἔχω ἐκφράσει πολὺ καθαρὰ τίς βασικὲς παρατηρήσεις καὶ ιδέες μου γιὰ τὸ διήγημα. Καὶ βέβαια στὰ διηγήματα πού ἔγραφα προσπάθησα νὰ ἐφαρμόσω τίς ἀπόψεις μου γιὰ τὸ λογοτεχνικὸ αὐτὸ εἶδος.

Ἄλλὰ ἀπὸ τὰ ἐξήντα—ἑβδομήντα πού εἶχα γράψει, ἔχουν περισωθεῖ μόνο τὰ δέκα πού δημοσιεύτηκαν κατὰ καιροὺς στὸ περιοδικὸ Κυπριακὰ Γράμματα καὶ ἔχουν τώρα ἀποτελεσεῖ τὸ βιβλίον Μικρὴ Ἀγωνία καὶ ἄλλα Διηγήματα. Καὶ ἔτυχε νὰ δημοσιευτοῦν τὰ διηγήματα αὐτά, γιὰτί τότε τὰ «Κυπριακὰ Γράμματα», ἰδιαιτέρα κατὰ τὸ δεῦτερο παγκόσμιον πόλεμον, περνοῦσαν μιὰ διπλὴ κρίση: πνευματικὴ καὶ οἰκονομικὴ. Οἱ πηγὲς λογοτεχνικῆς συνεργασίας εἶχανε λιγοστεύει πολὺ μὲ τὸν πόλεμον, γιὰτί δὲν μπορούσαμε πιά νὰ ἔχουμε τακτικὴ ἐπικοινωνία μὲ τὸ ἐξωτερικόν, γιὰ νὰ παίρνομε καλὴ συνεργασία ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Αἴγυπτον κυρίως. Καὶ βέβαια ἡ οἰκονομικὴ ἐξάντλησή μας ἦταν πάντοτε παρούσα. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ περιοδικὸ μας ἀπὸ δεκαπενθήμερον ἀναγκάστηκε νὰ γίνῃ μηνιαῖον καὶ ἔπειτα διμηνιαῖον. Κάθε φορὰ ἔβγαίνε μὲ κόπους καὶ στερήσεις, καὶ σχεδὸν πάντοτε ἦταν ἔτοιμον νὰ κλείσει. Μερικὲς φορὲς ἦτανε φτωχὸ, φτωχότατον σὲ ὕλη καὶ σ' ἐμφάνιση. Μὲ δυσκολία ἔβρισκα κατάλληλον ὕλικόν γιὰ νὰ γεμίσω τίς λίγες σελίδες του, καὶ μὲ δυσκολία ἔβρισκα τὰ οἰκονομικὰ μέσα γιὰ νὰ τυπωθοῦν οἱ λίγες αὐτὲς σελίδες του, (ἢ μᾶλλον: δεχόταν νὰ τὸ τυπώσει μὲ συνεχῆ πίστωση ὁ ἀξιαγάπητος ἐκεῖνος ἄνθρωπος, φίλος μου καὶ φίλος τῶν γραμμάτων, Θωμᾶς Κυριακίδης, ὡσότου ἐξοικονομήσω κάτι ἀπὸ τὸ μισθόν μου). Γι' αὐτό, ὁ ἄλλος ἀκατάδελτος στυλοβάτης τοῦ περιοδικοῦ, ὁ ἀείμνηστος Ἀντώνης Ἰντιάνος κ' ἐγὼ μερικὲς φορὲς γεμίζαμε οἱ δύο μας τίς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ μὲ δικὰ μας γραφήματα: ποιήματα, διηγήματα, μελέτες, μεταφράσεις, κριτικὲς, κλπ., χρησιμοποιοῦντας διάφορα ψευδώνυμα. Ἔτσι... ὄρθηκαν τὴν εὐκαιρίαν τότε μερικὰ διηγήματά μου νὰ μπουνε, κάπως εὐκολώτερα, στὸ καλύβι τῶν Κυπριακῶν Γραμμάτων. Καὶ γι' αὐτὸ ἔχουν μόνο αὐτὰ τὰ δέκα περισωθεῖ ἀπὸ τὴν μεγάλην καὶ ποικίλη σοδεῖαν διηγημάτων μου κάπου τριάντα ἐτῶν.

Συνεχῶς πειραματιζόμενον μὲ τὸ διήγημα: Δοκίμαζα νέες μορφές, καινούργια θέματα, ποικίλες διαθέσεις, σκέψεις καὶ αἰσθήματα διάφορα, πρόσωπα καὶ πράγματα, χαραχτήρες καὶ καταστάσεις πού κάθε φορὰ ἀνταποκρίνονταν στὰ ρεῦματα καὶ στίς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς. Ἐγραφα, κ' ἔσβηνα, κ' ἔσκιζα. Ἦσως μερικὰ νὰ ἔχουν ἀκόμη περισωθεῖ κάπου ἀνάμεσα στὰ χαρτιά μου, ὅμως πολὺ τὸ ἀμφιβάλλω. Σκοπὸς μου ἄμεσος ὅταν τὰ ἔγραφα ἦταν νὰ δοκιμάσω τίς συνθετικὲς δυνάμεις μου

σ' ένα σύντομο αφήγημα, πειθαρχημένο σε κανόνες αυστηρούς που έχω έβαλα στον έαυτό μου, αυστηρότερους απ' ό,τι απαιτούσα από άλλα πρόσωπα που γράφανε διηγήματα. Γι' αυτό και τα λίγα διηγήματά μου που τότε επέτρεψα να δημοσιευτούν στα Κυπριακά Γράμματα ήταν πολύ καλύτερα — έτσι πίστευα — από τα λογοτεχνήματα άλλων που μου στέλναν ως διηγήματα. Στ' αλήθεια, δέν έκανα και πολλή χάρη στον έαυτό μου παραχωρώντας τους μια θέση στο περιοδικό κατά προτίμηση παρά διηγήματα γραμμένα από άλλους.

Χάθηκαν, λοιπόν, τα άλλα διηγήματα μου. Πολύ λίγα απ' αυτά θυμούνται με κάποιες λεπτομέρειες: "Όταν πρωτοπήγα στην Αθήνα γεαρός φοιτητής (ήταν ή εποχή τής ανυπότακτης νιότης, που όλα τα ξέρει, νομίζει, και όλα τα μπορεί!), συνέχισα να γράφω «διηγήματα», κ' έστειλα μάλιστα μερικά σε λογοτεχνικά περιοδικά (Λόγος, Έλληνικά Γράμματα) και σε διαγωνισμούς διηγήματος. Θυμάμαι τους τίτλους δυό: «Η θανή του γέρου», και «Τό φρούτο του θανάτου». (Φαντάζομαι με τί «ρωμαντισμούς» θά πλημμύρισα!) Βέβαια ούτε βραβεύτηκε ούτε δημοσιεύτηκε κανένα δικό μου. Κι αυτό μ' έκανε να προσγειωθώ. Είχε πολύ σωστική, ευεργετική επίδραση για την πνευματική μου ώριμανση: Πρώτα μ' έκανε να νιώσω σεδασμό κ' έχτίμηση για τή νεοελληνική κριτική όταν είναι απροσωπόληπτη. Κ' έπειτα, μ' έκανε να σκεφτώ βαθύτερα και σοβαρώτερα, ν' αναμετρήσω τής δυνάμεις μου αντιμεμενικώτερα, και να γίνω πιό επιφυλαχτικός για τής δημιουργικές μου ικανότητες. Συνέχισα, βέβαια, να γράφω διηγήματα (και ποιήματα), αλλά σαν άσκηση μάλλον παρά από έφεση και φιλοδοξία για δημοσίευση. Από την εποχή εκείνη σώθηκε τό «Ένας αλιώτικος Αμερικάνος», που πρωτογράφηκε στο 1930, αλλά πήρε την τελική του μορφή και δημοσιεύτηκε τό 1934 στα «Κυπριακά Γράμματα, με ψευδώνυμο βέβαια.

Μερικά άλλα, με κοινωνικό περιεχόμενο και χαρακτήρα επαναστατικό, ήταν περισσότερο θεματογραφήματα παρά λογοτεχνήματα. Άλλα, φιλοδουλεμένα και περίκομψα, κάτι σαν αφηγηματικά πεζοτράγουδα, ήτανε ώραία λόγια κι ώραία σχήματα χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο. Μερικά άλλα τα άντλησα από λαϊκά παραμύθια, κι άλλα, πρωτότυπα αφηγήματα, τα έπλασα σαν λαϊκά παραμύθια. Κι αυτά τα τελευταία λυπούμαι ιδιαίτερα που δέν τα έχω φυλάξει. Ήτανε, νομίζω, μια υγιής προσπάθεια επανόδου στο λαϊκό αφηγηματικό πνεύμα, μια απόπειρα προσέγγισης στις πηγές του ζωντανού παραμυθιού. Ώστόσο, δυό-τρία απ' αυτά έχουν ένσωματωθεί μέσα σ' επιστολές μου προς αγαπητά μου πρόσωπα, κ' ίσως να υπάρχουν ακόμη κάπου.

Τα τελευταία διηγήματα που έγραφα ήτανε δυό, σαν δίπτυχο από ανάλογα αλλά και αντιθετικά θέματα: «Και μη εισενέγκης ήμας εις πειρασμόν» τό ένα, «Άλλον γάρ έκτός Σου» τό άλλο. Τα δούλεψα και τα ξαναδούλεψα για τρία—τέσσερα χρόνια, αλλά τό αποτέλεσμα ήταν πολύ ίσχνό. Δέ με ικανοποιούν ούτε στη μορφή ούτε στο περιεχόμενο. Φαίνονται σά να στέκονται πάνω σε ξυλοπόδαρα, με κινήσεις αυτοματικές και άψυχες, σαν «α πριορι» εικόνες μιας πλασματικής ζωής, έκτοπλάσματα σκέψεων και αισθημάτων, θαμπά αντικαθρεφτίσματα προσώπων και καταστάσεων που σαν άντρείκελα τα κινεί ο δημιουργός των. «Οί χαρακτήρες που μιλούν για τό συγγραφέα μόνο», γράφει ένας κριτικός, «είναι κατώτεροι από τους χαρακτήρες που μιλούν για τον έαυτό τους. Ένα μυθιστόρημα ή διήγημα δέν πρέπει να είναι για πράγματα, αλλά μάλλον για ανθρώπους που κάνουν πράγματα. Ο δαθμός στον όποιο οί χαρακτήρες σε κάνουν να νιώθεις και να καταλαβαίνεις τά διλήμματα τους, που έγείρουν τή συμπάθεια σου, είναι τό μέτρο τής τέχνης του συγγραφέα.» Κι αυτό δέν τό έχω ακόμη επιτύχει στα δυό αυτά διηγήματα. Γι αυτό

δέν νομίζω πώς τὰ δυὸ αὐτὰ διηγήματα θὰ γραφοῦν ποτέ, δὲ νομίζω πὼς θὰ ὀλοκληρωθοῦν ποτέ³.

Ἐπιθυμῶ νὰ κλείσω τὴν προσωπικὴ αὐτὴ ἀναφορὰ μὲ μερικὲς σκέψεις γὰρ τὸ διήγημα ὄχι καὶ τόσο πρωτότυπες, ἀλλὰ οὔτε καὶ γενικὰ ἀποδεχτές:

Βέβαια σήμερα τὰ περισσότερα λογοτεχνικὰ εἶδη φαίνονται ὡς ἀνακατεμένα, παρουσιάζονται ὡς ἀναρχα καὶ ἀκανόνιστα, γιὰτὶ εἶναι τάχα «ἐλεύθερες» μόνο δημιουργίες, ἀδέσμευτες ἀπὸ κανόνες καὶ περιορισμούς. Ὅσοι συνήθισαν στὰ καθιερωμένα καὶ ἀπαραβίαστα καλοῦπια τῆς «ἀνάλλαγης» παράδοσης νομίζουν πὼς τὰ ἀποτελέσματα τῆς «ἀτασθαλίας» αὐτῆς εἶναι θλιβερά. Ὅμως ἡ ἀπόλυτη αὐτὴ ἐλευθερία τῶν σύγχρονων λογοτεχνῶν εἶναι εἰκονικὴ μᾶλλον παρά πραγματικὴ. Δὲν εἶναι ἀλόγιστη, καταστρεπτικὴ ἐλευθερία. Γιὰτὶ ὁ πραγματικὸς δημιουργὸς ἐκλογισθεὶ πάντοτε, ἐνσυνείδητα ἢ ἐνστικτικὰ, μερικοὺς γραπτοὺς ἢ ἄγραφους νόμους, δικούς του ἔστω κάποτε νόμους, ὅταν γράφει γιὰ νὰ γίνῃ κατανοητός, νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν σκοπὸν τῶν προσωπικῶν του σκοποῦ καὶ φιλοδοξίας, καὶ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἀποστολὴν του μέσα στὴ σύγχρονη κοινωνία.

Γι' αὐτό, ὅπως καὶ σ' ὅλα τὰ λογοτεχνικὰ εἶδη, ἔτσι καὶ στὸ διήγημα πρέπει, μαζὶ μὲ τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν τοῦ δημιουργοῦ, νὰ ὑπάρχει πειθαρχία στοὺς «νόμους» τοῦ εἶδους. Ὁ Ἄγγλος μυθιστοριογράφος Graham Greene πιστεύει πὼς «τὸ διήγημα ἀπαιτεῖ αὐστηρὴν οἰκονομίαν καὶ ἔχει ἕνα χαρακτηριστικὸν αὐτὸ εἶναι μιὰ σχεδὸν ὀλοτελα ἀκαμπτη ἔνταση, μιὰ σύνθεσις ἀπὸ πολλὰς κορφὰς καὶ σχεδὸν δίχως πεδιάδες. Κι αὐτὸ ἐπιβάλλει πάνω στὸν ἀναγνώστη τεράστιες ἀπαιτήσεις. Γι' αὐτὸ μπορούμε νὰ θεωρήσουμε πὼς τεχνικὰ τὸ διήγημα εἶναι λόγος συμπυκνωμένος, λόγος κάτω ἀπὸ μεγάλη πίεση».

Οἱ καθηγητὲς τῆς λογοτεχνίας M. M. Liberman καὶ E. E. Foster στὸ ἔργον τους «Σύγχρονο Λεξικὸν Λογοτεχνικῶν Ὁρῶν» γράφουν (σ. 109—110): «Εἶναι δύσκολον νὰ δοθεῖ ὁ ὀρισμὸς τοῦ διηγήματος. Τὸ διήγημα ὡστόσο περιγράφεται ὡς μιὰ ἀφήγησις μακρύτερη ἀπὸ τὸ ἀνέκδοτον, βραχύτερη ἀπὸ τὴν νοῦβέλλα, καὶ ἀκόμη πιὸ βραχεῖα ἀπὸ τὸ μυθιστόρημα. Τὸ διήγημα εἶναι ἕνα ἔργον ποὺ μπορεῖ

3. Κατὰ τοὺς τελευταίους δυὸ μῆνες τῆς ὀδυνηρῆς ἀρώστιας μου δὲν μπόρεσα παρὰ μόνον δυὸ βιβλία νὰ διαβάσω: τὸν προτελευταῖον τόμον τῶν Κυπριακῶν Σπουδῶν καὶ τὸ κάπως παλαιότερον μυθιστόρημα τοῦ Ἄγγελου Σ. Βλάχου, Οἱ Τελευταῖοι Γαληνότατοι, ποὺ ὅμως πρώτη φορὰ τώρα τὸ διάβαζα.

Τὸ δέκατον κεφάλαιον τοῦ μυθιστορήματος αὐτοῦ ἔχει τὸν τίτλον «Καὶ μὴ εἰσενέγκης...» (σ. 243—259). Νομίζω πὼς ὡς οὐσία ἀποτελεῖ τὸ σημαντικώτερον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου. Εἶναι πολὺ βασικὸν κομμάτι, φιλοσοφικόν, λογικὸν ἀκαταμάχητον, πλατὺ καὶ ὀριστικόν. Δὲ μιλῶ γιὰ τὸ «βέθηλον» ἢ τὴν εὐσέβεια τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ, ἀλλὰ γιὰ τὴν τόλμην καὶ τὴν εὐλικρίνειάν του. Εἶναι ὡς ἕνα παιγνίδιον μεγαλοφυΐας, μιὰ πέτρα ποὺ ρίχνει στὰ στεκάμενα νερά ἢ τετράγωνη λογικὴ του. Δὲ μὲ ἐνδιαφέρει, ἢ καλύτερα δὲν ξέρω τὸ δόγμα ποὺ διδάσκει, τίς γνώμες καὶ τίς ἀντιλογίας ποὺ ἀναπτύσσονται. Τὸ σπουδαῖον εἶναι πὼς ὁ Ἄγγελος Σ. Βλάχος εἶπε ἀνεμπόδιστα καὶ μὲ σεμνότητα τὸ λόγον του.

Τώρα τὸ κεφάλαιον αὐτὸ τοῦ Ἄ. Βλάχου εἶναι ἕνας ἀκόμη λόγος ποὺ κάνει ἀχρηστον τὸ διήγημά μου «Καὶ μὴ εἰσενέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμόν». Παρ' ὅλες τίς διαφορὰς τῶν σὲ πρόσωπα, καταστάσεις καὶ καιροὺς ποὺ παρουσιάζουν τὰ δυὸ ἔργα, παρ' ὅλες τίς διαφορὰς προοπτικὰς τῶν, διαθέσεις καὶ τάσεις τῶν, παρ' ὅλες τίς αἰτίας καὶ σκοποὺς τῶν, παρ' ὅλη τὴν διάφορον τεχνικὴν καὶ πλοκήν, πορεία καὶ κατάληξίν τους, ὅμως μοῦ φαίνεται πὼς χάθηκε ὀριστικὰ κάτι ἀπὸ τὸ «προσωπικόν» τῆς ἀτελείωτης ἄλλωστε προσωπείας μου. Γι' αὐτὸν ἀκόμη τὸ λόγον τὸ διήγημά μου δὲν πρόκειται νὰ πάρῃ ποτὲ καμιά μορφήν.

νά διαβαστεί σέ μιὰ «καθισιά» καί περιέχει συνήθως ἕνα μόνο γεγονός. Ἐλλά τὸ διήγημα πιθανόν νά εἶναι μακρύτερο ἀπὸ τὸ ἀνέκδοτο καί βραχύτερο ἀπὸ τὸ μυθιστόρημα μόνο γιατί δοκιμάζει νά ἐκπληρώσει διαφορετικούς σκοπούς. Ἀγωνίζεται νά ἀναπτύξει λιγώτερα μοτίβα, λιγώτερες κεντρικές ιδέες, παρὰ τὸ μυθιστόρημα. Καί κινεῖται μὲ λιγώτερους χαραχτήρες καί σέ μικρότερο χρονικό διάστημα. Γι' αὐτὸ καί χρειάζεται λιγώτερη διήγηση, λιγώτερη παρουσίαση, καί συντομώτερη λύση. Ἐξαρτᾶται περισσότερο ἀπὸ τὴν εὐγλωττη, τὴν ἀποτελεσματική χειρονομία καί (ὅπως τὸ λυρικό ποίημα) ἀπὸ τὸν ἔντονο λόγο. Μολαταῦτα τὸ διήγημα δὲν πρέπει νά ἔχει μικρότερο «μέγεθος» (κατὰ τὸ νόημα τοῦ Ἀριστοτέλη) ἀπὸ τὸ μυθιστόρημα. Γιατί, στήν καλύτερη του μορφή, τὸ διήγημα ὑποσημειώνει τὸ σύμπαν πού τὸ μυθιστόρημα περιγράφει». Καί δὲν εἶναι λίγες οἱ φορές πού τὸ διήγημα μᾶς δίνει περισσότερα ἀπὸ τὸ μυθιστόρημα.

Τὸ διήγημα εἶναι εἶδος εὐκόλο ἴσως στή σύλληψη, ἀσφαλῶς ὅμως δύσκολο στή σύνθεση καί στήν δλοκλήρωσή του. Ὁ τεχνίτης πρέπει νά τὸ πλησιάζει μὲ τόλμη δημιουργική ἀλλά καί μὲ σεβασμὸ καί αὐτογνωσία.

ΚΩΣΤΑΣ Μ. ΠΡΟΥΣΗΣ

Wellesley, Mass.
Σεπτέμβρης, 1980.

Η ΜΑΝΑ ΤΟΥ ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΟΥ

Ἡ μάνα ἢ καλαμιὰ
ἀπλώνει θρῆνο καί λαλιά
στόν κάμπο μὲ τὰ κυπαρίσσια.
Κι ὡς τρέχει νά προφτάσει,
τὸ πιάτο καί τὸ ροῦχο
γίνονται δυὸ κομμάτια πάγο
στὰ ροζιασμένα δάκτυλα.

Ὡς τὴν αὐγή μιὰ περιστέρα
στημένη στό καμπαναριὸ
ρίχνει στολίδι στό λαιμό της
καί σταυρὸ στό στήθος
καί διαλαλεῖ χαπάρι
γιὰ τὸ παλλικάρι τ' ἄφαντο
κι ὑψώνει σταυρωτὸ σημάδι **εὐλογημένο.**

Καί τὸ χωριὸ Ξεντύνει τὸ παράπονο τὸ μαῦρο
κι εὐτύς χρυσώνει τὴν καντήλα
τ' Ἄη Φανούρη τοῦ Φανερωτῆ.
—Γυιέ μου γιὰ σένα παίρνω χρόνους
Ζυγώνω τ' ἄστρα καί θωρῶ τὴ στράτα σου
γκρεμίζω κάστρα κι ἔρχομαι
μ' ἕνα ζεστὸ ψωμί στό χέρι τὸ δεξί
καί στό ζερβὶ σεντόνι.

ΙΑΝΘΗ ΘΕΟΧΑΡΙΔΟΥ

ΚΕΡΗΝΕΙΑ ΜΟΥ

Μουσική: Σ. Μιχαηλίδης
Στίχοι: Κ. Χρυσόπουλος

Άρπα

Και - μό - των ὁ ἦ - ριος

μέ - στα μα - ρι - γι̇ - μα - τα — τῶν ῥη̇λων καὶ τῆς θ̇μ - μου εὐ - τυ - χί - ῃ - κέ - νος γ̇νω - μο - σοῦ - τοῦ θε̇οῦ γα - λα - νοῦς και -

- ροῦς, μικ - ρο̇ μου μέ - τω - νο κε - ρι - νεα . Τὴ - ρα λυ - πῆ - τα

Espressivo

τά χα - μέ - να ἐπί - τια — τὰ ἡ̇μα - ρα τῶν πα - λῶν καὶ ῥῶν καὶ τῆς μικ - ρῆς οὐ - π̇ρας τοῦ θε̇οῦ ἰ - λα - θα - στήν πῶν - το - τε Πα - λα - τῆ - νη̇ σου

st *Allegretto*

~νοί, μι-ρό μου μι-τω-πο Κι-ρή-νια *Allegretto* Μι-ρό μου μι-τω-πο, μι-ρό μου μι-τω-

mp *mf* *f* *ff*

-πο, μι-ρό μου μι-τω-πο, Κι-ρή-νια -, Κι-ρή-νια, Κι-ρή-νια

ANGELO PENDOLA

ΕΠΙ ΤΕΛΟΥΣ ΘΑ ΄ΝΑΙ ΜΙΑ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΜΕΡΑ

(Στό Φοίβο Δέλφη)

Θύμησες τόσο μακρινές
 μᾶς ξαναφέρνουν ἐκεῖ ὅπου
 ἀτέλειωτα τραγούδια
 ἀκούστηκαν δυνατά,
 γιὰ νὰ ὑμνήσουν πατέρα κι ἀδέρφια.
 Νά' μαστε, πάλι μαζί,
 ὁ Δέλφης, ὁ Τσέρτα, ὁ Ἄρπαντ, ὁ Σκαμμάκα
 ὁ Πολαδένσκι, ὁ Φερλινγκέττι, ὁ Μίλεβ,
 ὁ Ἐλύτης, ὁ Πατρίκιος, ὁ Κακαβελάκης,
 ὁ Χρυσάνθης, ὁ Μισερλῆς, ὁ Φουριώτης,
 κογχύλια ἀπ' τόν ἦχο
 ποῦ ἀποπερνάει τόν ἀφρό τῆς θάλασσας
 καί τοὺς σκόπελους,
 τό χρόνο καί τό νοῦ
 καί κατακάθεται στ' ἀπόβαθρα τῆς ψυχῆς.
 Γαλήνη τότε μᾶς κυριεύει
 σάν ἀνταμώνουμε μακρυὰ τ' ἀδέρφια
 κι ἕνας κόμπος στό στήθος καί στό λαρύγγι
 μᾶς συντρίβει ἀνάμεσα σὰ θηρία.
 Τώρα τί θὰ κάνουμε
 ἂν δέν πᾶμε
 νά τοὺς συναντήσουμε,
 νά σχίσουμε ἀποσιγασμένες φωνές
 καί νά κλείσουμε βαρεῖες πόρτες;
 Μέσα τό σκοτάδι εἶναι φοβερό
 κι' ἀκόμα πιό ἀνυπόφορη
 ἢ βαθεῖα σιωπή,
 ἢ σκέψη ὅμως πῆγε μακρυὰ,
 περιπλάνησε τὰ βουνὰ καί τοὺς σκόπελους.
 Καί σάν τό φύσημα τ' ἀγέρα στό ἡλιοβασίλεμα
 ἀκούμπησε πάνω σέ λιθάρια καί σέ χώματα.
 Ἄργος ὁ χρόνος
 γιὰ τό μικρὸ σπόρο,
 καί παρακεῖθε
 τὰ λουλούδια καί τὰ φύλλα
 καί καινούργιοι ἀγέρες ποῦ θὰ φυσηθῶν.
 Ἐπὶ τέλους θὰ ἔναι μιὰ καινούργια μέρα,
 καί θὰ πᾶμε μαζί
 στοὺς λόγγους καί τὰ βουνὰ
 κεῖ ποῦ ὁ ἥλιος καί τὸ γαλάζιο ἐνωμένα
 θὰ ἀποπληρώσουν ὀλάκερους τοὺς κόπους μας,
 Ἄκαθόριστος θὰ ἔναι ὁ χῶρος
 καί τὰ βήματα δέν θὰ σταματοῦν,
 μήτε τὰ λόγια θὰ ματώνουν στό λαρύγγι
 ἀπὸ γυροβολισμένα σκυλιά
 ποῦ θ' ἀκονίζουν τὰ δόντια.

Μετάφρ. ΠΑΝΟΣ ΜΙΣΕΡΛΗΣ

ΣΤΟ ΚΟΥΡΕΙΟ

Ἡ παραγκούλα χρειάστηκε νὰ λουστει δυὸ κουδάδες μπογιὰ μέχρι νὰ κρύψει ἀπὸ κάτω τὶς σανίδες καὶ τὰ χαρτόνια ποὺ τὴν ἀνάσταιναν. «Κουρεῖο ἢ περιποίηση», ἔγραφε ἡ πινακίδα στὴν εἴσοδο. Τὸ Φανουράκι, τὸ στερονοπαῖδι τοῦ κύρ Σταμάτη ποὺ τὴν φιλοτέχνησε, σὰν ὁ πιὸ μορφωμένος στὴν οἰκογένεια, ἐφτιαξε τὰ γράμματα ὀλοστρόγγυλα μὲ πεταχτές, ὄλο νάζι, οὐρίτσες πέρα-δῶθε. Τέσσερα χρόνια ὅμως στὸ δημοτικὸ, πολὺ τὸ παιδεύε τὸ Φανουράκι ἢ ὀρθογραφία. Τό... «Κουρεῖον»... ποὺ βγήκε κατὰ λάθος... σωστό. Στὴν «περιποίηση...» ὅμως, τὰ πράγματα μπερδεύτηκαν. Κι' ἡ πρόθεση «περι...» θρέθηκε ἄξαφνα μὲ... ἄλφα-γιῶτα καὶ ὕψιλον...

—Τέτοια... περιποίηση δὲν ἔχω ξαναδεῖ μουρμούρισε μιὰ μέρα φεύγοντας κι' ὁ γιὸς τῆς κυρὰ Μαρίας, ὁ δάσκαλος.

Ὁ κύρ Σταμάτης δὲν κατάλαβε. Καμάρωσε ὅμως μέσα στὴν ἄσπρη μπλούζα του καὶ εἶπε... χίλια εὐχαριστῶ.

Τὶς καθημερινὲς τὸ κουρεῖο δὲν εἶχε παρὰ ἀραιὴ πελατεία. Τὰ Σαββατόβραδα, ὅμως, δὲν πρόφταινε ἡ κυρὰ-Σταμάταινα νὰ θράξει νερό. Καὶ τὸ Φανουράκι μιὰ σιούπιζε τὶς τοῦφες ἀπὸ τὸ πάτωμα, μιὰ ἔτρεχε δίπλα στὸ σπιτικό τους νὰ κουβαλήσει στεγνὲς πετσέτες γιὰ τὸ πρόσωπο. Ὅλο καὶ κάτι τοῦδιναν οἱ πελάτες φεύγοντας. Ἐνα μικρὸ πουρμπουάρ ποὺ τοῦδαζε φτερά στὰ πόδια κι ἔκανε τὸν Φανουράκι νὰ τοὺς συνοδεύει μὲ τὴ βούρσα στὰ χέρια ὡς τὴ ξύπορτα.

Τὰ Σαββατόβραδα χυμοῦσε στὸν ἀέρα ἡ φρεσκάδα τοῦ σαπουνιοῦ. Εὐωδίαζε ἡ λεβάντα. Καὶ οἱ πελάτες, οἱ πιὸ πολλοὶ τακτικοὶ ἀπὸ τὴ γειτονιά, κρατοῦσαν μὲ ὑπομονὴ σειρὰ καὶ καρτεροῦσαν νὰ λευτερωθεῖ ἡ μοναδικὴ καρέκλα τοῦ κουρείου. Νὰ φωνάζει μὲ τὴν μπάσα φωνὴ του κι ὁ κύρ Σταμάτης.

—Ἐμπρός!.. Ὁ ἐπόμενος παρακαλῶ!!

Ὁ κύριος Θωμᾶς καθόταν μὲ τὶς τσάντες στὰ πόδια του. Κάπου κάπου ἔπαιρνε θατιὲς ἀνάσες. Ἀνάμεσα στὰ φῶνια ἦταν καὶ μιὰ κλωστή λουκάνικα ποὺ μοσχомύριζαν καὶ στάζαν βούτυρο. Ὁ κρεοπώλης τοῦ τόπε καὶ τοῦ τὸ ξανάπε μέχρι ποὺ νὰ τὸν πείσει.

—Σπιτίσια κύρ-Θωμᾶ μου... Εἰδικὴ παραγγελία. Κι ὕστερα ἔγειρε στ' αὐτὶ του καὶ τοῦ ψιθύρισε... Μονάχα γιὰ τοὺς φίλους καὶ τοὺς τακτικούς τοῦ μαγαζιοῦ.

Μιὰ βδομάδα μπροστὰ στὸ τιμὸν νὰ γράφει δρομολόγια πήγαινε ἔλα σὲ λιοπύρια καὶ νεροποντές. Νὰ πασχίζει νὰ τραγουδήσει. Ἔτσι... γιὰ νὰ πνίξει γιὰ λίγο μὲ τὸν ρυθμὸ, τὸν ρόγχο τῆς μηχανῆς. Κι' ἦτανε κι ἀπὸ πάντα του. Νὰ σκέφτεται τὶ ὁμορφα ποὺ θάταν ἂν εἶχανε τὰ δέντρα στόμα. Ἄν μποροῦσαν τὰ βουνα καὶ οἱ κάμποι ποὺ περνοῦσε νὰ μιλήσουν...

Μοναξιά... Μιὰ ὀλάκερη βδομάδα ἴδρωτα καὶ μοναξιάς. Ἀπὸ τὰ θατιὰ χαράματα. Μέχρι ἄργά τὴ νύκτα... Κι ἔφτανε κάποτε τὸ Σαββατόβραδο. Περνοῦσε ἀπὸ τὸ Ταμεῖο νὰ πληρωθεῖ. Περνοῦσε ἀπὸ τὸν μπακάλη νὰ ξοφλήσει τὰ θερεσέδια τῆς βδομάδας. Κι ὕστερα, φώνιζε. Γιόμιζε τὸ καλάθι μ' ἔλου τοῦ κόσμου τὰ καλὰ καὶ τραβοῦσε γιὰ τὸ σπίτι.

Σαββατοκυριακο!... Τί θεῖα ἀνάπαυλα!... Νὰ μπαίνει στὸ κατώφλι καὶ νὰ μοσχολᾷ λεβάντα καὶ δροσιά. Νὰ πλένεται. Νὰ ξυπνᾷ τὶς Κυριακὲς στὶς ἐνθά... Τί ἅγια ὥρα ἢ... ἐνθά!.. Νὰ περνᾷ ὅλη τὴ μέρα του μὲ καθαρὸ πουκάμισο. Καὶ τὸ σπίτι νὰ πνίγεται στὶς φωνὲς τῶν παιδιῶν. Στὶς εὐωδιὲς τοῦ ψητοῦ. Καμμιά φορά ἢ κυρὰ του, τοῦ φτιάχνει καὶ κανένα γλυκό. Τί καλὴ ποῦναι ἢ κυρὰ του!.. Καὶ τὰ τρία του παιδιὰ!.. Σωστά ἀγγελούδια. Μιὰ μέρα κοντὰ τους. Μιὰ μέρα δικὸς τους...

—Κάτι ἤξερες λοιπόν Θεέ μου ποῦφτιαξες τὴν Κυριακή... Ὅλα τὰ ξέρεις ἐσύ... Καὶ ὅλα τὰ φροντίζεις...

—Κύρ-Θωμᾶ... Ὅριστε. Ἡ σειρά σου...

Τὸ στρατιωτάκι παιδεύει τὸ πηλίκιο στὰ χέρια του. Τὸ γυροφέρνει. Τὸ ζαλί-ζει. Ἀδημονεῖ. Ἐκανε πῶς καὶ πῶς νὰ πάρει τούτη τὴν ἄδεια. Καὶ ἡ Ἀγγέλω θὰ τὸν περίμενε. Τῆς τῶγραψε ἀπ' τὰ προχτές νὰ τὸν προσμένει. Δυὸ φορές κόντεψαν νὰ τὸν πατήσουν τ' αὐτοκίνητα ἔτσι ὅπως πετάγοταν γιὰ ὅτο στόπ στὸν δρόμο.

Σαββατοκύριακο... Ὁρες μετρημένες... Ποῦ νάφτανε!.. Τὶ νάφτανε!.. Κι ἡ ἀρραβωνιαστικιά του, θὰ καρτεροῦσε. Μόλις πού τὸν κατέδασε τὸ φορτηγό. Καλὴ του ὥρα τοῦ ἀνθρώπου... Ἐστράτησε γιὰ νὰ τὸν φέρει ὡς ἐδῶ. Οὔτε πού πέρασε ἀκόμα ἀπὸ τὸ σπίτι. Ἦθελε πρῶτα νὰ ξυριστεῖ.

—Κόντρα παρακαλῶ... Καὶ κύρ-Σταμάτη, νὰ χαρεῖς... Βάλε τὴν τέχνη σου ὀλη. Βάλε καὶ μπόλικη λεβάντα...

Ἀπόψε, θὰ ὀγει μὲ τὴν Ἀγγέλω. Θὰ περπατήσουν πρῶτα στὴν πλατεῖα, θὰ φᾶνε τὸ γλυκό τους σ' ἓνα ἀπόμερο κεντράκι. Καὶ ὕστερα... Ὑστερα θὰ πᾶνε συγεμά. Μπορεῖ καὶ κάπου γιὰ χορό. Σαββατόβραδο!.. Καὶ νᾶταν λείει ἡ ζωὴ ἓνα ἀτέλειωτο Σαββατόβραδο. Μὲ τὴν Ἀγγέλω φυσικά δίπλα του... Δίχως αὐτὴν στὸ πλάι του, τίποτα δὲν θάχε σημασία... Τίποτα δὲν θὰ φάνταζε πιδ ὄμορφο. Οὔτε κι αὐτὸ τὸ Σαββατόβραδο ἀκόμα...

Ὁ μπάρμπα Χρῖστος, μιᾶ γιὰ τὴν ἀκρίβεια τῆς ζωῆς. Περιμένει σειρά. Κάπου κάπου ρίχνει τὰ μάτια στὸ παντελόνι του. Στὸ τριμμένο του πουκάμισο. Οὔτε ζω-γραφικὸς πίνακας νὰ ἦταν δὲν θάχε πάνω του τόσα χρώματα

Ὁ μπάρμπα Χρῖστος μιὰ ζωὴ ὀλάκερη ἀνακατεύει μπογιές. Βάφει ταβάνια καὶ παραθυρόφυλλα. Φρεσκάρει ξεδαμμένους τοίχους. Δίνει ζωὴ στὴν ὀχράδα π' ἀφήνει ὁ χρόνος στὸ πέρασμα του.

Κάποτε, μισογεῶ ὁ μπάρμπα-Χρῖστος. Συλλογιέται. Μονάχα στὴ δικὴ του μορφή πού ξεθωριάζει δὲν θὰ μπορέσει ποτέ νὰ ρίξει καινούργιο χρώμα... Χρώμα, νιότης... Καὶ ζωῆς... Βιάζεται νὰ διώξει τὴν θλίψη. Σκέφτεται κάτι πιδ εὐχά-ριστο.

Σαββατόβραδο! Αὔριο θὰ ξυπνήσει πρῶι πρῶι. Θᾶναι ξυρισμένος. Φιλοκουρε-μένος... Θὰ φορέσει τὸ ριγέ του κοστουμί. Τὸ μοναχό πού ἔχει. Θὰ βάλει καὶ γρα-βάτα. Σπάνια γίνεται αὐτό. Σᾶν δὲν τοῦ πέσει Κυριακάτικα καμμιά ἔκτακτη δου-λειά.

Αὔριο λοιπόν, θᾶναι λεύτερος. Θὰ ντυθεῖ, θὰ στολιστεῖ καὶ θὰ πᾶει νὰ σταθεῖ δίπλα στὸν δεξιὸ φάλη. Ἀπὸ μικρὸς τοῦ ἄρεσε νὰ φάλλει. Μετὰ τὴ λειτουργία θὰ πῆγαινε μαζί μὲ τὸν παπὰ καὶ ὅλα τὰ μέλη τῆς χωριτικῆς ἀρχῆς, στὸν καφενέ. Νὰ ποῦνε γιὰ τὸν δρόμο τῆς ἐνορίας πού ἤθελε σιάξιμο. Νὰ συζητήσουν καὶ γιὰ τὴν κυρὰ Θεοδώρα ποῦμεινε χήρα ἡ δύστυχη μὲ δυὸ παιδιά.

—Μπάρμπα-Χρῖστο... κόπιασε παρακαλῶ.

Ἡ σαπουνάδα φουσκώνει καὶ ξεχνύεται μὲς' ἀπὸ τ' ὀσημὶ δοχεῖο. Σταματᾶ ὁ κύρ-Σταμάτης τ' ἀνακάτωμα μὲ τὸ πυκνότριχο βουρτσάκι. Τὸ Φαναούρακι κρατᾶ ὀρθάνοιχτη τὴ χνουδάτη πετσέτα καὶ καρτερᾶ.

—Ἐφτασα κύρ Σταμάτη μου, ἀποκρίνεται ὁ μπάρμπα Χρῖστος καὶ σηκώνεται. Ἐφτασα...

ΜΑΝΙ ΜΑΤΧΟΥΚΑΡ

— Σύγχρονος Ίνδος Ποιητής—

ΤΡΙΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΑΛΟΓΑ ΣΤΟ ΧΩΡΑΦΙ ΤΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΙΣΜΩΝ

Έχετε άκουσει ποτέ τὰ δέντρα νὰ γελοῦν
Ἢ τ' ἄλογα νὰ χλιμιντρίζουν;

Τις προάλλες
Ὅταν τὰ φτασμένα πράσινα δέντρα
Γελοῦσαν ἀπὸ τὸ πρωὶ μέχρι τὸ βράδυ
Δὲν ὑπῆρχαν ἄλογα ἐκεῖ
Μόνο ἡ ἐποχὴ ἦταν παροῦσα
Ποὺ ἄλλαζε συνέχεια
Μὲ τὸ τρικύμισμα κάποιου ἄγνωστου φόβου
Τότε ἔτσι ἔτυχε
Ποὺ ἀγκάθια ξεπήδησαν στὸ γέλιο τῶν δέντρων
Δολερὸς ἄνεμος σηκώθηκε μανιασμένος
Καὶ κατέβηκε τὰ σκαλοπάτια.

Κι ἤρθανε τ' ἄλογα
Τσαλαπατώντας μὲ τις ὀπλές τους
Ὅλα τ' ἀνώμαλα χωράφια
Τῶν ιδιωματισμῶν.

Ἀλοίμονο, τ' ἄλογα δὲν ἄκουσαν
Τὸ γέλιο τῶν δέντρων.
Ἢ ἂν μὲ κάποιο τρόπο συνέβαινε ν' ἀκούσετε
Εἶναι μονάχα τὴ νεκρὴ φωνὴ
Τῶν καμένων φύλλων —
Σὰν κάποια χήρα ποὺ γογγίζει
Στὸ παντέρημο δάσος.

ΠΡΟΣΩΠΟ ΜΕ ΠΡΟΣΩΠΟ

Κρατώντας τὸ χέρι τῆς μάνας του
Μὲ συντροφιά τὸν ἀδελφὸ του
Πίσω ἀπ' τὸν πατέρα του
Περπατοῦσε αὐτός.

Μόνος καὶ στῳϊκός.

Ὄντας νέος
Ἔπρεπε ν' ἀντιμετωπίσει τὸ δυνατό φῶς τοῦ ἡλίου.

Ὁ ἄνεμος δὲ φυσᾷ
 Τὰ δέντρα ἐξαφανίστηκαν
 Τὸ ταξίδι εἶναι μακρὺ
 Μοναχικὸ σὰν κι αὐτόν
 Ἀπὸ τὶς τέσσερις μεριές.

Ἴσως κάπου κάποιο πουλί
 Παρὰ τὴν ἐπίμονη πίεση
 Τῆς μοναξιᾶς πού δεσπάζει ὀλόγυρα
 Ἄνοιγει τὸ ράμφος του
 Καὶ δὲν τὸν ἀφήνει νὰ μείνει μονάχος.

ΓΙΑ ΕΝΑ ΣΚΙΟΥΡΟ

Ἄνεβοκατεβαίνει στὸ δέντρο
 Τρώει ὅ,τι μπορεῖ νὰ βρεῖ
 Αὐτός, ὁ σκίουρος.

Ταρακουνᾷ
 Τὴν κουρτίνα τοῦ φωτός καὶ τῆς σκιᾶς
 Τὴν τραβᾷ μὲ τὴ σβελλάδα του
 Μιλᾷ στοὺς βλαστοὺς τοῦ χορταριοῦ
 Γιὰ ὥρες πολλές
 Ξεκουράζεται ὅπουδῆποτε
 Κι ἀφήνει πίσω του
 Κάποια φρεσκάδα καὶ κίνηση.

Ἄλλὰ ὁ σκίουρος δὲν τὸ γνωρίζει
 Ὅτι κάποιος τὸν παρακολουθεῖ
 Μὲ μάτια μισάνοιχτα
 Ξαπλωμένος στὸ χορτάρι
 Κουρασμένος καὶ χαμένος
 Πού θέλει νὰ ταυτιστεῖ
 Μ' αὐτὸ τὸ δραστήριο σκίουρο.
 Πῶς θὰ μπορούσε ὁ σκίουρος νὰ τὸ γνωρίζει
 Ὅτι ἔχει κάποια σημασία γιὰ κάποιο
 Ὅτι ἔχει συνθέσει μιὰ μουσικὴ συμφωνία
 Γύρω του
 Ἔτσι πού ἄλλοι μποροῦν ν' ἀφθεοῦν σ' αὐτὴ
 Καὶ νὰ κολυμπήσουν σὲ καθάρια ἄνοιξη.

Μετάφραση ἀπὸ τ' Ἀγγλικά: ΘΕΟΚΛΗΣ ΚΟΥΓΙΑΛΗΣ

ΜΝΗΜΗ ΣΤΡΑΤΗ ΤΣΙΡΚΑ*

Δέν ἔχει περάσει πολὺς καιρὸς ἀπὸ τὸν χαμὸ τοῦ Στρατῆ Τσίρκα, πού κηδεύτηκε μέσα σὲ ἐκδηλώσεις εὐλικρινοῦς θλίψης τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τῆς χώρας καὶ πολλῶν ἀνώνυμων πού εἶχαν σπεύσει στὸ Πρῶτο Νεκροταφεῖο, γιὰ νὰ συνοδέψουν στὴν τελευταία του κατοικία τὸν κορυφαῖο πεζογράφο καὶ δυναμικὸ κριτικό, πού ἔχασαν τὰ Νεοελληνικά Γράμματα.

Ἀπὸ τὰ σοβαρότερα καὶ σεμνότερα ὀνόματα στὸ χῶρο τῆς λογοτεχνίας μας, ἀνῆκε στίς πιδὲ σημαντικὲς μορφές πού χάρισε ὁ Αἰγυπτιώτης Ἑλληνομοδισμὸς στὴ γραμματεία μας. Πληθωρικὸς συγγραφέας, ἦταν ἐξ ἴσου ἄξιος πεζογράφος καὶ κριτικός. Ἀνήσυχος, εὐαίσθητος, — τὰ αἰγυπτιώτικα ἔντυπα ἔφεραν στὸ φῶς ἀρκετὰ ποιήματα του, — διακρινόταν γιὰ τὴν εὐρύτατη παιδεία του καὶ τὴν ἐρευνητικὴ του διάθεση. Δέν ὑπῆρξε ἕνας ἀπλὸς λογοτέχνης, ἀλλὰ ἕνας λόγιος δημιουργὸς μὲ ἔντονη τὴ σφραγίδα τῆς δωρεᾶς. Τὰ βιβλία του γιὰ τὸν Καβάφη μαζί μὲ πολυάριθμες μικρότερες ἐργασίες του γιὰ τὸν ποιητὴ κατέχουν περίοπτη θέση στὴν καθαφικὴ βιβλιογραφία.

Κι ἐκεῖνος ἀκόμη πού διαφωνεῖ πάνω σὲ ὀρισμένες θέσεις του γιὰ τὸν χαρακτήρα τῆς ποίησης τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρινου, δέν μπορεῖ νὰ ἀρνηθῆ τὸν πλοῦτο τῶν ἀνεκδότων στοιχείων πού προσκομίζει καὶ τὴ διεισδυτικότητά τῆς κριτικῆς του ματιᾶς. Καὶ πάνω ἀπ' ὅλα τὴν ἀφοσίωση καὶ τὴν ἀγάπη του γιὰ τὸν ποιητὴ, πού τὸν εἶχε γνώρισε στὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ τὸν ἐπισκεπτόταν στὸ σπῆτι του γύρω στὰ 1930.

Τότε δημοσίεψε καὶ στίχους του στὸ περίφημο φιλολογικὸ περιοδικὸ «Ἀλεξανδρινὴ Τέχνη», πού ἔδωκε μὲ τὴν πνευματικὴ καθοδήγηση τοῦ ποιητῆ. Τίτλος τοῦ ποιήματος Πότ Πουρρί καὶ ὑπογραφή Γιάννης Χατζηανδρέας, πού ἦταν τὸ πραγματικὸ του ὄνομα. Ἡ Κατερίνα Πλασσαρᾶ μᾶς ἔδωσε στὴ σειρά τῶν ἐκδόσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ Λογοτεχνικοῦ καὶ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου, τὸ ὁποῖο διευθύνει στὴν Ἀθήνα ὁ ἐπίσης Αἰγυπτιώτης Μάνος Χαριτάτος τὴ «Βιβλιογραφία 1926—1973» τοῦ Στρατῆ Τσίρκα. Ἀπὸ τὸ πολῦτιμο αὐτὸ δημοσίευμα, πληροφοροῦμαστε ὅτι στὴν Ἀλεξάνδρεια τὸ 1937, τὸ 1938 καὶ τὸ 1946 ἐκδόθηκαν τρεῖς αὐτοτελεῖς ποιητικὲς συλλογές του. Πρόκειται γιὰ τοὺς «Φελλάγους», τὸ «Λυρικὸ Ταξίδι» καὶ τὸν «Προτελευταῖο Ἀποχαιρετισμὸ μὲ τὸ Ἰσπανικὸ Ὁρατόριο». Κατοπιναῖα δημοσίεψε ἕνα μόνον ποίημα, μὲ τὸν τίτλο «Ἑλληνικὰ Νερά», στὴν ἑλληνικὴ ἐφημερίδα τοῦ Καίρου «Πάραικος». Τὸν εἶχε κερδίσει ἢ κριτικὴ καὶ ἡ δημιουργικὴ πεζογραφία, στίς ὁποῖες ἄλλωστε ὀφείλε τὴ φήμη του.

Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι στὴν Αἴγυπτο διαμόρφωσε τὸ λογοτεχνικὸ καὶ φιλολογικὸ του πρόσωπο ὁ Στρατῆς Τσίρκας. Ἐκεῖ εἶδαν τὸ φῶς οἱ τρεῖς πρῶτες συλλογές διηγημάτων του, οἱ «Ἀλλόκοτοι ἄνθρωποι καὶ ἄλλα διηγήματα», στὰ 1944, «Ὁ Ἀπρίλης εἶναι πιδὲ σκληρὸς» στὰ 1947 καὶ «Ὁ ὕπνος τοῦ θεριστῆ καὶ ἄλλα διηγήματα», στὰ 1954. Ἡ τέταρτη συλλογὴ του «Νουρεντίν Μπόμπα καὶ ἄλλα διηγήματα», ἂν καὶ τυπώθηκε, τὸ 1957 στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸν Κέδρο, ἀνῆκει καὶ αὐτὴ στὴν αἰγυπτιώτικη περιόδὸ του. Στὴν Αἴγυπτο ὁ Τσίρκας ἔμεινε ἀπὸ τὴ γέννησή του, ὡς τὸ 1963, ὁπότε οἱ συνθήκες πού διαμορφώθηκαν ἐκεῖ δέν ἦταν πιά εὐνοϊκὲς γιὰ τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο καὶ ὁδήγησαν στὴ διαρροή του.

Ὁ Στρατῆς Τσίρκας καταγόταν ἀπὸ τὰ χῶματα τοῦ τουρκοκρατημένου Ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρασίας. Ὁ πατέρας του εἶχε γεννηθῆ στὴν Ἰμβρο, ἀπὸ ὅπου ἔφυ-

* Χρησιμοποιοῦ αὐθεντικὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα, πού μοῦ εἶχε παραχωρήσει λίγο πρὶν τὸν θάνατό του ὁ ἴδιος ὁ Σ.Τ. γιὰ τὴν ὑπὸ ἐκδοσὴ νέα μορφή τοῦ ἔργου μου «Ἱστορία τῆς Ἀλεξανδρινῆς Λογοτεχνίας».

γε στα νιάτα του, για την Αίγυπτο. Έπαγγέλλοταν τον κουρέα και νυμφεύτηκε το 1910 την Παρσεφόνη Σταμαράτη, γεννημένη στη Γιάφα. Ένα χρόνο αργότερα έφερε στον κόσμο τον Τσίρκα. Οί γονιόι της ήταν Χιώτες που εγκατάλειψαν το νησί τους για την Παλαιστίνη στο μεγάλο σεισμό του 1881. Τελικά και αυτό έγινε στον έλληνο—τουρκικό πόλεμο του 1879, κατέφυγαν στην Άλεξάνδρεια, όπου ο παππούς του Τσίρκα, που σφάλισε τα μάτια το 1928, στα 104 χρόνια του, εργάστηκε ως κηπουρός στο Ράμιλι. Κοντά του κατέβαινε από πέντε χρονών ο Τσίρκας και έκανε τα καλοκαίρια. Ο πατέρας του έζησε ως το 1933 κ' ή μητέρα του ως το 1961. Απέκτησαν άλλα τρία παιδιά. Απηχήσεις από τα χρόνια εκείνα έχουμε στο διήγημα του Στρατή Τσίρκα «Κατερίνα».

«Η μάνα μου ήταν Άλεξαντρινή: Ραμλιώτισσα. Ο πατέρας ήταν Καϊρινός. Όταν παντρεύτηκαν, εκείνη τράβηξε μαζί και τις δυο αδελφές της, κι όπου να βρεθεί γαμπρός, τις έβαλε στο ράφιμο. Στο Ράμιλι, στην αυλή της κερά Σταματούλας, που καθόταν σε κάτι να το πούμε σαν πλυσταριό, και μας νοίκιαζε τ' αντικρινό του μονώροφο, άπόμεινε ο παππούς, με το μεγάλο του γιό, το Συμεών, γιατί δούλευαν τσιγαράδες, κι ο μικρός ο Άποστόλης, που τελείωνε το Γυμνάσιο. Η γιαγιά πηγαινοερχόταν: το χειμώνα με τα κορίτσια στο Κάιρο, το καλοκαίρι με τ' αγόρια στην Άλεξάντρεια... Τελείωσα την πρώτη δημοτικού με «λιαν καλώς» κι ο πατέρας δέχτηκε να με πάρουν οι θεϊτσες μαζί τους για να περάσω τις διακοπές στην Άλεξάντρεια. Τότε πρωτογνώρισα δυο πράματα, που μου κάναν μιάν ανεξάλειπτη έντύπωση: τή θάλασσα και την Κατερίνα».

Η Άλεξάνδρεια, με τις 80.000 τόσους Έλληνες κατοίκους της ήταν ή άδιαμφισβήτητη πρωτεύουσα του Αιγυπτιώτη Έλληνισμού και το επίκεντρο της πνευματικής του ζωής. Εκεί είδαν το φώς τα καλύτερα φιλολογικά περιοδικά των όμογεγών, τα πιο πολλά με πανελλήνια άπήχηση, όπως τα «Γράμματα» του Πάργα και ή «Νέα Ζωή». Εκεί λειτούργησαν τα περισσότερα και τα μεγαλύτερα έλληνικά τυπογραφεία. Οί Έλληνες ζούσαν κατά κανόνα άπομονωμένοι από τους ίθαγενείς σε συμπαγείς παροικιακές ένότητες, σπάνια ή λογοτεχνία τους αναφερόταν σ' αυτούς. Το δίλημα της όμογένειας ήταν σταθερά προσανατολισμένο στην Ελλάδα. Ο Στρατής Τσίρκας που κατέληξε κι εκείνος στην Άλεξάντρεια, άνήκει στους εύαριθμους Αιγυπτιώτες συγγραφείς που άντλησαν έμπνεύσεις από τή ζωή του Αιγυπτίου, ιδίως των άγροτών, έχοντας ζήσει άρκετά κοντά τους.

Άφου τελείωσε στο Κάιρο το δημοτικό και το Γυμνάσιο της Άμπετείου, άκολουθώντας το έμπορικό της τμήμα, δούλεψε για μικρό χρονικό διάστημα, το 1928, στην Έθνική Τράπεζα της Αιγύπτου. Στη δεκαετία 1929—1939 άπασχολήθηκε στην Άνω Αίγυπτο ως λογιστής και διευθυντής σε έργοστάσια έκκοκισμού του δαμβακιού. Το 1939 κατέβηκε στην Άλεξάνδρεια, όπου ως το 1963, που ήλθε στην Ελλάδα, εργάστηκε διευθυντής σε θυροδεφετο.

Θά παραθέσουμε εδώ ένα ποίημα του Στρατή Τσίρκα από την πρώτη του ποιητική συλλογή «Φελλάχοι», χαρακτηριστικό της επίδρασης που δέχτηκε από το αιγυπτιακό περιβάλλον και ή όποία διακρίνεται και σε πολλά πεζά του:

«Ναι. Τραγουδώ την Αίγυπτο.
Αυτήν,
που δε σάς δείχνει ο Κούκ, αυτήν
που σκουντουφλάτε χρόνια δίχως να τή δείτε.
Και τραγουδώ την Αίγυπτο
γιατί με τρέφει με σκέπει σά μητέρα,
γιατί πονάει, σά μητέρα
και γιατί έλπίζει, σά μητέρα...».

Μὰ κι ὅταν ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ὁ Τσίρκας ἔμεινε δεμένος μὲ τὴ χώρα τοῦ Νείλου καὶ τὸν Ἑλληνισμό τῆς. Ἡ πασίγνωστη τριλογία του «Ἀκυβέρνητες Πολιτείες» ἀναφέρεται στὰ χρόνια τοῦ τελευταίου πολέμου, ὅταν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση μεταφέρθηκε στὴν Αἴγυπτο καὶ οἱ Ἕλληνες στρατιῶτες στὸ μέτωπο τῆς Μέσης Ἀνατολῆς μεταφέροντας μαζί τις ἰδεολογίες τους.

Ἐνῶ βρίσκεται στὴν Αἴγυπτο, ὁ Τσίρκας πραγματοποιεῖ πλυάριθμα ταξίδια στὴν Εὐρώπη καὶ θέραινα στὴν πατρίδα. Πρὶν τὸν πόλεμο γνωρίζει τὴ Γαλλία, τὴν Ἰταλία, τὴν Αὐστρία, τὴν Ἑλβετία καὶ τὴ Τσεχοσλοβακία, τὸν καιρὸ τοῦ Πολέμου τὴν Παλαιστίνη καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸν τὴ Γερμανία, τὴν Ἀγγλία καὶ ἄλλες χώρες. Τὸ 1937 συμμετέχει στὸ Δεύτερο Παγκόσμιο Συνέδριο Συγγραφέων κατὰ τοῦ φασισμοῦ καὶ τοῦ πολέμου. Μαζὶ μὲ τὸν Ἀραγκὸν καὶ τὸν Λάγκστον Χιούγκς συνθέτει τότε τὸν ὄγκο τῶν ποιητῶν στὴ μνήμη τοῦ Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα. Ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο πηγαίνει τὸ 1957 στὸ Βερολίνο καὶ παίρνει μέρος στὸ Συνέδριο Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν τῆς ἐκεῖ Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν μὲ ἀνακοίνωσή του γιὰ τὸ ποίημα τοῦ Καδάφη «Περιμένοντας τοὺς Βαρβάρους». Τὸν ἐπόμενο χρόνο θὰ κυκλοφορήσῃ στὴν Ἀθήνα τὸ ἔργο του «Ὁ Καδάφης καὶ ἡ ἐποχὴ του», πού θὰ ἀποσπᾷ τὸ κρατικὸ βραβεῖο. Νέα ἐκδοσὴ τοῦ βιβλίου, θὰ γίνῃ τὸ 1971 μὲ νέο ἐκτεταμένον πρόλογο, ὅταν ὁ Τσίρκας θὰ βρίσκεται πιά μόνιμα ἐγκατεστημένος στὴν Ἑλλάδα, καὶ «ἀφιερωμένους ἐπὶ τέλους, ὅπως ὁ ἴδιος ἔλεγε, στὰ Γράμματα».

Θὰ δώσουμε ἀπὸ τὸ βασικὸ αὐτὸ ἔργο τοῦ Τσίρκας ἓνα μικρὸ ἀπόσπασμα, ὅπου μιλάει γιὰ τὸ πῶς γνώρισε τὸν μεγάλο Ἀλεξανδρινὸ ποιητῆ:

«Τρία χρόνια πρὶν πεθάνει, εὐτύχησα νὰ γνωρίσω τὸν Καδάφη. Ἡ συνάντησή κανονίστηκε ἀπὸ τὸν Γιάγκο Πιερίδη. Τ' ἀπόγεμα τῆς 10 Ἰουλίου 1930 πῆγα στὰ γραφεῖα τῆς «Ἀλεξανδρινῆς Τέχνης», στὸν πρῶτο ὄροφο τοῦ σπιτιοῦ τῆς οδοῦ Λέψιους. Ὁ Καδάφης κατέδηκε, μὲ πῆρε κι ἀνεδήκαμε στὸ δικὸ του διαμέρισμα. Ὅταν νύχτωσε, ὁ ποιητῆς σηκώθηκε κι ἄναψε ἓνα κερί. Ἀργότερα ἔφερε διπλὸ σαμντάνι, ἄναψε τὸ ἓνα του, ἔσβησε τὸ ἄλλο, τὸ μονὸ κερί, καὶ κατόπι ἄναψε τὸ δεύτερο. «Λέγε πῶς εἶναι γουρσουζιά τὰ τρία μαζί», μοῦ ἐξήγησε. Ἀργά—εἶχε ἀρχίσει πιά ἡ βραδινὴ παράσταση τῶν θεάτρων καὶ τῶν κινηματογράφων—κατεθήκαμε. Στὴν οδὸ Ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου, χωρίσαμε γιὰ νὰ ξαναβρεθοῦμε ὕστερα ἀπὸ λίγο, πρόσωπο μὲ πρόσωπο, στὸν ἐξώστη τοῦ «Μπελδεντέρε», ὅπου ἔπαιζε ἓνας ἑλληνικὸς θίασος μὲ τὴν Κυβέλη. Τῆ δεύτερη φορὰ πῆγα πάλι νωρὶς τὸ ἀπόγεμα. Στὶς 10 ἦρθε ὁ Ἀλέκος Σεγκόπουλος, ἀνήσυχος κάπως γιὰ τὸ προχωρημένον τῆς ὥρας, καὶ διακόψαμε τὴ συνομιλία. Τὴν τρίτη ἢ τέταρτη ἐπίσκεψή μου, ὁ Καδάφης εἶχε προσκαλέσει κι ἄλλους νέους τοῦ κύκλου του, γιὰ νὰ γνωριστοῦμε. Φυσικὰ, ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἦταν λιγότερο ὀμιλητικὸς, ἀν καὶ ἐξακολουθοῦσε νὰ ἔχει τὸν πρῶτο λόγο. Τελευταία φορὰ τὸν εἶδα τὸ ἴδιο καλοκαίρι στὸ καφενεῖο τοῦ «Μπιλιαντ Πάλας». Εἴμασταν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς νέους πού εἶπα καὶ συζητούσαμε πῶς θὰ λειτουργοῦσε ἓνας φιλολογικὸς σύλλογος. Ὁ Καδάφης πού ἤξερε πῶς θὰ θρυσκόμασταν ἐκεῖ, πέρασε, κάθησε μαζί μας καμιά ὥριτσα κι ἔφυγε πρῶτος — «γιὰ νὰ τὰ ποῦμε μόνοι μας». Ἀπὸ τότε δὲν τὸν ξαναεἶδα. Γρήγορα μὲ τράθηξαν ἄλλοι ὀρίζοντες. Ἐνας ἀνόητος φανατισμὸς δὲ μ' ἄφηνε νὰ ἐπιζητήσω νέα συνάντησιν ὅσες φορές ξαναπῆγα στὴν Ἀλεξάνδρεια. Ἐνα ἀπόγεμα, στὸ Κάιρο, μέσα στὸ δρόμο, ἔμαθα πῶς πέθανε. Ἐκεῖνες τὶς μέρες ὁ Χίτλερ, καγκελλάριος πιά, ξαπολοῦσε τὸ μεγάλο κύμα τῆς τρομοκρατίας στὴ Γερμανία. Ἄν κανένας μοῦ ἔλεγε πῶς κάποτε θ' ἀφιέρωνα τρία χρόνια σὲ μελέτες καὶ σ' ἀναζητήσεις τῶν πηγῶν καὶ τῶν περιστάσεων τῆς ποίησης τοῦ Καδάφη, θὰ τὸν ἔπαιρνα γιὰ τρελλό».

Ἄλλα καὶ μετὰ ἀπὸ τὸν «Καθάφη καὶ τὴν ἐποχὴ» του, ὁ Τσίρκας δὲν ἐγκατέλειψε ὡς τὰ στερνά του τὴ μελέτη καὶ τὴν ἔρευνα γύρω ἀπὸ τὸ καθαφικὸ ἔργο καὶ τὸν δημιουργὸ του. Τὸ 1963, εἶναι ὁ χρόνος πού θὰ ἐγκατασταθῆ μόνιμα στὴν Ἀθήνα. Ὁ Τσίρκας θὰ συνεργαστῆ μὲ πολυάριθμα καθαφικά μελετήματα στὸ πολὺ ἀξιόλογο ἀφιέρωμα στὸν ποιητὴ τοῦ περιοδικοῦ «Ἐπιθεώρηση Τέχνης». Τὰ πιδὸ πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ θὰ θησαυριστοῦν μαζί μὲ ἄλλα στὸν «Πολιτικὸν Καθάφη» του, πού θὰ κυκλοφορήσῃ τὸ 1971 ἀπὸ τὸν «Κέδρο». Ἔδωσε στὸ ἀφιέρωμα τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ κι ἓνα ὑποδειγματικὸ «Σχεδιάγραμμα χρονολογίας τοῦ βίου» τοῦ ποιητῆ. Χαρακτηρίζοντας ὁ εἰδικὸς Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Γιώργος Σαββίδης τὸν Τσίρκα ὡς ἕναν ἀπὸ τοὺς «σοβαρότερους» μελετητὲς τοῦ Καθάφη σημειώνει στὸ βασικὸ ἔργο του «Οἱ καθαφικὲς ἐκδόσεις 1891—1932» τοῦτα τὰ λόγια:

«Τὸ 1955 ἡ ἐμφάνιση τοῦ Τσίρκα στὴν περιοχὴ τῶν καθαφικῶν μελετῶν, ἐγκαινιάζει καὶ στὸν βιβλιογραφικὸ τομέα μιὰ προσέγγιση οὐσιαστικότερη καὶ λεπτομερέστερη. Βασικά, οἱ στόχοι τοῦ Τσίρκα δὲν εἶναι φιλολογικοὶ, ἀλλὰ κριτικοὶ ἢ καὶ πολεμικοὶ, καὶ κοιτάζει τὸ ἀντικείμενό του ἀπὸ κοινωνιολογικὴ καὶ ψυχολογικὴ σκοπιὰ. Ταυτόχρονα, ὁμως διαισθάνεται τὴν ἀξία τῶν φιλολογικῶν μεθόδων καὶ εἰδικότερα τῆς μελέτης τῶν βιβλιογραφικῶν στοιχείων, καὶ προσφεύγοντας ὅλο καὶ συχνότερα σὲ αὐτὲς, γιὰ νὰ ἀντλήσει παρατηρήσεις πάντοτε ἄμεσες καὶ κάποτε καίριες».

Τὸ κριτικὸ ἔργο τοῦ Στρατῆ Τσίρκα δὲν περιορίζεται μόνον στὸν Καθάφη. Ἐγραψε καὶ δημοσίεψε κριτικές, μελέτες καὶ δοκίμια γιὰ ἀρκετοὺς ἄλλους Νεοέλληνες δημιουργοὺς ἀποκαλύπτοντας κριτικὴ ὀσφρηση ὄχι τυχαία καὶ ἀνιχνευτικὲς ἀρετές. Πρόκειται γιὰ τὶς ἐργασίες του σχετικὰ μὲ τὸν Γιώργο Σεφέρη, τὸν Κοσμᾶ Πολίτη, τὸν Γιάννη Μπεράτη, τὸ Νίκο Γαβριηλ Πεντζίκη καὶ ἄλλους. Σ' αὐτὲς πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ οἱ δύο παλαιότερες ἐργασίες πού ἔδωσε στὴν Αἴγυπτο γιὰ τὸν σπουδαῖο Καϊρινὸ πεζογράφο Νίκο Νικολαΐδη καὶ τὸν Δημοσθένη Βουτυρά.

Ἦδη, ἐνῶ βρισκόταν στὴν Αἴγυπτο, ὁ Τσίρκας εἶχε συνεργασία μὲ σοβαρὰ φιλολογικὰ περιοδικὰ τῆς Ἑλλάδας, στὸ ξεκίνημα του μὲ τὴν «Πρωτοπορία» τοῦ Φώτου Γιοφύλλη (1929—1931) καὶ τὰ «Νεοελληνικὰ Γράμματα» (1938—1940), τὸν καιρὸ τοῦ τελευταίου πολέμου μὲ τὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» τοῦ Νίκου Κραυδιωτῆ, πού ἔβγαζαν στὴ Λευκωσία, καὶ ἀργότερα μὲ τὴν «Ἐπιθεώρηση Τέχνης», τὴν «Καινούργια Ἐποχὴ», τὶς «Ἐποχές», τὴ «Νέα Ἔστια» καὶ ἄλλα. Φιλοτέχνησε πάρα πολλές μεταφράσεις ξένης κυρίως πρόζας: Ἄνν Φιλίπ, Σάιντ Ἐξυπερύ, Πιέρ Ζάν Ζούβ, Τσέζαρε Παβέζε, Σταντάλ, Ρομπλές. Δικά του ἔργα μεταφράστηκαν καὶ κυκλοφόρησαν στὰ γαλλικά, τὰ ἀγγλικά καὶ τὰ ἰσπανικά, ἐνῶ διηγηματὰ του ἔχουν ἀνθολογηθῆ στὴν Ἀμερικὴ, τὴ Σοβιετικὴ Ἐνωση, τὴ Γαλλία, τὶς δύο Γερμανίες, τὴν Ἀγγλία, τὴν Πολωνία, τὴν Οὐγγαρία κλπ. Τὸ 1971 ἡ γαλλικὴ ἐκδόσις τῆς τριλογίας του «Ἀκυθέρνητες Πολιτεῖες» τιμῆθηκε μὲ τὸ γαλλικὸ βραβεῖο τοῦ καλύτερου ξένου μυθιστορήματος.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν τριλογία, ὁ Τσίρκας ἔδωσε ἓνα ἀκόμη μυθιστόρημα μὲ τὸν τίτλο «Ἡ Χαμένη Ἄνοιξη», ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴν προδικτατορικὴ Ἑλλάδα. Μιὰ νέα συλλογὴ διηγημάτων καὶ τὰ «Ἡμερολόγια τῆς Τριλογίας». Στὴν περίοδο τῆς δικτατορίας συνεργάστηκε στὰ «Κείμενα», τὰ «Νέα Κείμενα» καὶ τὸ περιοδικὸ «Ἡ Συνέχεια», ἐκδηλώνοντας τὴν ἀντίθεσή του στὸ καθεστῶς, συνεπῆς πάντοτε πρὸς τὶς ἰδεολογικὲς του ἀρχές. Μὲ τὴ μεταπολίτευση, στὰ 1975 πῆρε μέρος στὸ Πανελλήνιο Συνέδριο Λογοτεχνῶν καὶ μίλησε τὴν Τετάρτη 5-Νοεμβρίου μὲ θέμα «Ὁ Λογοτέχνης καὶ ἡ ἱστορία». Ἡ ἀνακοίνωσις αὐτὴ εἶναι ἰδιαίτερα χρήσιμη, για-

τί μᾶς βοηθάει νὰ ἀντιληφθοῦμε κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο πῶς ὁ Τσίρκας ἀντιλαμβανόταν τὸ ρόλο καὶ τὸν σκοπὸ τῆς τέχνης καὶ πῶς τὴν ὑπηρετήσε ὁ ἴδιος ἀπαρέγκλιτα στὴν πολύχρονη προσφορά του στὰ Νεοελληνικά Γράμματα. (Δημοσιεύθηκε στὸν τόμο τῶν Πράξεων τοῦ Συεδρίου).

Ἄνθρωποι ὡς τὸν Στρατῆ Τσίρκα μὲ τὴν ἐργατικότητα, τὴν ἐντιμότητα, τὸ ολοκληρωτικὸ δόσιμό τους στὴν ὑπόθεση τῶν Γραμμάτων πλουτίζουν μιὰ λογοτεχνία, ὅταν μάλιστα εἶναι ἐφοδιασμένοι μὲ στέρεη παιδεία καὶ προικισμένοι μὲ καλλιτεχνικὸ ἄλγαντο. Μὲ τὸν θάνατό του ἡ πνευματικὴ Ἑλλάδα ἔχασε ἕναν κορυφαῖο καὶ ταυτόχρονα ἀθόρυβο ἐκπρόσωπό της καὶ ἡ γραμματεία μας ἕνα ἀκούραστο καὶ δυνατὸ ἐργάτη της ποῦ εἶχε ἀκόμη πολλὰ νὰ δώσῃ.

I. M. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ

ΡΩΤΗΜΑ

Ἦχι, πέ μου, ἀδερφέ μου, πέ μου νὰ χαρεῖς,
Ἦν δὲ λαμπαδιάσουμ' ἐμεῖς, στὴν ἀνηφόρα τοῦ Γολγοθᾶ,
Πῶς θὰ φωτισεῖ ἡ λεωφόρο τῆς Ἀνάστασης,
Νὰ πορευτοῦνε τὰ παιδιὰ μας;

ΕΛΠΙΔΑ

Μονάχ' ἀπὸ τὴν σπορὰ τῆς ὀργῆς τῶν ἔφηβων,
Στὸν ἀνθόκηπο τοῦ δικοῦ μας χαμόγελου,
Θὰ βλαστήσουν οἱ ἐλπίδες
Γι' ἀκριβὰ μελλούμενα.

ΣΤΕΦ. ΘΗΛΙΚΙΔΗΣ

ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΚΑΙ ΝΟΜΟΙ

Ἡ κοινωνία, ἡ λειτουργικὴ ὀργάνωση τοῦ κράτους, ἡ διάρθρωση τῆς οἰκογενειακῆς παράδοσης, ἡ ἠθικὴ, ἡ ἐξάσκηση τῆς δικαιοσύνης, ὅλα μπλέκονται ἀλληλένδετα τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο καὶ καταλήγουν στὴν ὀριστικοποίησιν ἑνὸς προτύπου μαζικῆς συμπεριφορᾶς, ἐκδήλωσης καὶ διαβίωσης, ἀκολουθητέας ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Κάθε ἄτομο πού ἐκτρέπεται ἀπὸ τὰ πρότυπα αὐτά, ἀπωθεῖται στὸν κύκλο τῶν ἐξτρεμιστῶν, τῶν ἐπαναστατῶν, τῶν ἀπαράδεκτα ἀρνητικῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα ξεφεύγουν ἀπὸ τὰ καθιερωμένα κυκλώματα καὶ εἰσάγουν ἀτομικὲς καινοτομίες καὶ νεωτερισμούς.

Πόσο δεκτικὴ εἶναι ἡ κοινωνία στὰ ἄτομα αὐτά καὶ ποιά ἡ ἐπίδραση τῶν νόμων καὶ ἠθικῶν κανόνων στὴν συμπεριφορὰ τους; Πόσο ἓνας ἄνθρωπος εἶναι διαθέσιμος νὰ ὑπακούσῃ, νὰ πειθαναγκαστεῖ, νὰ συμβιβαστεῖ ἢ καὶ νὰ καταναγκαστεῖ ἀπὸ συστήματα καὶ κανόνες, ὅταν ὁ ἴδιος ἐσωτερικὰ προωθείται πρὸς δικούς του στόχους καὶ προσωπικὲς του ἀντικοινοφορμιστικὲς τάσεις;

Ἡ κοινωνία ἀποτελεῖται ἀπὸ βασικὰ στοιχεῖα δομῆς καὶ λειτουργίας, τὰ ὁποῖα δίνουν τὸ πλαίσιο, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ἐπιτρέπεται στὰ μέλη τῆς νὰ κινῶνται, νὰ δροῦν, νὰ προσφέρουν καὶ νὰ δέχονται. Ἡ φράση, «ἡ κοινωνία πού ζοῦμε δὲν μᾶς ἐπιτρέπει ἐκεῖνο ἢ τοῦτο» ἀκούγεται ἀκόμη συχνά. Τὰ ἄτομα αὐτά, πού συνήθως ἀποτελοῦν τὰ πρότυπα νομοταγῶν καὶ πιστῶν πολιτῶν τοῦ κράτους, εἶναι πράγματι ἄνθρωποι συγχρονισμένοι καὶ ἑναρμονισμένοι μὲ τὸν ἐσωτερικὸ ψυχικὸ τους κόσμο, εἶναι γνήσιοι ἐκφραστὲς τῶν πεποιθήσεων καὶ τῆς θέλησής τους, ἢ εἶναι ἄνθρωποι πού ἔχουν κάνει τὴν ἐκλογή τους γέροντας τὴν πλάστιγγα τῆς ζωῆς καὶ τῆς πορείας τους, σὲ βάρος τῆς ἀληθινῆς ψυχῆς τους, δίνοντας ὅλο τὸ βάρος τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας τους στὰ χέρια τῶν στο:βαρῶν νόμων καὶ παραδοσιακῶν κανόνων; Ἡ εἶναι μήπως οἱ ἀπροβληματιστοὶ ἄνθρωποι μὲ τὴν τυφλὴ ἐμπιστοσύνη, τὴν ἀδιάφορη δεκτικότητα σὲ ἐκεῖνα πού ἄλλοι σὲ ἄλλες ἐποχὲς ἐφτιαζαν;

Στὴν περίπτωσιν τῆς συμφωνίας ἢ ὁμοφωνίας, ἀξιοζήλευτοι εἶναι οἱ ἄνθρωποι πού ὁ ψυχικὸς τους κόσμος ταυτίζεται μὲ τὸ περιβάλλον καὶ τοὺς περιορισμούς του. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἄνθρωποι χωρὶς ἐπικίνδυνους προβληματισμούς καὶ ἀναζητήσεις, οἱ ἀπόλυτα συγχρονισμένοι, οἱ ἀπόλυτα ὑγιεῖς στὶς ἀπαιτήσεις καὶ στὶς φιλοδοξίες τους, οἱ τέλεια καλοπρωμένοι καὶ εὐτυχημένοι στὰ κοινωνικὰ τους πλαίσια. Τὸ τί ποσοστὸ τοῦ συνόλου ἀποτελοῦν οἱ ἄνθρωποι τῆς κατηγορίας αὐτῆς, ἕως νὰ εἶναι τρομερὰ δύσκολο νὰ καθωρίσῃ κανεὶς.

Στὴν περίπτωσιν ὅμως τῆς ὑποταγῆς καὶ τοῦ ἠθικοῦ καταναγκασμοῦ, τὰ αἷτια, τὰ ἀποτελέσματα, καὶ τὰ ἐνδιάμεσα ἐξωτερικὰ κίνητρα παρουσιάζουν ἐκ διαμέτρου διαφορᾶς. Ὁ ἐνδόμυχος κόσμος τοῦ ἀτόμου συγχροῦεται κρίσιμα μὲ τίς ἀπαιτήσεις τῆς οἰκογενείας, τοῦ περιβάλλοντος, τῆς ἐργασίας, τῆς κοινωνίας. Ἐκεῖ ὅπου ριζώνουν οἱ ἀποκλειστικὲς ιδιότυπες καὶ ἐλεύθερες ἐξελικτικὲς ἀρχές, ἐκεῖ ἐμφανίζονται τὰ πρότυπα, οἱ νόμοι, οἱ κανονισμοί. Πόσο οἱ παράγοντες αὐτοὶ ἐπηρεάζουν καὶ καθοδηγοῦν τὴν συμπεριφορὰ τοῦ ἀτόμου;

Ἡ χειρότερη περίπτωσιν εἶναι τοῦ ἀνθρώπου πού παρουσιάζει τάσεις παράβασης τοῦ νόμου καὶ τοῦ ἠθικοῦ δικαίου, πού σχεδιάζει τὴν δολοφονία, τὴν ληστεία, τὴν καταστροφή. Εἶναι ἀραγε ὁ φόβος τῆς τιμωρίας ἱκανοποιητικὸς ἀνασταλτικὸς παράγων γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν σχεδίων του; Πιθανότατα ὄχι. Ἡ δικαιοσύνη ἐφαρμόζεται ἐκ τῶν ὑστέρων, ὅταν πιά τὸ παράπτωμα θὰ ἔχει ἤδη διαπραχθεῖ, ἐνῶ τὰ πραγματικὰ καθύστερα αἷτια πού ὀδήγησαν στὴν πράξιν, παρέμειναν ἀγνωστα καὶ ἀνεκμετάλλετα ὅταν ἦταν στὸ στάδιο τῆς ὀρίμανσης καὶ τοῦ προγραμματισμοῦ. Μήπως ἡ ὀρισμένη δομικὴ μορφή τῆς κοινωνίας μας, συντελεῖ στὸ νὰ ὀθεῖ

τὸ ἄτομο πρὸς ἀνεξέλεγκτες καὶ ἀπονενομημένες ἐνέργειες, ὅταν θεαίως τοῦτο δὲν ὑποφέρει ἀπὸ ψυχικὸ νόσημα ἢ ἄλλη πνευματικὴ ἀνωμαλία;

Μήπως τὸ ἐκρηκτικὸ ξέσπασμα, τὸ τόσο ἀπροσδόκητο καμμιὰ φορά, ὀφείλεται σὲ πιθανὰς τάσεις καταπίεσης καὶ σύνθλιψης τῆς ἀληθινῆς ἔκφρασης τοῦ ἀνθρώπου χαρακτῆρα;

Πιὸ συκρατημένος εἶναι ὁ ἄνθρωπος μὲ τὶς ἀνεκδήλωτες ἀνησυχίες, ποῦ δὲν παρανομεῖ, ἀλλὰ πιστὰ καὶ εὐσυνείδητα ἀκολουθεῖ τὴν χαραγμένη πορεία του μέσα στὸ κοινωνικὸ σύνολο, ἀπολαμβάνοντας τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὸν σεβασμὸ ποῦ τοῦ ἀξίζει. Μήπως ὑπάρχουν στιγμὲς ποῦ ἀναρωτιέται πικρά, ἂν τοῦ ἀξίζει ἡ ὑπόληψη καὶ ὁ σεβασμὸς, ἢ μᾶλλον ἂν ἀξίζει ἡ τυποποίηση τῆς ζωῆς του, τὸ ἀντάλλαγμα ποῦ παίρνει ἀπὸ τὸ περιβάλλον του; Μήπως τὸ τίμημα ποῦ πληρώνει εἶναι πολὺ ἀκριθὸ, μήπως ἢ προδοσιὰ τῆς ψυχῆς του θὰ τὸν ἐκδικηθεῖ κάποτε σκληρὰ; Ζυγίζει τὶς δυνάμεις του ἀνίσχυρα καὶ τὶς βρίσκει ἀδύνατες σὲ σύγκρισιν μὲ τὸν ὄγκο τοῦ κατεστημένου, ἀντιλαμβάνεται πῶς ὁ δύσκολος δρόμος θὰ τὸν συντρίψει, θὰ τὸν διαλύσει, θὰ τὸν ἀποτελειώσει. Ὑποχωρεῖ, ταυτίζεται μὲ τὸ περιβάλλον του, κομματιάζει τὴν ψυχὴν του ποῦ εἶναι καὶ ἡ μόνη ποῦ μπορεῖ νὰ χειριστεῖ τόσο εὐκολὰ καὶ σχετικὰ ἀνώδυνα καὶ προσπαθεῖ νὰ πείσει τὸν ἑαυτὸ του, πῶς εἶναι ἓνας ἀτομικὸς ἥρωας τοῦ καθήκοντος καὶ πιστὸς ὑπηρετῆς τοῦ συνόλου.

Παράπλευρα στέκεται ὁ ἄνθρωπος ποῦ φανερὰ νομοταγεῖ καὶ κρυφὰ παρανομεῖ. Ἡ ἐσωτερικὴ του σύγκρουσις εἶναι δυνατὴ, ἢ ἀντίστασις τοῦ ἀκλόνητου, οἱ παραδόσεις του θατιές καὶ ἀνεξίτηλες, ἢ ἐξάρτησις του ἀπὸ τοὺς κανόνες ἄλυτοι, ἢ φυγὴν τοῦ ζωντανῆ καὶ ἐπαναστατικῆ. Οἱ ἐποχὲς τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν πεποιθήσεων του περνοῦν ἀλληλοδιαδοχικὰ στάδια πίστεως στὸ κατεστημένον καὶ ἐξελικτικῆς πλανητικῆς σύγκρισης. Τὰ πρότυπα κλονίζονται, τὸ μέλλον περιμένει διαμόρφωσιν καὶ καινούργιο πνεῦμα, καὶ ἡ σύγκρισιν συγχωνεύει τὴν ἀλήθεια μὲ τὸ ψέμα, τὴν δικαιοσύνην μὲ τὴν ἀδικίαν, τὴν ἀγάπην μὲ τὸ μῖσος. Κανένας κανόνας, καμμιὰ ἐξουσία, κανένας νόμος, δὲν μπορεῖ νὰ ξεδιαλύνει τὰ ἄλυτα προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ ἀπὸ τὴ στιγμὴν ποῦ τὰ ἔχει ἀνακαλύψει μέσα του, τότε ἀρχίζει γιὰ κείνον ἢ κόλασιν τῆς ἔρευνας, τοῦ προβληματισμοῦ, τοῦ ἀγῶνα χωρὶς τέρμα καὶ χωρὶς ὄρια. Τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ δὲν ἐκρύγνεται καὶ δὲν καταστρέφει, ἀλλὰ καταστρέφεται καὶ φθείρεται, ἀνώδυμα, μοναχικὰ, ἀθόρυβα καὶ ἀδοήθητα.

Εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποῦ βρίσκεται ἓνα σκαλοπάτι πιὸ κάτω ἀπὸ τὸν ἐξτρεμιστῆ, τὸν ἐπαναστάτη, τὸν φανατικὰ ἀπόλυτο, τὸν ἐπικίνδυνον ἴσως ἰδεολόγο, ἐκείνον ποῦ ὑψώνει τὴν φωνὴν τῆς καρδιάς του, πάνω ἀπὸ πρότυπα καὶ κοινωνίες, ἐνάγνια σὲ κάθε παραδεδομένον καὶ ἀποδεκτὸ καὶ ποῦ πληρώνει πάντα ἀκριθὰ τὴν τόλμην καὶ τὸ θράσος του, ἴσως ἀκόμη καὶ μὲ αὐτὴ τὴν ἴδιαν τὴν ζωὴν του. Οἱ νόμοι καὶ ἡ τιμωρία ἀσκοῦν πάνω του, τὴν ἴδιαν ἐπίδρασιν ποῦ ἀσκεῖ ἡ πλήμμυρα σ' ἓνα δράχο. Ἴσως μάλιστα αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ ἢ ὑπαρξὴν καὶ ἀψήφησιν τῶν νόμων, νᾶναι ἢ πρόκλησιν καὶ ἢ αἰτιολογίαν τῆς ἀντιδραστικῆς συμπεριφορᾶς του.

Καὶ δὲν εἶναι λίγες οἱ περιπτώσεις ποῦ ἡ Ἱστορία ἀπέδειξε ὅτι οἱ πρωτοπόροι καταλυτὲς τῶν παλαιῶν νόμων καὶ κανόνων, οἱ ἐπαναστάτες τοῦ μυαλοῦ καὶ τοῦ πνεύματος, ποῦ εἰσῆγαγαν καινὰ δαιμόνια στοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς τους, ὑψώθησαν ἐκ τῶν ὑστέρων σὲ διαμορφωτὲς ἐποχῶν, φιλόσοφους, δασκάλους, ἰδρυτὲς θρησκειῶν.

Οἱ ἄνθρωποι ἐφτιαξαν τοὺς νόμους γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ ἐπιδιώσουν κοινωνικὰ, σὰν σύνολο ἰσοροπημένα, ξεφεύγοντας τὴν ἀμάθεια καὶ τὸν νόμο τῆς ζούγκλας. Ἡ ἀνθρωπότης χρειάστηκε τοὺς νόμους καὶ τὸν καταναγκασμὸν, γιὰ νὰ ξεπεράσει τὸ στάδιο τῆς παιδικῆς τῆς ἡλικίας. Ἐνα παιδί χρειάζεται καθοδήγησιν, βοήθειαν, πειθαναγκασμὸν, τιμωρίαν, γιὰ νὰ ἐξελιχθεῖ σὲ ὀλοκληρωμένον καὶ ἐλεύθερον ἄνθρωπον. Ἡ συνειδητὴ ἐλευθερία τοῦ μυαλοῦ καὶ τῆς δράσης, σὲ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν

ένστικτώδεια σωματική τάση για έλευθερία του ανθρώπου, αποκτάται με την ώριμανση του νοῦ καὶ τῆς σκέψης. Ἡ έλευθερία, εἶναι απόρροια τῆς ἀφομοίωσης ὄλων ἐκείνων τῶν ἀρχῶν καὶ δικαίων, πού ἐνυπάρχουν μέσα στις πύο βαθιές ρίζες τῆς προικισμένης ἀνθρώπινης φύσης. Εἶναι οἱ ἐμφυτες τάσεις, οἱ αἰώνιες ἀλήθειες, εἶναι ἡ συνείδηση, ἡ καλωσύνη, ἡ ἀγάπη, πού για νά καρποφορήσουν χρειάζονται καλλιέργεια καὶ καθοδήγηση καὶ ἴσως ἐπιβολή μέχρις ὅτου φτάσουν στό σημείο τοῦ νά γίνουν αὐτές οἱ ἴδιες βίωμα καὶ χαρακτηῖρας προσωπικότητα καὶ πράξη. Ὅταν αὐτές οἱ ἀρχές ξυπνήσουν καὶ γίνουν συνείδηση, τότε δέν χρειάζονται πιά κανόνες, οὔτε καταναγκασμοί, οὔτε πλαίσια καθωρισμένα, ἀφοῦ πρότυπα θά εἶναι ἡ ψυχὴ αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ ἀνθρώπου. Πρότυπα του θά εἶναι ἡ έλευθερία του, ἡ χωρίς περιορισμούς ἀπέραντη έλευθερία του, πού θά τοῦ ἐπιτρέψει νά ἐκφράσει τὸν ἑαυτό του καὶ τίς ἀρχές του χωρίς νά λαθέψει ποτέ.

Ἡ ἐνήλικος πού ποτίστηκε ἀργά - ἀργά ἀπὸ παιδὶ μέσα στις ἀρχές καὶ στοὺς νόμους τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς έλευθερίας, δέν χρειάζεται μετὰ περιορισμούς καὶ φράγματα κοινωνικά, για νά ζήσει ἀποδοτικά καὶ χρήσιμα για τὸν ἑαυτό του καὶ τοὺς ἄλλους.

Ἡ ἀνθρωπότης ἔχει φτιάξει πιά τοὺς ἐνήλικους ἀνθρώπους της. Ἡ παιδικὴ της ἡλικία ἔχει περάσει μέσα σὲ ἀπέραντες δοκιμασίες καὶ ἐμπόδια. Ἀνακάλυψε τίς θάσεις της, συνειδητοποίησε τίς ἀρχές της, τοὺς κανόνες της, τὸ νόημα τῆς ζωῆς καὶ τῆς δημιουργίας της. Γεύτηκε τὴν έλευθερία της καὶ ἀργά - ἀργά σπάζει τὰ δεσμὰ καὶ τοὺς κλοιούς πού τὴν περισφίγγουν ἀκόμα. Ἡ ἀνθρωπότης συνειδητοποιεῖ τὴν φυλακὴ τῶν συστημάτων, τῶν νόμων, τῶν κανόνων, τῶν ἀπαγορεύσεων.

Ἡ έλευθερία, στὸν ἐλεύθερο ὄρμιμο ἀνθρωπο μετουσιώνεται σὲ εὐτυχία, χαρά, γίνεται νόμος, ὑπακοή καὶ προσφορά, ὁ περιορισμὸς στὸν ἐλεύθερο ὄρμιμο ἀνθρωπο γίνεται ἀντίδραση, ἀποδοκιμασία, δυστυχία, ἄρνηση.

Ἀρχές καὶ έλευθερία, ἀν διαχετευθοῦν στὴν ἀνθρώπινη καρδιά, τότε περισεύουν οἱ νόμοι. Νόμοι θά εἶναι οἱ ἴδιες οἱ καρδιές τῶν ἀνθρώπων.

ΔΩΡΑ ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ

Κ Α Ο Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΑΝΕΧΩΡΗΣΕ Ο Α. ΠΕΡΝΑΡΗΣ
(στά 77 του χρόνια)

Στό καλό, στό καλό, αδερφέ μας στά γράμματα και τίς καλές τέχνες. Στό καλό, στό καλό.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΝΗΜΗ

ΜΑΡΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ - ΓΚΑΦΦΙΕΡΟ

«Λίγα ἄνθη ἀπό τῆ Μακεδονική γῆ
σῆ μνήμη της».

Μιά παλιά δέσποινα τῆς Κύπρου, μιά ὑπαρξή εὐγενική, ἡ Μαρία Γκαφφιέρο, ἀγαπημένη φίλη μας ἀπό χρόνια, ἔφυγε ἀπό τῆ Ζωή, σέ προχωρημένη ἡλικία, τὸν περασμένο **Ἰούνιο**. Ἔφυγε, παίρνοντας μαζί της μιά ἐποχή, τῆ δική της, μέσα στήν ὁποία ζοῦσε συναισθηματικά — ψυχῆ ρωμαντική — μ' ἓνα πλῆθος ἀναμνήσεις, πού τίς κρατοῦσε πάντα ἄσβεστες καί ζωντανές. Διανοούμενη, καλλιτέχνηδα, λάτρισα τῆς ποίησης, πρωτόπυρος, τῆς ἐποχῆς της, σὸν καλλιτεχνικό τομέα τοῦ τόπου της.

Ἦταν ἀπόφοιτῆ τοῦ Ἀρασακίου Ἀθηνῶν καί τῆς Δραματικῆς Σχολῆς, μέ καθηγήτρια τῆ Μαρίκα Κοτοπούλη. Πῆρε πολλές φορές μέρος σ' ἀρχαίες τραγωδίες μέ ἐπιτυχία, προικισμένη καθὼς ἦταν μέ κάλλος καί ταλέντο. Γυρίζοντας στήν Κύπρο μετὰ τίς σπουδές της, δίδαξε σέ Γυμνάσια ὑποκριτικὴ τέχνη, κι ἀπαγγελία, ἀναλύοντας ἔξογα μεγάλων ποιητῶν, καί ἰδιαιτέρως Παλαμά. Δίδαξε ἐπίσης δωρεὰν σὸ Σωματεῖο Πνευματικῆ Ἀδελφότητα Κυριῶν, ἀρχαῖο θέατρο, κι ἀπαγγελία.

Τὸ ὄνομά της, γνωστὸ καί σεβαστὸ ἀπὸ ὅλους στήν Κύπρο, ἀκούσε μιά ἰδιαιτέρη ἐκτίμηση. Κρατοῦσε μιά θέση, ἀποκλειστικά δική της, σ' ὅλων τῆ συνείδηση. Κάτι ἄλλο πού της ἔδινε μιά μυστικὴ αἴγλη, ἦταν ὁ πνευματικὸς δεσμὸς της, μέ τὸν Ἐθνικὸ μας Ποιητῆ, Κωστῆ Παλαμά. Τοὺς ἔνωσε μιά πολὺχρονη πνευματικὴ φιλία, καί διατηροῦσαν μιά φιλικὴ ἀλληλογραφία. Ἦταν καί φίλες μέ τὴν κόρη του, τῆ Ναυσικά. Τὰ γράμματα ἐκεῖνα ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Μεγάλου, ἡ ἡ Μαρία, τὰ φύλαγε σὰν ἱερά κειμήλια — καί μέ τὸ δίκιο της — σ' ἓνα βελούδινο

κουτί. Ὅταν πῆγαινα — πρώτη ἐκεῖνη ἐπισκεπτόμουνά σὰν ἑφτανα στήν Κύπρο — ἄνοιγε μ' εὐλάβεια τὸ κουτί καί μοῦ διάβαζε περικοπές, καί στίχους. Γιατί τῆς ἔστελνε καί παίημάτῳ του.

Σὲ ἐπιστολῆ μέ χρονολογία 1923, κάτω ἀπὸ τὸ ποίημα «Δέν εἶναι μονάχα τ' ἠθόνα» εἶχε κι ἓνα τετράστιχο, μέ τίτλο «ΑΦΙΕΡΩΜΑ»

«Κι αὐτὸ τὸ τραγούδι σὸ στέλνω
ψυχῆ μυστικῆ μου σὲ σένα.
Τοῦ στίχου μου τ' ἄνθη εἶναι τώρα
γιὰ Σέ ὅλα, κι ἀπὸ Σέ φυτρωμένα».

Μιά ἄλλη ἐπιστολή, γραμμένη στίς 5.5. 24, τὴν τελείωνε μέ τοῦτα τὰ λόγια.
«... Πάντα μένω μέ τὴν εἰκόνα σου, καί μέ τὴν ἐλπίδα πὼς θὰ σέ ξαναἰδῶ».

Καί ἄλλα ποιήματα ἀφέρωσε ὁ ποιητῆς, στῆ σεμνή, ὠραία Κυπριοπούλα. Ἡ ἀπαγγελία τῶν ποιημάτων του, ἀπὸ τὴν κρυστάλλινη φωνή της, τὸν συγκινοῦσε. Ἀποκαλυπτικὸ, τοῦτο τὸ ποίημα, πού συμπεριλαμβανεται στῆ συλλογῆ «Δεῖλοι καί Σκληροὶ Στίχοι». Παίρνω λίγους στίχους ἀπὸ τὴν ἀρχή.

«Τὰ τραγούδια μου πὼς τὰ τραγουδεῖς
Τὰ σπιθόβολα φτερούγια τῆς ὠδῆς
καί τὰ θήματα ἀπαλὰ τῆς ἐλεγκίας
πὼς τὰ φέρνεις πρὸ κοντὰ στῆ μουσικῆ
πὼς μῆς ἄλλης ἁρμονίας
τὸ ρυθμὸ σὸν στίχο δένεις, ψυχῆ ἐσύ
καί πὼς γίνονται γλυκύτατοι ρυθμοὶ
...τὰ τραγούδια μου σὰν τὰ τραγουδεῖς...

Κρατῶ κι ἐγὼ μαγνητοφωνημένη τῆ φωνή της, σὲ ποιήματα τοῦ Παλαμά. Ὅταν ἔγιναν τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ Ἀνδριάντα τοῦ Ποιητῆ, στῆ Λευκωσία — ἔργο τοῦ ἀείφηνστου Βάσου Φαληρέα — θυμοῦμαι πού ἔμεινε τελευταία ἀπ' ὅλους. Κατέθεσε ἓνα ματάκι Ζουμπούλια ἀπὸ τὸν κῆπο της, σὸ βέθλο, καί φίλησε τὸ ψυχρὸ μάρμαρο. «Εἶναι ζεστὸ, μοῦ εἶπε, κι ἐνοίωσα πὼς ἔχει παλμὸ μέσα του».

Ναί. Ἦταν ὁ παλμὸς πού ἐκεῖνη ἔνωθε πάντα, ἀπὸ ἅσα ἔζησε καί ἀγαποῖσε. Μετὰ, ἔστελνε κάθε μέρα ἓνα μπουκετάκι ἄνθη τῆς ἄνοιγας ἀπὸ τὸν κῆπο της.

Τὸ ὄνομα τῆς, σὸ κέντρο τῆς Λευκωσίας, ἦταν ἓνα πλοῖο ἀναγιολογικὸ καί λαογραφικὸ μουσεῖο. Ὁ ἄνδρας της, γνωστὸς μηχανικός, κι ἐκεῖνη μαζί, ἦταν ἀπὸ τοὺς πρώτους συλλέκτες λαϊκῆς τέχνης σὸ

νησί. Ἡ Ἀθηνᾶ Ταρσοῦλη — στενή φίλη της — ἀφιέρωσε πολλές σελίδες στὸν τόμο «ΚΥΠΡΟΣ» γιὰ τὴν καταπληκτικὴ συλλογὴ τῶν Γκαφφιέρο.

Ἀσχολεῖτο καὶ μὲ τὴ Ζωγραφικὴ. Παρακολοῦθοῦσε τὴν πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ κίνηση, ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς της. Ὁ ἀείμνηστος Μακάριος, τὴν τιμοῦσε κι ἔδειχνε πάντα τὸ ἐνδιαφέρον του. Ὅπως καὶ ἄλλες προσωπικότητες τῆς Μεγαλονήσου. Οἱ Κύπριοι ποιητές, τῆς ἔσπελναν τὰ βιβλία τους, μὲ θερμὲς ἀφιερώσεις. Μετὰ τὴν εἰσβολὴ τοῦ Ἀττίλα, ἦταν ἀφάνταστα λυπημένη κι εἶχε πιά κλειστὴ στὸ σπῆτι της, καὶ δεχότανε λίγους ἐκλεκτοὺς φίλους.

Αὐτὴ ἦταν ἡ Μαρία Ἐλευθερίου-Γκαφφιέρο, ἡ διανοούμενη, ἡ παλιὰ δέσποινα τῆς Κύπρου, κι ἀγαπημένη φίλη μου. Τὸ Περιόδικό μας, τὸ διάβαζε μ' ἐνδιαφέρον, καὶ συχνὰ μᾶς ἔδειχνε τὴ χαρὰ, νὰ μᾶς γράφει γι' αὐτὸ λόγια ἐπαινετικά, ποῦ μᾶς τιμοῦσαν.

Ἄς εἶναι τοῦτες οἱ γραμμές, ποῦ γράφονται μὲ ἀληθινὸ πόνο, σὰν λίγα ἄνθη, ἀπὸ τῆ Μακεδονικῆ γῆ, στὴ νωπὴ μνήμη της.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

ΔΕΙΓΜΑ ΑΠΟ ΑΝΕΚΔΟΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

ΛΟΓΙΑΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΒΑΠΟΡΙΟΥ

Παλιὸς πόθος ν' ανταμώσωμε τὴν Κύπρο. Πεθυμιά που ὅσο δεν ἐκπληρωνότανε τόσο χόχλαζε καὶ πιο δυνατὰ μέσα-μου... οσοῦτο ἦρθε ἡ ὥρα καὶ σαρκώδεσε.

Πλημῦρισε ἡ ψυχῆ-μου ἀνείπωτη χαρὰ σὰν διάθηκα τὴν ἀκάλα του βαπορίου: κι ἔκραξα,

«εκεῖ ἄγε-με, ἐκεῖ χάριτες,
ἐκεῖ δὲ πόθος.....».

Κι' ὡς το «Σολ Φρῦνη» ἄρχισε νὰ ξεμακραίνει ἀπ' τὸν Πειραιᾶ ὁ πόθος γένηκε λαχτᾶρα. Ἀνυπόμονος καταντάει ὁ ἄνθρωπος σὰν βάλε κάτι στο νού-του. Δε βαστιέται, γυρεύει γρήγορα νὰ γενεῖ ἡ πεθυμιά-του.

...Καὶ καταπῶς σκεφτόμουν πῶς τοῦτο το ταξίδι θα κρατήσῃ πάνω - κάτω δύο μέρες, φούντωνε μέσα-μου ἡ ἀημονία, ἡ ψυχῆ-μου ἀντάριαζε κι' ἡ λαχτᾶρα μεγάλωνε. Κάλιο νὰ πῆγαινα μὲ το αερόπλανο, λογιᾶσθηκα, μισά κι' εἶχα τόση θίαση. Μα τότες πῶς θα γίνονταν νὰ καυρῶσω τ' ἀκρονιά-λια-της, ν' ἀπολάψω ἔξμακρα τὶς ομορφάδες-της καὶ νὰ χαϊδολογήσῃ ἡ ματιά-μου τὰ καμπυλώματά-της!

Ἀκουμπισμένος στα καγκελώματα τοῦ βαπορίου, ὡς τοῦτο ἔσκιζε με φόρα τὰ γαλαζόχρωμα ἀτλάζια τῆς θάλασσας, ἄφωνα λέφτερη τὴ σκέψη-μου νὰ ξεμακρῆνει ἴσαμε κι

κάτω στο νησί τῆς Αφροδίτης κι' ἐνῶθα τὴν ψυχῆ-μου ν' ἀναγαλιάζει ἀπὸ χαρὰ.

Μακροφτεροῦγιζε ἡ φαντασία-μου καὶ μούφερνε οσμὲς καθάριας ἀπ' τὰ μῦρα τῆς παρούνας καὶ τῆς ανεμώνας, ποῦ βλασταίνουν σὲ τούτῃ τῆ γῆ ἀπὸ τότες ποῦ ποτίστηκε με τὰ δάκρυα τῆς Αφροδίτης καὶ το αἶμα τοῦ ἀγαπημένου-της Ἀδωνῆ... Καὶ γλυκοσοῦρνανε στ' ἀφτιά-μου τ' ἀνέμελα τιτιβίσματα ποῦ ἐξέβγαῖναν ἀπ' τὰ χεῖλη-τους οἱ δύο Κυπριοπούλες ποῦχαν στήθει δίπλα-μου. Τραγουδοῖ ἦταν ἡ κουβέντα-τους κι' ομορφολάλημα τὰ λόγια-τους. Καὶ τότες μούρχεται στο νου: «ἐταί θα μίλαγαν κι' οἱ πρόγονοί-μας ἀπ' τὴν Ἀρκαδία».

Ὅσο τούτες οἱ κορασιές τῆς Κύπρου κελαϊδοῦσαν τόσο ἡ φαντασία-μου πάσκιζε νὰ πισογυρίσει στους παλιούς καιρούς, τότες ποῦ οἱ Ἀρκάδες γύρω στα 1400 π.Χ. πόδιζαν με τὰ καράδια-τους στὶς κιτρινόχρωμες ἀκτές τῆς νήσου.

Καταπῶς λέει ἡ ἱστορία, οἱ Ἕλληνες, λαὸς καρaboκῆρης, τόβρισκε πιο βολικὸ νὰ ξενητεύονταν παρὰ νὰ ἐξδίνουνε σὲ καταχτητικούς πολέμους, σὰν τους πίεζαν οἱ ἀνάγκες τῆς ζωῆς. Ἐταί γίνηκε καὶ με τὴν Κύπρο. Ὅταν κάποια φορὰ τὰ χωράφια καὶ τὰ βοσκοτόπια λιγώστευαν καὶ δε φτάναν γιὰ ὅλους, οἱ υπερπληθυσμένοι λαοὶ τῆς Ἑλλάδας ἀνοίχτηκαν στο πέλαγος καὶ ψάχνοντας γιὰ καλύτερους τόπους βρέθησαν ἀντίκρου σὲ τούτο το Μεγαλονήσι, τὴν Κύπρο. Τράβηξαν τὰ καράδια-τους στὶς ἀκτές, στήσαν τὰ κονάκια-τους καὶ στρώθηκαν στὴ δουλιὰ. Μαζί-τους εἶχαν κουβαλήσει τὶς συνθήειές-τους, τὰ παραμῦθια-τους καὶ τοὺς δικούς-τους θεοὺς κι' εἶπαν νὰ μὴν ἔξκοψουν ἀπ' τὴν Ἑλλάδα καὶ δεν ἔξκοψαν. Ὅσο ἦταν μπορετὸ κουβαλοῦσαν τὰ καλοῦδια τῆς Κύπρου στὴν Ἑλλάδα καὶ πέρνανε ἀπ' αὐτὴ κείνο ποῦ ἔλειπε ἀπ' τὸ νησί. Καὶ τοῦτο τ' ἀλισβεῖρια δεν σταμάτησε ποτέ, κράτησε γιὰ πάντα. Ἀκόμα με τὰ χρόνια σμίγαν ὅλο καὶ πιότερο το αἷμα-τους με κείνο τῶν ντόπιων κι' ὡς το δικό-τους ἦταν πιο χοχλαδιαστὸ κι' ἀπὸ κυριάρχησε παντοῦ.

...Τούτα διαλογιζόταν ὁ νοῦς-μου καὶ τ' ἀφτί ὅλο καὶ ἔξαθαρίζε τὰ λόγια ποῦ κρυφομασουλοῦσαν οἱ Κυπριοπούλες... Τώρα ἐνὰ παλικάρπουλο κοντοζυγώνει καὶ ομίγει μαζύ-τους. Τὰ κάρβουνα τῶν ματιῶν-του, το μελαμπὸ πρόσωπό-του κι' ἡ κοψιά-του με μπερδεύουν.

...«Ἀνάμεσα στὶς τρεῖς Ηπειροῦς τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ κόσμου, στάθηκε τὸ μεγάλο πέρασμα τῶν φιλαπόδημων, τῶν τυχοδιαχτῶν καὶ τῶν καταχτητῶν. Ὅποιος ἔξκινούσε ἀπ' τὶς ἀκροθαλασιές τῆς Ευρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αφρικῆς τὴν ἀντίκρυζε σὰν ἐραστής ποῦ ορέγεται ἐξουσία. Ἐταί δεν εἶναι ἀλλόκο-

το που στέναζε, που θρήνησε, που δάρθηκε τόσο, καθώς δέρνεται η γυναίκα με την άσπιλη νιότη στο σκλαβοπάζαρο. Το σκλαβοπάζαρο ήταν η μοιρα των Κυπρίων. Χιλιάδες χρόνια άλλαζε τον ένα ύστερα ή τον άλλο αφέντη. Αλλά δεν έχασε την ψυχής-της. Όρθια την κράτησε την ψυχής-της κι' αλέκιστη».

Τούτα τα σταράτα λόγια του Ι. Μ. Παγιαγιώπουλου, καθώς τ' αναθυμήθηκα, μ' αναθάρσαν και μουδωκαν κουράγιο να ξεμπερδεφτώ. Πήρα τότες κι' εγώ τα πίσω με τη σκέψη κι' αρχίνησα να ψάχνω για την άκρια...

ΣΤΑΥΡΟΣ ΚΑΛΦΙΩΤΗΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Αλκη Κ. Τροπαιιάτη: «Η σκυτάλη» (διηγήματα).

Ο χώρος από τον οποίον ξεκίνησε και με τον οποίον εδραίωσε την πνευματική σταδιοδρομία του ο κ. Τροπαιιάτης είναι, σίγουρα, το διήγημα. Δεκαεφτάχρονος, είχε κιόλας τυπώσει το χαρακτηριστικό του διήγημα «Μικρός θεός» στο φιλολογικό παράρτημα της Μεγάλης Ελληνικής Έγκυκλοπαιδείας (του «Πυρσού»), — και μάλιστα όχι ως νεαρός έρασιτέχνης, έθελοντής, αλλά ως επί πληρωμής συνεργάτης, — ισότιμος προς τους άλλους συνεργάτες του λαμπρού εκείνου περιοδικού έντυπου. Την άλλη χρονιά, άλλο διήγημά του βραβεύτηκε στο λογοτεχνικό διαγωνισμό της «Νέας Έστίας». Συμβραβευμένοι του οι Μ. Καραγάτσης, Ήλιος Βενέζης, Μελής Νικολαΐδης και Άλέξανδρος Βεινόγλου. Και το πρώτο βιβλίο του (1936) είναι τα «Δεκατρία Διηγήματα», που τ' ακολουθούν άλλα διηγήματα ή νουβέλες («Το βιβλίο της άγνωστης αδερφής», «Το Δέντρο και το Τράμ», το «Παραμύθι της Κατοχής», ο «Επιτάφιος», «Ο Βαγγέλης ο Ζάππας απ' το Λάμποβο») και το μυθιστόρημα «Ήρωες».

Η θητεία λοιπόν του συγγραφέα Τροπαιιάτη στην αφηγηματική πεζογραφία είναι μακρόχρονη και έπιτυχημένη. Τό πώς «κινδύνεψε» ν' άποεχαστεί, περίπου οάν παραγκωνισμένη ακόμα κι από τον ίδιο, όφείλεται στο γεγονός ότι ο κ. Τροπαιιάτης, τριανταπέντε ολόκληρα χρόνια τώρα, — από το 1946, — έχει δώσει την ψυχή του και το ταλέντο του, άποκλειστικά θά μπορούσα να πω, στην ένισχυση του ελληνικού παιδικού λογοτεχνήματος, όχι μόνο τυπώνοντας δεκάδες βιβλία, δικά του ή των συνεργατών του, μά και εκδίδοντας ή διευθύνοντας σειρά παιδικών περιοδικών, παιδικών λογοτεχνικών έργων και γενικότερα άφιερώνοντας όλη του την πνευματική δραστηριότητα στην προβολή και στην άξιοποίηση του σημαντικού πολιτιστικού πα-

ράγοντα που συνηθίσαμε (ύποτιμητικά κάποτε) να όνομάζουμε «παιδική λογοτεχνία».

Μέ όλη έτοιμή τη δράση, ο έκλεκτός πεζογράφος μας δημιούργησε γύρω του έναν ευρύτατο κύκλο συγγραφέων παιδικών λογοτεχνημάτων, κάτι τί σά «σχολή», ή, αν θέλετε, μιá «παράδοση» άναμφισβήτητης ποιητικής στάθμης όχι μόνο στη συγγραφή, μά και στην εμφάνιση (είκονογράφηση και έκτύπωση) του ελληνικού παιδικού έντυπου. Κεί ο ύπογραφόμενος, αν θέλει να είναι τίμιος και όλοκληρος, όφείλει να όμολογήσει πώς εκείνο τό κάτι που ζήτησε να προσφέρει στόν τομέα αυτόν, τό πρόσφερε μοπολισμένος και πολλαπλά ένισχυμένος από τόν Τροπαιιάτη, σωστό «Δάσκαλο» και σέ τοúτο.

Όστόσο, θά πρόσθετα σήμερα πώς με πολλη χαρά Ξαναείδα τό συγγραφέα τόσων και τόσων έπιτυχημένων βιβλίων παιδικής λογοτεχνίας να Ξαναγυρίζει στο χώρο από τόν όποιον Ξεκίνησε: στο «προορισμένο για μάς τούς μεγάλους» διήγημα, θά έλεγα, αν δέν ήξερα πώς κάθε διήγημα του Τροπαιιάτη διαβάζεται με την ίδια απόλαυση και από τούς μικρούς και από τούς ήλικιωμένους άναγνώστες του. Είναι τόσο μεγάλη ή μαγεία του άφηγηματικού του λόγου, ώστε καταργεί όλοφάνερα τή διαφορά των ήλικιών και το-Ξεύει όλόσια στην άνθρωπινή την καρδιά. Πρόχειρο παράδειγμα: τό «Χριστουγεννιάτικα, Πρωτοχρονιάτικα και Πασχαλινά» του «Διηγήματα» (έκδοση Μ. Πεχλιβανίδη, Άθήνα 1980), που, καθώς και τ' αντίστοιχα του Παπαδιομάντη, μιλούν τό ίδιο γοητευτικά σέ όλες άνεξάρτητα τίς ήλικίες...

Και τώρα τά 5 νέα του διηγήματα (ένα - δυό θά τό έλεγα και νουβέλες), που τό έχει συγκεντρώσει στόν κομψό τόμο της «Σκυτάλης» (1979) με τό λαμπρό εξώφυλλο του Α. Τάσου. Μέ τίς 215 σελίδες του, τίς στεγασμένες κάτω από τόν χαρακτηριστικό τίτλο του α' διηγήματος, ο τόμος αυτός άποτελεί πολύτιμη προσφορά στο νεοελληνικό διήγημα. Πόλλο τάχα θά μπορούσε να πεις ότι τό 5 αυτά Ξεσα διηγήματα προορίζονται μόνο για «μεγάλους» άναγνώστες; Προσπικά, θά έλεγα ότι τό νιάτα κυρίως, τά ελληνικά νιάτα, πρέπει να διαβάσουν άχόρταγα τίς λαμπρές έτοιπτες σελίδες: θά επικοινωνήσουν ουσία, ψυχικά και πνευματικά, με την ιστορία της χώρας μας, όπως αυτή Ξεελίντηκε από τό μακρινό εκείνο και τραγικό όλοκαύτωμα της Συΰουνης του 1922 ίσαμε τή ματωμένη μά ένδοξη αθηναϊκή νύχτα του 1973.

Είναι 215 σελίδες που δέν άπιστούν ούτε στην ιστορία μας, μά ούτε και στη λογοτεχνία μας. Ο κ. Τροπαιιάτης, όπως και στα περισσότερα «παιδικά» του λογοτεχνήματα, έχει καταφέρει κι έδω να παντρέψει την Ίστορία με τή Λογοτεχνία. Καθώς και ή Δέλτα, ένινε κι εκείνος, — και όχι πια στο «παιδικό» του μόνο τό λογοτέχνημα, — ο ά-

φιηγητής σημαντικῶν γεγονότων τοῦ ἱστορικοῦ βίου τοῦ ἔθνους, χωρίς νά πάμει νά εἶναι καί ὁ ἔξοχος λογοτέχνης. Ξαναἔδρασε ἔτσι κι αὐτός τόν ἀναγνωστή του μέ τίς ὄχι καί τόσο μακρινές ρίζες τοῦ σύγχρονου Ἑλληνισμοῦ. Τά πέντε του νέα διηγήματα στέκουν ἢ λογοτεχνικότερη ἐξιστόρηση τῶν πρόσφατων πενηντάχρονων ἀγῶνων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἢ αἰσθητικότερα δικαιωμένη προβολή τῆς Ἑλληνικῆς Ἀντίστασης ἐνάντια στόν ντόπιο καί στόν ἔξω κατακτητή, ἀπό τίς δραματικές ἡμέρες τοῦ '41—44 ἴσαμε τίς τιμημένες νύχτες τοῦ νοεμβριανοῦ Πολυτεχνείου τοῦ 1973. Καί τό εὔρημα (ἕνα μόνο;) τῆς ἀγωνιστικῆς σκυτάλης, πού περνάει συνεπικτικά ἀπό πατέρα σέ γιό καί σέ ἐγγονό, μέ ὄλη τήν ἔξω ἀπό κοινά μέτρα συμβολικότητά του, ἀποτελεῖ πρωτοφανέστη στή γράμματά μας πρωτοτυπία. Καί ὀφείλεται ἀποκλειστικά στήν ἔμπνευση καί στή φαντασία τοῦ πεζογράφου Τροπαιάτη, ὁ ὁποῖος, στίς καλές του τίς ὥρες, εἶναι καί ποιητής καί θεατρικός συγγραφέας καί κριτικός—μελετητής. Οἱ ἦρωές του πληγνώνονται, ἀνακρίνονται, βασανίζονται καί σκοτώνονται, μέ φροντίζουν νά παραδίδουν ἀλώβητη τή σκυτάλη τοῦ ἀγῶνα στούς ἐπερχόμενους συγγενεῖς ἢ δικούς τους. Ὁ καθένας τους, ἔτσι καθῶς πιστεύει βαθιά στό ἐθνικό πρόσταγμα «ὁ καθένας γιά ὅλους καί ὅλοι γιά τόν καθένα», μπορῶ νά πῶ ὅτι Ξεπερνάει τήν ἀτομική του περίπτωση καί ὑψώνεται σέ ἀληθινὸ ἀγωνιστικό σύμβολο. Τό βλέπεισ αὐτό, τό διαισθάνεσαι ἔντονα ἀπό τό πρῶτο κίβλος διήγημα (τῆ «Σκυτάλη») ἴσαμε τό στερνό, μ' ἐκείνον ἐκεῖ τό γέρο «Πατέρα», πού ἀνεβαίνει ἀπ' τό χωριό καί συμπαραστέκεται ὀλοπῆθιμα στόν ἀγῶνα τοῦ κλεισμένου μέσ στό Πολυτεχνεῖο γιοῦ του, γιά νά τοῦ πεῖ στό τέλος ὀρμηνεύοντάς τον:

«Ἄκου, γιέ μου, ὄντας εἶναι νά ρίξουμε χάμου ἕνα χοντρὸ δεντρί πού σέ τίποτα δὲ φελάει, δὲ γίνεται νά τ' ἀποτελειώσουμε μέ μιά μονάχα τσεκουριά... Χρειάζεται πολλές τσεκουριές. Κλαρί - κλαρί τό πελεκᾶμε ἴσαμε νά τό τελέψουμε. Μὲ νογᾶς, γιούλη!»

«Ναί, τὸν νόγαγε, τὸν καταλάβαινε ὁ «γιούλης» του, λέει ὁ Τροπαιάτης, μ' ἐκείνη τήν ἔξοχα ἑλληνικὴ γλώσσα πού χρησιμοποιοῖ πάντα. Καί, φυσικά, δὲν ἔχουμε κανένα λόγο νά μὴν τὸν «νογᾶμε» κι ἐμεῖς ὅλοι, οἱ ἀναγνώστες του, εἴτε τὰ ἔχουμε, φεῦ, τὰ χρονᾶκια μας, εἴτε δὲν τὰ ἔχουμε. Προπάντων ὅταν ἔχουμε περάσει ἀπὸ τῆ «Σκυτάλη» στό ἐπόμενο τρίτο διηγήματα τῆς συλλογῆς («Τὸ παράθυρο», «Τὸ ἴδρυμα» καί τὸν «Ντορή»), γιά νά κορυφώσουμε τὴ συγκίνησή μας (καί τὴ χαρά μας...) μέ τοῦτον ἐδῶ τὸν ἀνεπανάληπτο «Πατέρα»: ἕναν φτωχὸ καί ἀγράμματον Ἑλληνα, — φοβερὸ κοντράστ σ' ἐκεῖνον ἐκεῖ τὸν κατάπτυστο πλούσιο καί «πολιτισμένο» Ρωμιό τοῦ «Ἰδρύμα-

τος», τὸ Χαρίλαο Ἀποστόλου, πὺς ἢ χριστιανικὴ ἀντίληψη τοῦ Τροπαιάτη πάει νά τὸν ἐξιλεώσει, μὰ πού ἔμένα μου θύμιζε ἔντονα τοὺς ἀξιωματημένους ἐτούτους στίχους τοῦ μακαρίτη ἀκαδημαϊκοῦ Σωτήρη Σκίπη, τοῦ ἀφιερωμένου «Σ' ἕναν εὐεργέτη»:

«Τὸ χάσις, ὦ λαθρέμπορε, σοῦ ἴδωκε/ πλοῦτη ἀμύθητα, μύριες ἐπῆρες/στό λαμό σου ψυχῆς καὶ φιλόπρωπος / μιὰν ἡμέρα ξεπρόβαλες μέγας».

«Μ' ἐκκλησιῆς κι ἄλλα ἰδρύματα στό- λισες / τὴν πατρίδα σου. Κάλπη σοῦ θά- λαν, / βουλευτῆς κι ὑπουργός θά γινό- σσυνα / ἂν ὁ Χάρος δὲ σ' ἔπαιρν' αἰφνί- δια».

«Μὰ τὸ Κράτος, τιμώντας τὴ μνή- μη σου, / ὦ γενναῖε Ἐνεργέτη, σὲ θέσει / τῆς πρωτεύουσας τώρα περιβλεφτῆ / τὸ ἀγαλμὰ σου ἀπὸ μάρμαρο στήνει».

«Δοξασμένος ὡς εἶσαι στὸν ἅπαντα / τὸν αἰῶνα, καθῶς κι ἡ πατρίδα / πὺν γεννᾷ τέτοια τέκνα. Κι ὁ γλύπτης σου / δοξασμένος ὡς εἶναι κι αὐτός!»

Ἄλλὰ, εἶπαμε: στὴ χριστιανικὴ καί ἑλλη- νικὴ καί ἑλληνοπρεπὴ συνείδηση τοῦ Τρο- παιάτη, ὁ Χαρίλαος Ἀποστόλου ἐ π ρ ε π ε ὀ- π ω σ ὀ ἤ π ο τ ε νά μείνει ἥρωας μᾶς μεταμέ- λειας καί ὄχι ἀντικείμενο σάτιρας...

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΚΟΣ

Νίκου Τζερμιαδιανοῦ:
Ὁ ἄνθρωπος μέ τ' ἀνθισμένο στάχυ, Ἀθήνα,
1979.

Ἔχω τὴν ἐντύπωση πῶς ἡ ἐπαρχία μι- λᾷ πολὺ πιὸ γνήσια στὸν ποιητικὸ λόγο. Ἴ- σως ἡ Ζωή, μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀγχώδη Ἀθήνα, τὴ συχνὰ δίχως λόγο ὑπεροπτικὴ, βοηθεῖ τὴν ἀγνή ἐκφραση, κεῖνο τὸν ἰδιαίτερο κραδασμὸ τῆς ψυχῆς, ὁ ὁποῖος δίνει τὴν ἰδιαίτερότητα στὴν ποίηση. Τὸ κέντρο φαίνεται πῶς ὑπότά- χτηκε στὸν εὐδαιμονισμό, τίς τεχνολογίες καί στίς πολιτικὲς σκοπιμότητες καί δὲν ἀφήνει ἔδαφος γιά ἀνατάσεις.

Ἐνα τελευταῖο δεῖγμα τῆς γνήσιας ποίη- σης πού ἐρχεται ἀπὸ τὴν ἐπαρχία (ἀνεξάρτη- τα ἀπὸ αἰσθητικὲς σχολές) μοῦ ἔχει δώσει ἡ ποιητικὴ συλλογὴ «Ὁ ἄνθρωπος μέ τ' ἀνθι- σμένο στάχυ» τοῦ Νίκου Τζερμιαδιανοῦ. Ἡ συλλογὴ αὐτὴ στὸ μεγαλύτερο τῆς μέρος εἶναι ἀντιπολεμικὴ χωρὶς συνθήματα καί ρητο- ρικές ἀποστροφές τῆς ὁποιασδήποτε ἀπόκλι- σης. Σ' αὐτὴ περιλαμβάνονται ποιήματα μέ τὴν μορφή τῶν κύκλων ἢ παραλλαγῶν πάνω σ' ἕνα θέμα (Ταξιὶ στο Ἀρχιπέλαγος τῶν ὄνειρων, Πόλεμος, Δικαιολογημένοι ἀπόντες καί ἄλλα). Τὸ ἀντιπολεμικὸ πνεῦμα ἔχει ἀφε- τηρία του τὸ Ἀλβανικὸ καί ὕστερα τὴν τρα- γικὴ κατάσταση τῆς κατοχῆς. Ἡ ἐπιθυμία καί ταυτόχρονα ἢ προβολὴ τῆς Εἰρήνης λέγε- ται στὴν ὥρα της ἀλλὰ βγαίνει καί μέσα ἀ- πὸ τὴν λυρική περιγραφή τῶν ἐπεισοδίων καί

ἀπό τὴν ἀναφορὰ στὶς ἡσυχες, κυρίως μαθητικές (γιὰ τὸν συγγραφέα) ἐποχές. Ἡ συναδέλφωση μὲ τὸν ἀντίπαλο (τοῦ ἄλλου λόφου) βέβαια βρίσκεται περισσότερο μέσα στὴν ἐπιθυμία καὶ στ' ὄνειρο, ἀλλὰ ἔχει τὶς δυνάμεις τοῦ «πιστεύω». «Ὅτι σέβεται τ' ὄνειρο ὁ συγγραφέας φαίνεται ἀπὸ τὸ ποίημα τοῦ «Ταξίδι στὸ Ἀρχιπέλαγος τῶν ὀνείρων». Ἐκείνη ὁμως ἡ συνεχὴς ἐπέκτασή του στὸ Κάστρο (τὸ Ἡράκλειο) σὰν γενέθλια χώρα ἢ σύμβολο γενέθλιου χώρου, (ἡ ρίζα τοῦ καθενὸς μας εἶναι ὁ γενέθλιος χώρος), δεῖχνει τὴν ἀγάπη στὸν τόπο καὶ στοὺς ἀνθρώπου του ποὺ σήμερα ἰδιαίτερα πρέπει νὰ ἐκτιμηθεῖ ὡς συναίσθημα, μιὰ καὶ παρατηροῦνται ἀστυφιλικὲς μετακινήσεις μὲ τὴν ὑποχρεωτικὴ πιά ἀπομόνωση τοῦ ἀτόμου.

Ἡ ποιητικὴ γραφὴ τοῦ Τζερμαδιανοῦ ἀνῆκει στὰ μοντέρνα ρεζίματα ἀλλὰ μὲ πολλὴ σύνθεση, χωρὶς ἀδικαιολόγητες πεζότητες. Προπαντὸς τὸ ἐπιθετὸ του, τὸ ὁποῖο πολὺ σπάνια εἶναι ἀπλῶς διακοσμητικό, ἀλλοιώνει μ' ἓνα ὄνειρικό τρόπο τὸ οὐσιαστικό καὶ σὲ ξαφνιάζει (τὸ θνητὸ νερὸ, ὁ ὄρατος ἀγέρας, οὐσιόγρωμες καρδιές κλπ.). Τὸ ἴδιο καὶ ἡ παρομοίωση ποὺ ἔχει τὸν χαρακτήρα πολὺ ζωηρῆς εἰκόνας.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Ἀγαπητέ κ. Διευθυντά,

Ἀκόμα μιὰ μορφή τοῦ Κυπριακοῦ Θεάτρου ἐξέλειπε.

Ἡ Κυπροῦλα Εὐαγγελίδου, ἀλησμόνητη στὸν «Ὀρκο τοῦ πεθαμένου» τοῦ Παπαντωνίου.

Μετὰ τὸν θάνατο τῶν Μετζίτη, Παστελλίδη, Ρωμανῆ, Ζεύγους Βάζα, Θρασσυβουλίδη, Ραφτοπούλου, ἀκόμα μιὰ ἀπώλεια.

Λίγα τυπικὰ λόγια στὶς ἐφημερίδες. Καὶ τίποτε ἄλλο. Δὲν εἶναι λυπηρὸ νὰ περνοῦν σχεδὸν ἀπαρατήρητοι τέτοιοι χαυοί;

Θὰ ἦταν ἴσως σκόπιμο ἡ Μορφωτικὴ Ὑπηρεσία τοῦ Ὑπουργείου Παῖδειας, ἢ ὁ ΘΟΚ ἢ τὸ Σωματεῖο Κυπρίων Ἡθοποιῶν νὰ δ'απηρεῶν Ἀρχεῖα γιὰ τὸν κάθε καθιερωμένο καλλιτέχνη μας.

Ἀκόμα ἡ Μορφωτικὴ Ὑπηρεσία μποροῦσε νὰ διατηρεῖ στὰ Ἀρχεῖα τῆς κάθε τι, σχετικὸ καὶ μὲ τοὺς Συγγραφεῖς, Ζωγράφους, Μουσικούς καὶ ἄλλους καλλιτέχνες.

Μετὰ τιμῆς,

ΝΙΚΟΣ Σ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΕΣ ΕΚΠΟΜΠΕΣ

ΔΥΟ ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ

Λυρικό γιορτάσι εἶναι ἡ νέα ποιητικὴ σύνθεση τοῦ Κύπριου ποιητῆ Κύπρου Χρυσάν-

θη «Ἀροδαφνοῦσα». Ὁ ποιητὴς Ξαναβρίσκει ἐδῶ τίς καλύτερες στιγμές του καὶ, χωρὶς καμιά ἐπιτήδευση, μὲ ἀνεση ἀναβλύζει ἀπὸ τὴν καρδιά του ὁ λυρικός λόγος ποὺ μᾶς πλημμυρίζει μὲ τὸ χεῖμαρρο τῶν λέξεων καὶ τῶν εἰκόνων του, μὲ τὸν πλοῦτο τῶν νοημάτων καὶ τῶν ἰδεῶν του: Γαρούφαλλα τὰ πνίξανε τὰ λιακωτὰ κι οἱ γλάστρες / μὲ τὸν φιντρὸ βασιλικὸ καὶ μὲ τὴ μαντζουράνα / Ἀχοῦν παιγνίδια στὶς αὐλές καὶ τὸ κρασί γελάει / Τ' ἀρχοντολαῖ γλεντοκοπᾶ καὶ τὴν Ἀροδαφνοῦσα / τριαντάφυλλο, ἑκατόφυλλο, τοῦ σπιτικοῦ φεγγάρι / τὴν τραγουδᾶνε μὲ βιολιά, τὴν τραγουδᾶνε μὲ λόγια / τὴν τραγουδοῦν μὲ στεναγμούς, μὲ νιοῦλια καρδιακτύπια / κι ὁ νοικοκύρης λαμπερὸς τέτοια τραγούδια λέει: / Ὅποιος κι ἂν ἔρθει σπῆτι μας τριαντάφυλλο τὸν λέμε / ἡ χύτρα ἀχνίζει φαγητὸ, ροδιζοῦν τὰ ποτήρια / τὰ βλέμματά μας λάμπουνε, παιζογελά ἡ καρδιά μας. / Λοιπὸν γιατί στεκόμαστε; Τὸ καθετὶ δικό σας / τῆς γῆς μας τὰ γεννήματα, τῶν δέντρων μας οἱ ὀπῶρες / ὅτι τὰ χέ'νια πλάθουνε, τῆς προκοπῆς σημάδια / πεντάδική σας προπαντὸς ἡ γιοσεμιά ἡ καρδιά μας / Ἐσεῖς νὰ τρώτε φίλοι μου κι ἐγὼ θὰ σᾶς διηγίμαι. / Μιὰ Κυριακὴ τριαντάφυλλο σὲ χρυσαφὶ πανέρι / τοῦ Γιάννου τοῦ Μωρόγιαννου, τοῦ Μωροπλανεμένου / χρυσαῖ στεφάνια πλέκανε τριαντάφυλλες παρθένες. / Τὸν πλάνεψε τ' ἀναλυτὸ βενετικό λογάρι / τ' ἀμπέλια μὲ τοὺς Εῶμαχους / τὰ πράσινα ἐλιοφόρια / καὶ τὰ χωράφιατὰ παχυὰ μὲ τοὺς πολλοὺς ζευγάδες, / κι ἀφήνει τὴν ἀγάπη του κι ἄλλη γυναικὴ παίρνει.» Κάτω ἀπὸ τὸ μεσαιωνικὸ αὐτὸ τίτλο τῆς «Ἀροδαφνοῦσας», τὸ μεσαιωνικὸ καὶ βυζαντινὸ αὐτὸ γυναικεῖο ὄνομα ποὺ σημαίνει Πικροδάφνη, Πικροδαφνοῦσα, ὁ ποιητὴς Κύπρος Χρυσάνθη δημιουργεῖ ἓνα γλέντι κι ἓνα χορὸ ἀπὸ εἰκόνας ζωῆς, ἓναν ὕμνο στὴ ζωὴ καὶ στὸν ἔρωτα. Γράφει: «Δεντρογαλιές τὰ ψέμματα, τὰ λόγια σὰν τὰ ξόρκια / καὶ τὰ ξεμωστηρέματα θανατικὰ βοτάνια / στὶς χύτρες κάποιες μάγισσας καὶ μιᾶς Εῶθιάς φτιαγμένα / Μὰ τὴν παρθένα μου τιμὴ τῆς προσοχῆς τὰ μάτια / σὰ δράκοι σιδερόφρακτοι κι ἀκρίτες τὴν φυλάγουν / γιὰ νὰ πειστῶ στὰ λόγια σου δοκίμια θὰ σοῦ βάλω / δοκίμια ἔρωτοδόκιμα δαιμονοκαμωμένα». / Μιὰ ὁμορφὴ καὶ καλοδουλεμένη ποιητικὴ σύνθεση, λόγος ποὺ κυλάει αὐθόρμητα καὶ ἀβίαστα βγαλμένος μέσα ἀπὸ τὴν ψυχὴ, ἀνεπιτήδευτα. Γράφει: «Ὑμνε χρυσὸ τῆς ὁμορφιάς κι ἀνθὲ τῆς τέχνης πρῶτε / μύθε παλιὲ ποὺ εὔπνησες μὲς στὴν καινούργια Κύπρο / ὅπως εὐπνάει τίς ἀνοιξὲς ἡ πλάση μὲ τὸ σπόρο / ὦ, Ἀροδαφνοῦσα μάγισσα, καὶ πρῶτὴ ἔρωτοκρίτρα / καὶ χρυσομελιτάρισσα κι ἀπριλοφορεμένη / χελιδονόνυχοι κελὴ κι ἔρωτοτραγουδίστρα / καὶ τῆς Κυπραῖσας γῆς, ψυχὴ μου Ἀροδαφνοῦσα / σὰ μῆλο νὰ κατακοπῶ σὰ ρόδι νὰ σκορπίσω / καὶ σὰν καπνὸς ν' ἀνεμιστῶ, κυρά, ἂν σὲ λημονίσω» /.

‘Αλλά ό Κύπρος Χρυσάνθης τύπωσε επίσης τό βιβλίό «Ποιήματα του ‘Απελευθερωτικού ‘Αγώνα της Κύπρου» που μελοποίησε ό συνθέτης Γιάγκος Μιχαηλίδης. Τά ποιήματα δημοσιεύονται μαζί μέ τήν παρτιτούρα έτσι ώστε τό βιβλίό άποτελεί βοήθημα γιά όποιονδήποτε θά ήθελε νά τά χρησιμοποιήσει. ‘Ο τόμος άποτελεί έκδοση του ‘Ελληνικού Πνευματικού ‘Ομίλου Κύπρου».

‘Υστερα από έναν κατατοπιστικό πρόλογο άκολουθούν τά ποιήματα ό «‘Αγνωστος Νεκρός», «1η του ‘Απρίλη 1955», «Λευτεριά», «Στους νεκρούς ‘Εφηβους ‘Αγωνιστές (Γιάλλουρο, Παλληκαριδή, ‘Ιωνά)», «Γρηγόρης Αύξεντίου», «Οί Νεκροί της ΕΟΚΑ», «Μάρκος Δράκος», «Τά φυλακισμένα Μνήματα», «Τάφος Κυπρίου Μαχητή», «Μόδεστος ό Πρωτομάρτυρας» κι άλλα. Τά ποιήματα αυτά που είναι περισσότερο γραμμένα γιά τραγούδια, γιά μελοποίηση, έξυμούν τόν ήρωισμό και τήν αυτοθυσία των μαρτύρων της Κυπριακής ‘Ελευθερίας, εξαίρουν τά ψυχικά τους χαρίσματα και τή μεγάλη τους άφοσίωση στην πατρίδα γιά τήν όποία δέν δίτασαν νά δώσουν τήν ίδια τή ζωή τους. Είναι τραγούδια διδακτικά και πατριωτικά που άποσκοπούν στό νά τιμήσουν και νά σώσουν από τόν κίνδυνο της λησμονιάς τά μεγάλα όνόματα των ήρώων του άγώνα, άλλα και νά παραδειγματίσουν και γαλουχήσουν τους ζωντανούς μέ τά ιδανικά έκείνα γιά τά όποια έπescαν οι μάρτυρες. Διαβάζουμε στό «Μόδεστος ό Πρωτομάρτυρας»: Του πρωτομάρτυρα του άγώνα / του Μόδεστου του Λιοπετρίου / μιά μνήμη ως φώς μέσ στον αίωνα / θά πλέσω μ’ άνθη τ’ ‘Απριλιού. / ‘Ο θάνατός του πρώτη νίκη, / σημαία τ’ άγώνα μας τρανή, / σ’ αυτόν ή πρώτη δόξα άνήκει / ελληνική και γαλανή / Αύτός που πέφτει γιά μιά ιδέα / γιά πάντα θά ναι μαχητής / θά Ζη μέσ στ’ άγια και τά ώραία / κοντά μας φώς της άρετής». Γ’ά τόν άγωνιστή Μάρκο Δράκο θά γράψει: «Είναι τ’ άντάρτικο άντρειοσύνη / μιά έχει στερήσεις και καύμό. / Κι όμως ό άντάρτης θ’ άπομείνει / λάμψη άρχοντίας μέσ στό μυαλό. / Κάποτε ή μνήμη θά ξεχάσει / μάχες και καύμούς / κι όμως θά λάμπει μέσ στην πλάση / ό ήρωας θεός μέ τους Θεούς. / Έπescε ό Δράκος μιά δέν πέφτει / μίτη άποσβύνει / λευτεριά / ‘Ηλιος Εαστράφτει από καθρέφτη / και μελετά τή λευτεριά».

Τά ποιήματα του Κύπρου Χρυσάνθη προορισμένα γιά σχολική κυρίως χρήση διαπνέονται από γνήσιο πατριωτικό αίσθημα και παίρνουν τή θέση τους στό μεγάλο άγώνα που διεξάγει ή μαρτυρική Μεγαλόνησος γιά τήν έπιβίωση και διατήρηση του ελληνικού της χαρακτήρα.

Κ. ΒΑΛΕΤΑΣ

ΔΥΟ ΠΑΛΙΕΣ ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΕΣ ΕΚΠΟΜΠΕΣ

ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ: ΤΗΣ ΓΛΥΚΕΙΑΣ ΧΩΡΑΣ
ΚΥΠΡΟΥ

Μέ τόν γενικό τίτλο «Πεζός λόγος της γλυκείας χώρας Κύπρου» κυκλοφόρησε πριν λίγες μέρες ένας όγκώδης τόμος μέ νουβέλλες του Κύπρου Χρυσάνθη. ‘Ο τόμος περιλαμβάνει τέσσερεις γνωστές νουβέλλες που είχαν έκδοθεί σε χωριστά βιβλία και δημοσιεύτηκαν κατά καιρούς σε διάφορα περιοδικά κι έφημερίδες, ή μεταδόθηκαν από τό Ραδιοφωνικό ‘Ιδρυμα. Οι νουβέλλες αυτές «Στά δύσκολα χρόνια», «Κανάκης ό Κυπριώτης Κουρσάρος», «Τό Ξεσήκωμα των σκλάβων» και «Τό Κύπελλο του Θανάτου» άποτελούν ένα ιδιαίτερο μέρος του πραγματικά πληθωρικού πεζού έργου του Κύπρου Χρυσάνθη. Πρωταρχική άξιολόγηση είναι φυσικά ή λογοτεχνική. ‘Αλλά πέρα από αυτό οι τέσσερεις νουβέλλες του Χρυσάνθη έχουν κάποια ιστορική θά λέγαμε σημασία. Γιατί άποτελούν στην ουσία τέσσερα παράθυρα που άνοιγουν προς τό Κυπριακό παρελθόν όπως αυτό συγκροτείται από τά ιστορικά στοιχεία, τις παραδόσεις και τόν θρύλο.

‘Ο Κύπρος Χρυσάνθη κατορθώνει άκριβώς νά μεταφέρει στον άναγνώστη έντονος εικόνες αυτού του παρελθόντος, δοσμένες όμως μέ άπόλυτη φυσικότητα. Διαγράφει μέ παραστατικά χρώματα τά σκινηκά των εποχών στις όποιες διεισδύει και σμιλεύει χαρακτηρισ ύπαρκτους ή όχι — ώστε νοιώθει έντονα τήν μεταφορά που ό συγγραφέας έπιχειρεί.

‘Ο ίδιος σε μιά σύντομη σημείωση του στό τέλος του τόμου άναφέρει ότι:

«Οι τέσσερεις νουβέλλες του τόμου αυτού γραφήκανε κατά τήν διάρκεια του ‘Απελευθερωτικού ‘Αγώνα της Κύπρου, του άγώνα της ΕΟΚΑ, και κατά κάποιο τρόπο τόν έξυπηρέτησαν. Στην έκδοση αυτή, διατυπώθηκε ή άρχική γραφή της καθemιάς νουβέλλας».

Μέ τήν συγκέντρωση των έργων αυτών σ’ ένα τόμο ή άξιολόγηση κι ή τοποθέτησή τους γίνονται πιο εύκολα. ‘Ιδιαίτερα λαμβάνοντας ύπ’ όψη τόν τεράστιο όγκο της σκόρπιας σε δεκάδες μικρών εκδόσεων πεζογραφικής εργασίας του Κύπρου Χρυσάνθη.

ΑΝΘΟΣ ΛΥΚΑΥΓΗΣ

ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΥΠΡΟ ΧΡΥΣΑΝΘΗ

‘Ενας από τους πιο διαπρεπείς διανοούμενους και λαοτέχνες της Λευκωσίας είναι άναμφισβήτητα ό Κύπρος Χρυσάνθης. Πολυσύνθετη προσωπικότητα ό Κύπρος Χρυσάνθης, γιατρός, ποιητής, πεζογράφος, θεατρι-

κός συγγραφέας και εκδότης του πιο μακρόβιου λογοτεχνικού περιοδικού της Λευκωσίας, που εκδίδεται εδώ και πολλά χρόνια με τίτλο «Πνευματική Κύπρος», αποφάσισε να συγκεντρώσει την πλούσια πνευματική του παραγωγή και να την εκδώσει σε όμοιογενείς τόμους. Πριν από μερικά χρόνια κυκλοφόρησε ο πρώτος ογκώδης τόμος της σειράς με το ποιητικό του έργο, που τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο και το Βραβείο Ποιήσεως του Υπουργείου Παιδείας Κύπρου. Ακολούθησαν οι τρεις πρώτοι τόμοι με τα πεζογραφήματά του και πρόσφατα κυκλοφόρησε ο τέταρτος τόμος με τέσσερις νουβέλες και ο επίσης ογκώδης τόμος με τίτλο «Δραματικός Λόγος» που περιλαμβάνει το σύνολο των θεατρικών του έργων. Μέσα στο πολύπλευρο έργο του Κύπρου Χρυσάνθη, άλλοτε με τη λυρική έξαρση των ποιημάτων του και άλλοτε με τη λυρική έμφαση του έκτακτα-ταμένου πεζού λόγου, παραλεύνει αυτούσιος ο καύμος και ο αγώνας του κυπριακού ελληνισμού, με τόν συναισθηματικό του πλούτο και τόν καθαρό του ψυχισμό. Το έργο του Κύπρου Χρυσάνθη έχει βαθιές πνευματικές ρίζες και κινείται με άνεση σ' ολόκληρη την παράδοση από τόν άρχαιο ελληνικό κόσμο έως τις μέρες του Βυζαντίου και από κεί έως σήμερα ο λόγος του Κύπρου Χρυσάνθη μάς μεταδίδει τήν αδιάσπαστη ενότητα του ελληνικού πνεύματος και του ελληνικού χρόνου.

«Έθνικό Πρόγραμμα» ΕΡΤ (29.9.75)

ΔΗΜ. ΔΟΥΚΑΡΗΣ

ΤΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ

Στό περιοδικό "Impegno 80", που εκδίδει ο ποιητής Ronaldo Certa, δημοσιεύονται, μεταφρασμένα από τόν Φοίβο Δέλη, 13 ποιήματα του Κ. Χρυσάνθη με τόν τίτλο (που έδωσε ο μεταφραστής) *Gesco di Certo*. Μ' άρρεσε ο τίτλος: ένας Έλληνας από τήν Κύπρο ύμνει τή μητροπολιτική Ελλάδα. Στις άτονες εποχές μιá κουβέντα μάς θυμίζει τις ρίζες μας, χωρίς πολιτικές σκοπιμότητες. — Θαυμάσια ιδέα των άνθολόγων να καλέσουν όσους συνεργαστήκαν στήν «Άνθολογία Κυπριακής Ποίησης» για μιá γνωριμία σε φιλική άτμόσφαιρα. Η άνθολογία αύτη για σχολική χρήση έγινε από τούς εκπαιδευτικούς Θ. Κουγιάλη, Μιχ. Μαραεύτη και Στ. Συκαλλίδη. Στήν συγκέντρωση συναντηθήκανε παλιοί γνώριμοι και άρχισαν από τήν άλλη καινούργιες γνωριμιές. — Πολύ καλή ή συγκέντρωση στήν «Πνευματική Στέγη» για τά Δέκα χρόνια του δίμηνου περιοδικού «Οικογένεια και Σχολείο». Στή συγκέντρωση μίλησε ο Άνδρέας Χριστοδουλίδης κι έπακο-

λούθησαν εισηγήσεις. — Είχε εύνοική άπήχηση ή άπονομή του «Βραβείου Γραμμάτων» του «Ελληνικού Πνευματικού Όμίλου Κύπρου» στήν άνθολογία «Όρες της Λευκωσίας» που έπιμελήθηκε φιλολογικά ο Νίκος Σπανός. Άναδημοσιεύουμε τήν είδηση: «Τό Διοικητικό Συμβούλιο του «Ελληνικού Πνευματικού Όμίλου Κύπρου» αποφάσισε να άπονεύει τό «Βραβείο Γραμμάτων» στήν καθ' όλα έξαίρετη έκδοση του Δήμου Λευκωσίας «Όρες της Λευκωσίας», τήν όποία έχει συνθέσει και φιλολογικά έπιμεληθεί ο Νίκος Σπανός. Τόσον ή κατάταξη τής ύλης όσο και ή τυπογραφική εμφάνισή της, δείχνουν εύσυνειδησία, γνώση και φροντίδα, δίπλα στήν πολύμοχθη άναζήτηση του ύλικού. Η διακόσμηση τής έκδοσης με γκραβούρες, κάρτες και σχέδια κλπ. γνωστών καλλιτεχνών προσθέτει ένα καινούργιο θέλητρο στις σελίδες και δημιουργεί μιάν έντονη έλξη στόν άναγνώστη. Η άπονομή του Βραβείου στόν φιλολογικό έπιμελητή τής έκδοσης Νίκο Σπανό θα διευθετηθεί σε συνάντηση με τή Δημοτική Άρχή ή όποία διά τής Πολιτιστικής Έπιτροπής είχε τήν έμπνευση για μιá τέτοια εργασία. Άς σημειωθεί πώς τό «Βραβείο Γραμμάτων» του «Ελληνικού Πνευματικού Όμίλου Κύπρου» έχει άπονεμηθεί για πρώτη φορά στόν Δρα Κυριάκο Χατζηγιάννου για τό σύγγραμά του «Η Κύπρος εις τας Άρχαίας Έλληνικάς Πηγάς».

Η έφημερίδα «Ο Φιλελεύθερος» έγραψε ειδικό σχόλιο για τήν άπονομή του Βραβείου Γραμμάτων στο Νίκο Σπανό. — Η «Όρθόδοξη Παρουσία», που εκδίδει κάθε μήνα τό Όρθόδοξο Πνευματικό Κέντρο Λεμεσού, τόσον από τήν άποψη τής εμφάνισης, όσον από τήν άποψη τής ποικιλίας και επικαιρότητας του περιεχομένου, προσφέρει άρκετά στόν καθένα. Έκτός από τά δογματικά προσφέρει ιστορικά στοιχεία τής Όρθόδοξιας, πράγμα που χρειάζομαστε σήμερα γιατί πολύ άπομακρυνθήκαμε από τις θρησκευτικές μας πηγές. — Δυό γυναικεία σωματεία, με άρκετή πνευματική δράση, δίπλα στήν ένθική και φιλανθρωπική, γιορτίζουν έφέτος σταθμούς τής ζωής τους: Η «Πνευματική Άδελφότης» της Λευκωσίας, τά 50 χρόνια τής «Παιδικής Έξοχής» της και τό «Λύκειον Έλληνίδων Άμμοχώστου», που βρίσκεται σ' έκτοπισμό, επίσης τά 50 χρόνια από τήν ίδρυσή του. Και δίκαια φέρνουμε στή μνήμη μας κυρίως τις ιδούτριες, που έπωμισθήκανε για χρόνια τό βάρος, τις Περεσφόνη Παπαδοπούλου και Μαρία Τσαμαντά για τή Λευκωσία και τή Μαρία Π. Ίωάννου για τήν Άμμόχωστο. — Μας έντυπωσίασε ο τόμος τής Νέας Έστίας», Οκτ. 1980, για τόν Κατσιμπαλη. Είναι μιá μνημειώδης εργασία κι έπρεπε να θυεί για να δικαιωθεί μόνιμα ένας άνθρωπος, που πάσκιζε για τά Γράμματα».

— Αναδημοσιεύουμε ποίημα του διεθυντή του περιοδικού «Ελικώνας» Γιάννη Μπαμπανίη—Προσήλιου:—

ΜΠΡΟΣ ΣΤΟ ΜΝΗΜΑ ΤΗΣ ΜΑΝΑΣ ΜΟΥ

Μπροστά στο κρύο μνήμα σου μανούλα μου
 με πνίγει τό παράπονο, κλαίω κι' έσένα
 οά γέρνω, κρένω...
 Τά μαραμμένα χείλη σου ν' άνοιξης περιμένω,
 ένα σου λόγο νά μου πείς, τήν πίκρα νά
 ύπομένω...
 Πολλά πέρασες θάσανα, δώ και πενήντα
 χρόνια,
 θάσανα πόνου, κάματου, τής φτώχιας
 καταφρόνια...
 Χαρακαμένη από παντού, έσπάραζε
 ή καρδιά σου,
 κι άπόκαμε κι έλύγισε, από τά θάσανό σου...
 Χόρτσασες πίκρες στή ζωή, μανούλα μου
 καϊμένη
 κι έφτέρωσες στο άγνωστο, σκυφτή,
 τυραννισμένη...
 Πήγες ταξίδι άγύριστο, στον άλλο κόσμο
 πέρα,
 και σαν κεράκι έσβυσες, στο πέρασμα
 τ' άγέρα...
 Σάν τό άστέρι πέρασες στήν άβυσσο
 κι έχάθης
 ή οά λουλούδι στο βοριά, λύγισες κι
 έμαράθης...
 Γύρνα γιατί είν' άβάσταχτος ό πόνος,
 ό δικός σου,
 δέν τό μπορούμε τό σκληρό, τόν άδικο
 χαμό σου...
 Μ' άφοϋ είναι νόμος φυσικός, ό Χάροντας
 ν' άρπάζει,
 άς είν' τό χώμα έλαφρό, τώρα πού οέ
 σκεπάζει...

ΓΕΝΙΚΑ

Στό περιοδικό «Σμύρνα» (άρ. 143/145) παρουσιάζονται ή συλλογή τής Έλλης Παιονίδου «Τραγούδια του χαμένου διόσμου» του Φρ. Βράχα «Νοσταλγία τής Κερύνιας». — Στή «Νέα Σκέψη» (άρ. 210) ό Χρ. Κουλούρης κρίνει τή συλλογή του Παύλου Κριναίου «Τό σταυρωμένο λιθόστρωτο». — Στό περιοδικό τής Σικελίας «Impregno 80» (άρ. 1) ό Φοίβος Δέλφης μεταφράζει ποιήματα του Κ. Χρυσάνθη. — Τό πρώτο διήγημα στή συλλογή του Στράτη Εύσταθιάδη «Οί Άνησυχίες άγρυπνοϋ ν» αναφέρεται στήν εισβολή των Τούρκων στήν Κύπρο. — Στά «Αιολικά Γράμματα» (άρ. 56—57), τεϋχος ειδικό για τον Τσένωφ, σημειώνονται από τή διεύθυνση για τον Γιάννο Σ. Μενάρδο και τά έξής: «Μετάφρασε επίσης τά περισσότερα διηγήματα του

Τσέωφ, του όποιου είναι ό συστηματικότερος Έλληνας μελετητής και γνώστης του άπείραντου έργου του». — Στό Β' βιβλίο του ποιητή και δημοσιογράφου Ά. η. Μαγγανάρη, «Υφή και στόλ», όπου περιέχονται ποιήματά του γραμμένα στον «τρόπο» των διαφόρων ποιητών, περιλαμβάνονται και οι Κύπριοι Νίκος Κρανιδιώτης και Δημ. Παταμίτης. — Στό περιοδικό «Κασταλία» (άρ. 60) ό Λεωνίδας Έλευθεριάδης δημοσιεύει ποίημα με τίτλο «Καραολήδες—Παλληκαράδες» (Παλληκαρήδες;) — Στή «Εύθυνη» (άρ. 105) δημοσιεύονται ποιήματα του Κώστα Μόντη. — Σε φιλλάδιο του Πανεπιστημίου τής Μιννεσότας, στο όποιο διδάσκει ό Θεοφάνης Σταύρου, αναγράφονται τά όνόματα Κυπρίων που δωρήσανε βιβλία στή «Νεοελληνική Συλλογή Βασιλη Λαούρδα» του ιδρύματος, τά έξής: — Εϋα Άλιθέρη, Μαρία Άβρααμίδου, Κυριάκος Χαραλαμπίδης, Κύπρος Χρυσάνθη, Ύπουργείο Παιδείας, Κέντρο Έρευνών, Ά. Διαμαντής, Άντρος Παυλίδης, Πνευματικός Όμιλος Λεμεσού, Εϋγενία Πετρώνα, Έλλη Παιονίδου, Ιάκωβος Ρωσσίδης, Σταύρος Σταύρου, Τάσος Στεφανίδης, Μιχαήλ Τρηππας, Κώστας Βασιλείου. — Στή «Βραδυνή» (14.10.80) ό Δημ. Σιατόπουλος κρίνει τό βιβλίο του Άνθου Ροδίτη «Απ' τήν καλή κι' άπ' τήν άνάποδη». — Στήν σχολική έγκυκλοπαίδεια «Υδρία» περιλαμβάνονται και οι Κύπριοι Τεϋκρος Άνθιάς, Γλαϋκος Άλιθέρης, Μελής Νικολαΐδης, Νίκος Νικολαΐδης, Κύπρος Χρυσάνθη. — Στή «Νέα Έστία» (15.Όκτ. '80) δημοσιεύεται διήγημα του Κ. Χρυσάνθη «Ο γιός του Άρίφ». — Στή «Σύγχρονη Σκέψη» (άρ. 48) ό Άλ. Βασιλείου κρίνει τό βιβλίο «Τό σταυρωμένο λιθόστρωτο» του Παύλου Κριναίου. — Στήν «Ιατρολογοτεχνική Στέγη» (άρ. 47) ή Ήω Λαυπίρη σημειώνει τά έξής: «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ». Πάντα πνευματική ή «Πνευματική Κύπρος». Με διαλεχτούς συνεργάτες τό μηνιαίο αυτό περιοδικό διεύθυνεται από τά συγγραφέα και γιατρό κ. Κύπρο Χρυσάνθη, με πραγματική ύπευθυνότητα και συνέπεια στο έργο του». — Στό Bulletin τής FIJET άρ. 12 σημειώνεται τό συνέδριο του Σώματος των Διευθυντών στήν Κύπρο. — Στήν «Τριφυλιακή Έστία» (άρ. 35) ό Δημ. Ζοδές κρίνει τό βιβλίο «Και τότ' έν έναλίη Κύπρω» του Κ. Μόντη.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Σμύρνα (Νέα Σμύρνη) άρ. 143/145 — Νέα Σκέψη (Άθήνα) άρ. 210 — Μακεδονική Ζωή (Θεσσαλονίκη) άρ. 171/172 — Bookbird (Βιέννη) 2/1980 — Impregno 80 (Σικελία) άρ. 1. — Πειραϊκή-Πατρωϊκή (Άθήνα) άρ. 191. — Μελέτες (Θεσσαλονίκη) άρ. 8, 9. — Αιολικά Γράμματα (Καλλιθέα)

άρ. 56/57. — Κασταλία (Αθήνα) άρ. 60. — Ορθόδοξος Παρουσία (Λεμεσός) άρ. 8, 9. — Ναυτική Έλλάς (Αθήνα) άρ. 563. — Εύθύνη (Αθήνα) άρ. 105. — Σταθμοί (Αθήνα) άρ. 57. — Σύγχρονη Σκέψη (Αθήνα) άρ. 47. — Σκουφάς ("Άρτα) άρ. 54/55. — Στερεά Έλλάς (Αθήνα) άρ. 134/135. — Αναπηρικό Βήμα (Λευκωσία) άρ. 42/43. — Αστυνομικά Χρονικά (Λευκωσία) Γεν.—Ι. ούν. '70. — Ίλιός (Αθήνα) άρ. 139. — Τό Σχολείο και τó Σπίτι (Αθήνα) άρ. 6, 7/8. — Ή Κύπρος μας (Λευκωσία) άρ. 15/16. — Έλεύθερο Πνεύμα (Ίωάννινα) άρ. 37. — Τουριστική (Βουδαπέστη) 3/1980. — Ιατρολογεχνική Στέγη (Αθήνα) άρ. 47. — Ήπειρωτική Έστία (Ίωάννινα) άρ. 340/341. — Musa Medica άρ. 2. — Bulletin (F.I.J.E.T.) άρ. 12. — Τριφυλλιακή Έστία (Αθήνα) άρ. 35. — Οικογένεια και Σχολείο (Λευκωσία) άρ. 52. — Νέα Έποχή (Λευκωσία) άρ. 144.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Δημήτρη Κοζάκου: Α': Άνα πása στιγή, Κύπρος, 1980.
Γαλάτειας Μπαλτά: Σόλων Μιχαηλίδης, Θεσσαλονίκη, 1980.
Στρατή Εύστρατιάδη: Οι άνθρωποι άγρυνού, Αθήνα, 1980.
Ά. Π. Μαγγανάρη: Ύψη και στύλ, βιβλίό Β', Αθήνα, 1980.
Δ. Β. Παναγόπουλος: Τα τραγούδια του αιώνιου άγαπημένου, Θεσσαλονίκη, 1980.
Κουγιάλη, Μαραθεύτη: Συκαλλίδη: Άνθολογία Κυπριακής Ποίησης, Λευκωσία, 1980.
Κώστα Έρανωτή: Ο Πρωτευουσιάνος, Αθήνα, 1980.
Τίτου Μπάτη: Τό μικρό μας θέατρο, Κύπρος, 1980.
Παναγιώτης Κουσαθανάς: Συρραφή όνειρων, Μύκονος, 1980.
Αρχίλοχος Ναβίδης: Πρελούντιο, 1980.
Υπουργείο Παιδείας: Νέα Μαθηματικά για έκπαιδευτικούς, Κύπρος, 1980.
Κώστα Παπαπάνου: Σάν έφευγαν πελαργοί, Αθήνα, 1980.
Όλγας Βότση: Ξέφωτα, Αθήνα, 1979.
Γεώργιος Αιυίλιος: Ήρωικά—Έπτάλοφα, Αθήνα, 1980.

Ήρώ Γεωργιάδη — Λαμπίρη: Κυνηγημένοι, Αθήνα, 1980.

Κρίτ. Γ. Τορναρίτη: Ίδιορρυθμίες του Κυπριακού Συντάγματος και Ήπιτώσεις στην όμαλή λειτουργία του Κράτους, Λευκωσία, 1980.

Έάνθου Λυσιώτη: Ένα Σμάρι Πουλιά, Κύπρος, 1980.

Πάρις: Άναπνοές, Αθήνα, 1980.

Γιώργου Μανουσάκη: Όδοιπορικό των Σφακιών, Αθήνα, 1980.

Έκδόσεις Εύθύνης: 28 Όκτωβρίου 1940, Αθήνα, 1980.

Κώστα Μόντη: Κύπρια Ειδώλια, Λευκωσία, 1980.

Μάχης Καρούζη: Όμιλίες και Άρθρα, Λευκωσία, 1980.

Άπόστολος Μαγγανάρης: Ή άλλη γραφή, Αθήνα, 1980.

Ι. Βασιλείου: Κοιτινά και Μακρινά Ταξίδια, Αθήνα, 1980.

Σ. Λοιζίδη: Άτυχη Κύπρος, Αθήνα, 1980.

Νικ. Βρεττάκου: Ό Προμηθέας, Αθήνα, 1978.

40 ΧΡΟΝΙΑ 28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ

Γιά την συμπλήρωση 40 χρόνων από τó "Έπος της Άλβανίας κι ως συμμετοχή στον πανελλήνιο έορτασμό, ή «Εύθύνη» κυκλοφόρησε στην σειρά των «Κειμένων της Μεθόριου» έναν όγκώδη τόμο με σπουδαία κείμενα διακεκριμένων Έλλήνων και με τόν τίτλο «28 Όκτωβρίου 1940 — Ή Ελλάδα στο χαράκωμα της έλευθερίας». Ό τόμος αυτός περιλαμβάνει "Έκκληση και Μανιφέστο πνευματικών ανθρώπων την 28η Όκτωβρίου 1940 και κείμενα των: Λουκή Άκρίτα, Γ. Θ. Βαφόπουλου, Ήλια Βενέζη, Άγγελου Βλάχου, Γεωργίου Βλάχου, Νικηφόρου Βρεττάκου, Γ. Δ. Δασκαλάκη, Κ. Ο. Δημαρά, Όδυσσέα Έλύτη, Χρήστου Ζαλοκώστα, Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλου, Γιώργου Θεοτοκά, Παν. Κανελλόπουλου, Κ. Καρθαίου, Θράσου Καστανάκη, Π. Α. Μιχαηλ, Στρατή Μυριβήλη, Λιλίκας Νάκου, Στ. Ξεφλούδα, Κωστή Παλαμά, Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου, Άλέξ. Παπάγου, Ε. Π. Παπανούτσου, Τ. Κ. Παπατσώνη, Κλ. Παράσου, Π. Πρεβελάκη, Γ. Σεφέρη, Άγγελου Σικελιανού, Μ. Δ. Στσανιόπουλου, Τατιάνας Σταύρου, Άγγελου Τερζάκη, Κώστα Ε. Τσιρόπουλου και Γιάννη Χατζίνη.

ΝΙΚΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

ΑΠΟΔΕΛΤΙΩΣΗ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΩΝ
ΠΟΥ ΔΗΜΟΣΙΕΥΤΗΚΑΝ ΣΤΟΥΣ ΠΡΩΤΟΥΣ ΕΙΚΟΣΙ
ΤΟΜΟΥΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ
«ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ» (1960—1980)

Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ τεῦχος 242—243 τῆς «Πνευματικῆς Κύπρου»

ΛΕΥΚΩΣΙΑ — 1980

ΑΠΟΔΕΛΤΙΩΣΗ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΩΝ ΠΟΥ ΔΗΜΟΣΙΕΥΤΗΚΑΝ
ΣΤΟΥΣ ΠΡΩΤΟΥΣ ΕΙΚΟΣΙ ΤΟΜΟΥΣ (1960—1980)
ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ»

Στην παρούσα έργασία, αποδελτιώνονται όλες οι κρίσεις και παρουσιάσεις βιβλίων, αλλά και περιγραφικές αναφορές και σχόλια για βιβλία, που δημοσιεύτηκαν στην «Πνευματική Κύπρο» από την ίδρυσή της μέχρι σήμερα.

Πιστεύω ότι η χρησιμότητα της αποδελτιώσεως αυτής είναι πολλαπλή, υπογραμμίζω όμως δυο μόνο ωφέλειες που μπορούν να προκύψουν από τη χρήση της. Ός ένα βαθμό μπορεί να βοηθήσει, έστω και κατά τρόπο έμμεσο, στη βιβλιογράφηση μερικων κυπριακών εκδόσεων των ετών 1960—1980, γιατί με τις βιβλιοκρισίες μπορούν να εντοπισθούν 342 κυπριακά βιβλία, που κρίθηκαν. Έξάλλου, σέ συνδυασμό με την προηγούμενη αποδελτιώσή μου (των εργασιών για τους Κυπρίους και Έλλαδίτες λογοτέχνες, που δημοσιεύτηκαν πάλι στην «Πνευματική Κύπρο»), μπορεί να προσφέρει μιá σχεδόν πλήρη εικόνα για ό,τιδήποτε γράφτηκε στο περιοδικό γύρω από την ελληνική λογοτεχνία.

Όσον αφορά τον τρόπο που εργάστηκε όφειλε μερικές εξηγήσεις:

α. Οι τίτλοι των βιβλιοκρισιών στην αποδελτιώση επαναλαμβάνονται άκριτως όπως εμφανίζονται στο περιοδικό, γι' αυτό και δεν υπάρχει όμοιομορφία. Άλλου οι τίτλοι των βιβλίων είναι με εξαίρεση, άλλου όχι, άλλου μνημονεύεται αριθμός σελίδων ή και άλλα στοιχεία, που όμως άλλοι έλλείπουν.

β. Επειδή ο τίτλος του βιβλίου επαναλαμβάνεται αυτούσιος, θεωρείται αυτότελής ένδτητα, γι' αυτό βάζω τελεία πριν από την παραπομπή.

γ. Όταν οι βιβλιοκρισίες αναφέρονται σέ μεταφράσεις, τó λήμμα είναι ó μεταφραστής και όχι ó συγγραφέας. Όταν όμως ó συγγραφέας είναι Έλληνας που γράφει σέ ξένη γλώσσα, τó λήμμα, σέ περίπτωση που τó βιβλίο έχει μεταφραστεί, είναι ó συγγραφέας και όχι ó μεταφραστής.

δ. Τó λήμμα για βιβλία, που αποτελούν συναγωγή μελετών ή πρακτικά συνεδρίων, είναι ó έπιμελητής της έκδοσης.

ε. Όπου οι συγγραφείς, άνθολόγοι ή έπιμελητές είναι δύο ή τρεις γίνονται τóσες αποδελτιώσεις της βιβλιοκρισίας όσοι οι συνεργάτες. Όταν όμως είναι πάνω από τρεις, τότε ή βιβλιοκρισία αποδελτιώνεται μιá φορά, ως λήμμα δέ τίθεται ή ομάδα που εξέδωσε τó βιβλίο.

στ. Οι συγγραφείς των όποιων τά βιβλία κρίθηκαν στην «Πνευματική Κύπρο» κατατάσσονται άλφαθητικά. Σέ ξεχωριστή ομάδα, πάλι άλφαθητικά, ταξινομούνται τά βιβλία, που αποτελούν έκδοση Όργανισμών, Όγηρειών, Σωματείων ή άλλων συνόλων.

ζ. Η [ ] τοποθετείται όταν τó όνομα του συγγραφέα συνάγεται ή όταν στην ίδια

βιβλιοκρισία περιλαμβάνονται περισσότερα από ένα βιβλία του ίδιου συγγραφέα και παραθέτονται, βέβαια, οι τίτλοι, δέν επαναλαμβάνεται όμως τó όνομα του συγγραφέα.

η. Επειδή ή αποδελτιώση είναι από τó ίδιο περιοδικό, δέν επαναλαμβάνω στις παραπομπές κάθε φορά μετά τόν τόμο τή χρονιά που αυτός κυκλοφόρησε. Όπενθυμίζω ότι ó κάθε τόμος περιλαμβάνει δώδεκα τεύχη, στα είκοσι δηλαδή χρόνια κυκλοφόρησαν 240 τεύχη. Ό πρώτος τόμος καλύπτει τήν περίοδο Όκτώβρη 1960—Σεπτέμβρη 1961, ó δεύτερος Όκτώβρη 1961—Σεπτέμβρη 1962 και όττω καθέξης μέχρι τόν τελευταίο (είκοστό), που καλύπτει τήν περίοδο Όκτώβρη 1979—Σεπτέμβρη 1980.

Και λίγα στατιστικά στοιχεία, που είναι τόσο εύγλωττα. Στα 20 χρόνια ζωής του περιοδικού κρίθηκαν ή σχολιάστηκαν 796 βιβλία, από τά όποια 342 ήταν κυπριακά, 447 έλλαδικά και 7 ξένα. Οι συγγραφείς, άνθολόγοι ή έπιμελητές των εκδόσεων αυτών ήταν 173 Κύπριοι, 252 Έλλαδίτες και 6 ξένοι. Στα 796 βιβλία περιλαμβάνονται και 20 βιβλία 14 Όγηρειών, Όργανισμών και Σωματείων κυπριακών, 11 βιβλία 8 έλλαδικών Όργανισμών και ένα ξένου. Γράφτηκαν 858 κριτικές, 397 για τά κυπριακά βιβλία, 454 για τά έλλαδικά και 7 για τά ξένα. Αυτόι που έγραψαν κριτική ήταν 58 Κύπριοι, 3 ξένοι και 28 Έλλαδίτες. Οι Κύπριοι έκαναν πάνω από 780 βιβλιοκρισίες (περίπου 91%). Πάνω από 10 βιβλία έκριναν, παρουσίασαν ή σχολίασαν οι ακόλουθοι Κύπριοι:

Κύπρος Χρυσάνθης: 238 έλλαδικά, 155 κυπριακά = 393.

Γιώργος Χατζήκοστης: 33 έλλαδικά, 37 κυπριακά, 1 ξένο = 71.

Όνης Περνάρης: 30 έλλαδικά, 21 κυπριακά = 51.

Κίκα Όλυμπίου: 18 έλλαδικά, 22 κυπριακά = 40.

Όδρέας Χριστοφίδης: 11 έλλαδικά, 26 κυπριακά = 37.

Όάκωβος Κυθρεώτης: 19 έλλαδικά, 6 κυπριακά = 25.

Νίκος Σπανός: 12 έλλαδικά, 13 κυπριακά = 25.

Νίκος Παναγιώτου: 1 έλλαδικό, 16 κυπριακά = 17.

Κώστας Προυσής: 10 έλλαδικά, 6 κυπριακά = 16.

Ειρήνη Παναγή—Όουλλή: 2 έλλαδικά, 9 κυπριακά = 11.

Όπό τους Έλλαδίτες τά περισσότερα βιβλία έκρινε ó Δημοσθένης Ζαδές (4 έλλαδικά και 3 κυπριακά) και από ταις ξένους ó Ιαννέλι (4 έλλαδικά και 5 κυπριακά).

ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

- ΑΒΡΑΑΜΙΔΟΥ, Μαρία
Χρυσάνθης, Κύπρος: Μαρίας 'Αβρααμίδου: 'Ο τελευταίος χωρισμός, Κύπρος, 1979. Κ', 181.
- ΑΓΑΘΟΠΟΥΛΟΥ, Μαρία Κ.
Χρυσάνθης, Κύπρος: Μαρίας Κέντρου 'Αγαθοπούλου: Διασταυρώσεις, Θεσσαλονίκη, 1965. Ζ' 92.
- ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ, Κλαίρη
'Ολυμπίου, Κίκα: Κλαίρης 'Αγγελίδου «Ποιήματα», «'Αμμόχωστος», 1967. Ι' 320.
- ΑΔΑΜΙΔΟΥ—ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, Είρένα
Χριστοφίδης, Α.: Είρენας 'Ιωαννίδου: Στήν 'αγκαλιά της θάλασσας, 'Αθήνα 1961. Α', 416—417.
- Iannelli, Michele: "Ένα βιβλίο ποιήματα, ένα βιβλίο διηγήματα, και δυο γυναίκες (αναφέρεται και στη συλλογή «Διηγήματα» της Είρენας 'Ιωαννίδου—'Αδαμίδου) ΙΣΤ', 133—134.
- ΑΖΙΝΑ, Μυρτώ
Χρυσάνθης, Κύπρος: Μυρτώς 'Αζίνα: Λονδίνο 1974, ημερολόγιο, Λευκωσία, 1979. ΙΘ', 185.
- ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ, Τάσος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Τάσου 'Αθανασιάδη: 'Η Αίθουσα του Θρόνου, έκδ. «'Εστίας», 'Αθήνα, 1969. Ι', 238—239.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Τάσου 'Αθανασιάδη: «Οι φρουροί της 'Αχαΐας» (μυθιστόρημα) του Α και Β, έκδ. «'Εστία», 'Αθήνα, 1975. ΙΣΤ', 132—133.
- ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, 'Αθανάσιος Α.
Χατζηκωστής, Γ.: 'Αθανασίου Α. 'Αθανασοπούλου, Οί Δημονηρίες του Κλέωνα και του Λ'άδοτου, σελίδες 116, 'Αθήνα 1979. Κ', 97.
- ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΗΣ, Κρίτων
Χρυσάνθης, Κ.: Κρίτωνος 'Αθανασούλης: 'Η Επίσκεψη του 'Αγγέλου, 'Αθήνα, 1961. Α', 470.
- Χρυσάνθης, Κ.: Κρίτωνος 'Αθανασούλης: 'Ο άγριόχοιρος, 'Αθήνα, 1963. Δ', 118—119.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Κρίτ. 'Αθανασούλης: «Τό Μικρό μου Σύμπαν», Δίφρος, 'Αθήνα, 1969, σελ. 107. Ι', 183—184.
- Θωμάς, 'Ανδρέας Γ.: Κρίτωνα 'Αθανασούλης: «'Ο 'Αγαθάγγελος, ό 'Εφιόλτης και τ'ά Συμβάντα», 'Αθήνα, 1974. ΙΕ', 270—272.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Κρίτωνα 'Αθανασούλης: Τό ανθρώπινο ζήτημα, 'Αθήνα, 1976. ΙΗ', 117.
- ΑΛΑΒΕΡΑΣ, Τηλ.
Χριστοφίδης, Α.: Τηλ. 'Αλαβέρα: «Τό ρολόγι», Θεσσαλονίκη, 1957. Β', 362.
- Χρυσάνθης, Κ.: Τηλ. 'Αλαβέρα: 'Οδοστρωτήρας (μυθιστόρημα), Θεσσαλονίκη, 1963. Δ', 309.
- ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΚΗΣ, Μ. Δ.
Περνάρης, Α.: Μ. Δ. 'Αλεξανδράκη: «Γιά έλευθερία και δικαιοσύνη». "Έκδοσις «'Ελληνικού Πνευματικού 'Ομίλου Κύπρου», Λευκωσία, 1967. Ζ', 310.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: «Συναντήσεις Κριτικής», θέμα: Γιά έλευθερία και δικαιοσύνη, του κ. Μεν. 'Αλεξανδράκη. Η', 127—128.
- Κουτσάκος, Ι.: «Τί πρέπει νά πράξουμε» [γιά τó βιβλίο «Γιά έλευθερία και δικαιοσύνη» του Μ. 'Αλεξανδράκη], Η', 128—129.
- Παπαδόπουλος, Θεόδωρος: Τί πρέπει νά πράξουμε! [γιά τó βιβλίο του Μ. 'Αλεξανδράκη «Γιά έλευθερία και δικαιοσύνη»], Η', 129—130.
- Παττίχης, Π. Τί πρέπει νά πράξουμε! [γιά τó βιβλίο του Μ. 'Αλεξανδράκη «Γιά έλευθερία και δικαιοσύνη»], Η', 131—132.
- Σπανάς, Νίκος: «'Ο Μακρυγιάννης είναι προϊόν των αιώνων. Είναι προϊόν της καλλιεργημένης και καλλιεργουμένης μέσα στά χρόνια 'Ελληνικής ψυχής» [γιά τó βιβλίο του Μ. 'Αλεξανδράκη «Γιά έλευθερία και δικαιοσύνη»], Η', 132—133.
- Χατζηκωστής, Γιώργος: Τό λογοτεχνικό 1968 της Κύπρου [Μενέλαου 'Αλεξανδράκη «28η 'Οκτωβρίου»], Θ', 206—207.
- ΑΛΙΘΕΡΣΗΣ, Γλαύκος
Σπανός, Ν.: Γλαύκου 'Αλιθέρηση: Προσμαρτυρία (ποιήματα), β' έκδοση, περιοδικού «Πνευματική Κύπρος», Λευκωσία, 1964. Ε', 31—32.
- ΑΜΠΟΤ, Γ.
Χρυσάνθης, Κύπρος: Γ. "Αμποτ: 'Ιόλη, έκδ. «Τό 'Ελληνικό Βιβλίο», 'Αθήνα, 1970. ΙΒ', 18—19.
- ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ, Μανόλης
Χρυσάνθης, Κύπρος: Μανόλη 'Αναγνωστάκη: 'Η συνέχεια 3, Θεσσαλονίκη, 1962. ΣΤ', 304—305.
- ΑΝΑΠΛΙΩΤΗΣ, Γιάννης
Περνάρης, Α.: Γιάννη 'Αναπλιώτη: «Τό ξεκίνημα του 'Εικοσιένα», "Έκδοση 'Ιερās Μητροπόλεως Μεσσηνίας, Καλαμάτα, 1968. Θ', 56—57.
- ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ—ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ, Γεωργία
Κυθρέωτης, 'Ιάκ.: Γεωργίας Δεληγιάνη—'Αναστασιάδη: α) Μέγας 'Αλέξανδρος, μυθιστόρημα, 'Αθήνα, σελ. 187.
β) 'Ομήρου 'Οδύσσεια, μυθιστόρημα (έλεύθερη διασκευή σ'ε πεζό), 'Αθήνα, σελ. 216. ΙΖ', 250—251.
- ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ—ΠΕΤΡΟΒΙΤΣ, Λότη
Κολιός, Χρίστος: Λότη Πέτροβιτς—'Ανδρουτσοπούλου: «Γιά τήν άλλη Πατρίδα». Σύγχρονο μυθιστόρημα γιά μεγάλη παιδιά. (Οί εκδόσεις των Φίλων), 'Αθήνα, 1978. ΙΘ', 186—187.
- ΑΝΤΖΑΚΑ, Σοφία
'Ορφανίδης, Νίκος: Σοφίας "Αντζακα: 'Ο πρωτογενής κόσμος στήν ποίηση του Γ.Θ. Βαφόπουλου. Α' έκδ. 'Αντινέα, 'Αθήνα 1973, σσ. 113. ΙΘ', 43—44.
- ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ, 'Ανδρέας
Χρυσάνθης, Κύπρος: «Τά πληγωμένα άλογα» (Λευκωσία, 1970) του 'Ανδρέα 'Αντωνιάδη. ΙΒ', 196—197.

- Χρυσάνθης, Κύπρος: Άνδρέα Άντωνιάδη: Θεατρικά, Λευκωσία, 1973. ΙΕ', 115—116.
- ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ, Ι. Δ.
Χρυσάνθης, Κύπρος: «Δέκα ποιήματα του Ε. Α. Πόε» (1970) κατά μετάφραση του Ίωάννη Δ. Άντωνιάδη. ΙΒ', 197.
- ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Ντίμης
Γιάκος, Δημήτρης: Ντίμη Άποστολόπουλου: Δοκίμια του Εικοστού Πρώτου Έτους — Τό έργο του στην Έλληνική Ραδιοφωνία. Α', 366—368.
- ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ, Νίκος
Χρυσάνθης, Κ.: Νίκου Άρβανίτη: Έν γη άβάτω, Άθήνα, 1967. Ζ', 337.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Νίκου Άρβανίτη: Τό μεγάλο μαντάτο, Άθήνα, 1967. Η', 327—328.
- ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ρωξάνη Δ.
Χατζηκωστής, Γ.: Ρωξάνης Δ. Άργυροπούλου: Παναγιώτης Φοιβαπόλλων και Φοιβαπόλλων ό εκ Σμύρνης, Άθήνα, 1968. ΙΑ', 214—215.
- ΑΡΚΑΔΙΟΥ, Μαρία
Λαζάρου, Σοφοκλής: Μαρίας Άρκαδίου: «Μακρινή όχη», Άθήνα, 1962. Β', 363—364.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Μαρίας Άρκαδίου: Σάρλ Μπωντλαίρ—Πουλε Μαλασσί, Άθήνα, 1968. Ι', 22.
- ΑΡΤΕΜΑΚΗΣ, Στέλιος Ι.
Προυσής, Κώστας Μ.: Στέλιου Ι. Άρτεμάκη: Ό Σεφέρης. Τρία κριτικά κείμενα και μιá συνομιλία. Έκδόσεις «Μίνωας», Άθήνα 1971, σ. 51. ΙΒ', 306.
- ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, Κώστας
Χρυσάνθης, Κ.: Κ. Άσημακόπουλου, Προδοσίες (διηγήματα), Άθήνα, 1961. Β', 414.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Κώστα Άσημακόπουλου: Ό Βασιλιάς και τó άγαλμα, Άθήνα. ΙΖ', 58.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Κώστα Άσημακόπουλου: Του Ίεροϋ Λόχου, Άθήνα, 1978. ΙΘ', 140—141.
- ΑΣΠΙΩΤΗΣ, Ευάγγελος Ν.
Όλυμπίου, Κίκα: Ευάγγελου Ν. Άσπιώτη: Νοσταλγικά, Άθήνα, 1969. Ι', 186.
- ΑΤΑΚΤΙΔΟΥ, Μαρία Σ.
Χρυσάνθης, Κύπρος: Μαρίας Σ. Άτακτίδου: Πάνω στα Κάστρα τά Παλιά, Θεσσαλονίκη, 1973. ΙΗ', 275.
- ΒΑΛΕΤΑΣ, Γεώργιος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Οι άνασταλώσεις του Γ. Βαλέτα [«Κονεμένος, Άπαντα», Άθήνα 1965], Θ', 23.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Γ. Βαλέτα: Της Ρωμιούσνης (δοκίμια), Άθήνα, 1976. ΙΗ', 54—55.
- Χατζηκωστής, Γ.: Γ. Βαλέτα, Νεόφυτος Ροδινός (Κυπριακή Δημοτική Πεζογραφία), σελίδες 240, Άθήνα, 1979. Κ', 98—99.
- ΒΑΛΕΤΑΣ, Κώστας
Χριστοφίδης, Α.: Κωστή Βαλέτα: «Χαμένη Όμορφιά», Διηγήματα, Άθήνα, 1962. Γ', 241.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Κώστα Γ. Βαλέτα: Στοϋ Ταμπάκη τόν καφενέ, έκδ. Πηγή, Άθήνα, 1970. ΙΑ', 176.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Κώστα Γ. Βαλέτα: Τό Σινικό Τείχος, Άθήνα, 1971. ΙΒ', 308.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Κώστα Γ. Βαλέτα: Μεταίκοι, Άθήνα, 1972. ΙΓ', 28—29.
- ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ, Τάκης
Χρυσάνθης, Κ.: Τάκη Βαρβιτσιώτη: Τό πέλο και τó χαμόγελο (ποιήματα), Θεσσαλονίκη, 1963. Δ', 309—310.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Τάκη Βαρβιτσιώτη: Ή Άννα τής άπουσίας, Θεσσαλονίκη, 1979, Ένωμένα χέρια, Θεσσαλονίκη, 1980. Κ', 181—182.
- ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, Νικόλαος Π.
Χατζηκωστής, Γ.: Νικολάου Π. Βασιλειάδη: Έθνομάρτυρες του Κυπριακού Έπους, Άθήνα 1977 (σελίδες 250). ΙΗ', 99—100.
- ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Άλέκος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Άλέκου Βασιλείου: Σκέψεις πάνω στη λειτουργικότητα τής κριτικής, Άθήνα, 1976. ΙΘ', 219—220.
- ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ίωάννης
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ί. Βασιλείου: Άμάρτημα στον Άθω κι' άλλα διηγήματα, Άθήνα, 1978. ΙΘ', 219.
- ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Κώστας
Χρυσάνθης, Κ.: Κώστα Βασιλείου: Σκαμάνδριος Έκτροπιδής Άστυάναξ, Άθήνα, 1969. Θ', 232.
- Όλυμπίου, Κίκα: Κ. Βασιλείου: Κλωνάρι (Ποιήματα), Λευκωσία, 1971. ΙΒ', 54.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Τά «Είκοσι διηγήματα» του Παγκυπρίου Γυμνασίου (έπιμέλεια Χρ. Κολιού και Κ. Βασιλείου), ΙΒ', 47.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Κώστα Βασιλείου: Ό Πόρφυρας, Λευκωσία, 1978. Κ', 181.
- ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ, Βασίλης
Περνάρης, Α.: Βασίλη Βασιλικού: «Θύματα Ειρήνης», μυθιστόρημα, σελ. 211, Βιβλιοπωλείο τής «Εστίας» Ι. Δ. Κολλάρου και Σίας Α.Ε., Άθήνα. Στ', 222—223.
- ΒΑΦΟΠΟΥΛΟΣ, Γεώργιος Θ.
Χατζηκωστής, Γ.: Γ. Θ. Βαφόπουλου: «Σελίδες αυτοβιογραφίας», Άθήνα. ΙΣτ', 129—131.
- Προυσής, Κώστας Μ.: Γ. Θ. Βαφοπούλου: Τά έπιγενόμενα. Θεσσαλονίκη (1977), σ. 53. ΙΗ', 271—272.
- ΒΕΝΕΖΗΣ, Ήλιος
Χριστοφίδης, Άνδρέας: Ήλ. Βενέζη: «Οι Άργοναυτες», Άθήνα 1962. Β', 267—268.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Ήλια Βενέζη: Έφταλοϋ, έκδ. Έστίας, Άθήνα, 1972. ΙΓ', 205.

ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ—ΣΦΑΕΛΛΟΥ, Κ. Α.

Βράχα, Μαρία Φρ.: Κ. Α. Σφαέλλου—Βενιζέλου: «Ο Βοσκός και ο Ρήγας», παιδικό μυθιστόρημα, 'Αθήναι, έκδοσις Κολλαρου, σελ. 173. Θ', 280.

ΒΕΡΙΤΗΣ, Γεώργιος

Χρυσάνθης, Κύπρος: Γ. Βερίτης: 'Ο ποιητής χθές και σήμερα, 'Αθήνα, 1968. Θ', 60.

ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ, Δημήτριος

Σπανός, Ν. Σ.: Δ. Βερναρδάκη: Καποδιστριας και 'Οθων. ('Επιστολιμαία Βιβλιοκρισία), 'Εκδόσεις Γαλαξία, 'Ανατύπωση, 'Αθήνα 1962. Γ', 152—153.

ΒΛΑΜΗ, Εύα

Περνάρης, Α.: Εύας Βλάμη: «Γαλαξειδί», Βιβλιοπωλείον της 'Εστίας, σελ. 152, 'Αθήνα. Ε', 261.

ΒΟΤΣΗ, 'Ολγα

Χριστοφίδης, 'Ανδρέας: "Όλγας Βότση: «Πρώτη ρίζα», 'Αθήνα, 1962. Γ', 303—304.

Χρυσάνθης, Κύπρος: "Όλγας Βότση: 'Ο μεγάλος ήχος, 'Αθήνα, 1965. Ε', 266.

Χρυσάνθης, Κύπρος: "Όλγας Βότση «Κρύπτη και Σύννορος», 'Αθήνα, 1970. Ι', 317—318.

ΒΟΥΡΛΕΚΗ—ΓΑΛΑΝΑΚΗ, 'Αντιγόνη

Χρυσάνθης, Κύπρος: 'Αντ. Γαλανάκη—Βουρλέκη: Κάτοπτρα, 'Αθήνα, 1968. Θ', 87.

ΒΟΥΤΙΕΡΙΔΗΣ, 'Ηλίας Π.

Χρυσάνθης, Κύπρος: 'Ηλία Π. Βουτιεριδής: 'Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας (δεύτερη έκδοση με συμπλήρωμα του Δημήτρη Γιάκου), 'Αθήνα, έκ. Παπαδήμα, 1966. Στ', 269—271.

BOUVIER, Bertrand

Κληρίδης, Ν.: Β. Bouvier: Δημοτικά τραγούδια από χειρόγραφο της Μονής των 'Ιδίων, 'Αθήνα, 1960. Β', 292—294.

BRANCAFORTE, Antonio

Δαλμάτη, Μαργαρίτα: Antonio Brancaforte: «Θεός και προβληματικότητα», (Die e la problematicità), Catania. Ε', 262.

ΒΡΑΧΑΣ, Φρίξος Π.

Περνάρης, Α.: Φρίξου Π. Βράχα: «Στοχασμοί ενός Δασκάλου», σελίδ. 176, Λευκωσία, 1965. Στ', 136.

Χατζηκωστής, Γιώργος: Τό λογοτεχνικό 1968 της Κύπρου [Φρ. Βράχα «Νεοελληνική Πορεία»], Θ' 206.

Ψιλοίνης, Χρήστος Φ.: Φρίξου Βράχα: Νοσταλγία της Κερύνιας, Φιλοτέχνηση Α. Λαδόματου, Λευκωσία, 1975. ΙΣτ', 104.

ΓΑΛΑΖΗ, Πίτσα

'Ολυμπίου, Κίκα: Πίτσας Γαλάζη «Στά Περίθωσια των Καιρών», 'Αθήνα, 1968. Ι', 319.

ΓΑΛΑΝΗΣ, Δημήτρης

Χρυσάνθης, Κύπρος: Δημήτρη Γαλάνη «'Ο άλλος άνεμος» (έκδ. 'Ιωλκός, 'Αθήνα, 1971). ΙΒ', 110.

ΓΕΡΑΝΗΣ, Στέλιος

Χρυσάνθης, Κύπρος: Στέλιου Γεράνη: 'Ο χορός των χρωμάτων, (ποιήματα), 'Αθήνα 1964, έκδ. Φέξη. Στ', 272.

ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, Διομήδης

Χρυσάνθης, Κύπρος: «'Γνωριμίες με τον Κόσμο» ('Αθήνα 1971, γ' τόμ.). ΙΒ', 262.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ, Μ.

'Ολυμπίου, Κίκα: Μ. Γεωργίου: Τό τοιφλίκι του Μιχαλάκη, Θεσσαλονίκη, 1970. ΙΑ', 24.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ, Τάσος

Θωμάς, 'Ανδρέας Γ.: Τάσου Γεωργίου: «Παραλλαγές πικρής δόνης». Λευκωσία 1975, σελίδες 29. ΙΣτ', 131.

ΓΙΑΚΟΣ, Δημήτρης

Λαζάρου, Σοφοκλής: Δημήτρη Γιάκου: «'Ασκήσεις Λόγου» (μελετήματα), «Λυρική Κύπρος» άρ. 28, 1962. Γ', 404—406.

Σπανός, Ν.: Δημήτρη Γιάκου: 'Ο Δρόμος της Χαραυγής, Διηγήματα, έκδοση περιοδικού «Πνευματική Κύπρος», Λευκωσία, 1963. Ε', 30—31.

Χρυσάνθης, Κ.: Δημ. Γιάκου: Μορφές και θέματα Λογοτεχνίας, 'Αθήνα, 1964. Ε', 223—226.

Βράχα, Μαρία Φρ.: Δημήτρη Γιάκου: «Μεγάλες Μορφές του 'Ελληνισμού» (έκδοση Γ.Σ. Βλέσσα, σελ. 142). Ι', 23—24.

'Ολυμπίου, Κίκα: Δημήτρη Γιάκου: Παρουσία, 'Αθήνα, 1970. Πρόλογος Ι. Μ. Χατζηφώτη — Είσαγωγή Τάκη Δόξα. Ι', 243.

Παπαδάκη—Μαυροειδή, Σοφία: Δημήτρη Γιάκου: «Λαϊκή και έντεχνη ποίηση του Εικοσιένα». ΙΒ', 346—347.

Χρυσάνθης, Κύπρος: Δημ. Γιάκου: «'Αντιήρωες» (διηγήματα), έκδ. τό 'Ελληνικό Βιβλίο, 'Αθήνα, 1975. ΙΣτ', 132.

Χρυσάνθης, Κύπρος: Δημ. Γιάκου: 'Ιστορία της 'Ελληνικής Παιδικής Λογοτεχνίας, 'Αθήναι, 1977. ΙΗ', 201.

ΓΙΑΛΟΥΡΑΚΗΣ, Μαν.

Χρυσάνθης, Κύπρος: Μαν. Γιαλουράκη «'Η Αίγυπτος των 'Ελλήνων», ΙΓ', 55—56.

ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, Π.Ε.

Χατζηκωστής, Γ.: Ε. Γιαννακόπουλου, Βιβλιογραφία Κωνσταντίνου Δ. Γεωργούλη, 'Αθήναι 1978. ΙΘ', 80.

ΓΙΟΦΥΛΛΗΣ, Φώτος

Λαδόματος, 'Αντρέας: Φώτου Γιοφύλλη: «'Ιστορία της Νεοελληνικής Τέχνης», 1821—1941, 'Αθήνα, δίτομο. Ε', 260—261.

ΓΙΩΡΓΑΚΑΣ, Δημ. Ι.

Προυση, Κώστας Μ.: "Ενα νέο βιβλίο του Δημ. Ι. Γεωργακά [«'Ονόματα Δηλωτικά του 'Οξυρύνχου και οι Διεθνείς 'Οροι Botargo, Caviar και Συγγενή»], Κ', 105—109.

ΓΚΟΣΙΟΠΟΥΛΟΣ, Τάκης

Χρυσάνθης, Κ.: Τάκη Γκοσιόπουλου (Στεφ. Χρυσού): «'Ο γυμνός της νύχτας», (ποιήματα), Θεσσαλονίκη, 1961. Γ', 39.

- Σπανός, Ν. Σ.: Τάκη Π. Γκοσιόπουλου (Στεφάνου Χρυσού): Ἡ Πνευματικὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος στὴ Νεοελληνικὴ Λογοτεχνία, Θεσσαλονίκη, 1963. Ε', 258.
- ΓΛΕΖΟΣ, Πέτρος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Πέτρου Γλέζου: «Ἡ πρώτη γνωριμία», (διηγήματα), Ἀθήνα, 1965, ἐκδ. «Οἱ ἐκδόσεις τῶν Φίλων». Στ', 271.
- Ὀλυμπίου, Κίκα: Πέτρου Γλέζου: Τὸ σπίτι μὲ τὰ περισσότερά (καὶ ἄλλα διηγήματα), Ἀθήνα. ΙΒ', 141—142.
- ΓΛΕΖΟΥ—ΖΕΥΓΩΛΗ, Διαλεκτὴ
Παττίχη, Μαρία: Διαλεκτὴς Ζευγώλη—Γλέζου: «Ὁ κύκλος τῆς ἀγάπης», Ἀθήνα, 1964, σελ. 127. Ε', 258—259.
- ΓΟΥΔΕΛΗΣ, Γιάννης
Χρυσάνθης, Κύπρος: Γιάννη Γουδέλη: Οἱ Νομπελίστες τῆς Λογοτεχνίας, Δίφρος, Ἀθήνα, 1973. ΙΔ', 208—209.
- ΓΟΥΛΙΜΗ, Ἄλκη
Κυθρεώτης, Ἰάκ.: "Ἄλκης Γουλιμῆ α) «Τὰ παραμύθια τῆς μανούλας» (Μικρὲς Ἱστορίες γιὰ παιδιὰ τῆς προσχολικῆς ἡλικίας), Ἀθήνα, 1974, σελ. 64. β) «Ἡ ἐξαφάνιση τοῦ Ἀνταίου» (Παιδικὸ μυθιστόρημα γιὰ παιδιὰ 11—13 ἐτῶν), Ἀθήνα, 1974, σελ. 172. γ) «Τὸ μυστικὸ τοῦ κόκκινου σπιτιοῦ» (Παιδικὸ μυθιστόρημα γιὰ παιδιὰ 9—11 ἐτῶν) Τρίτη ἐκδοση, Ἀθήνα, 1975, σελ. 144. ΙΖ', 29—30.
- Κυθρεώτης, Ἰάκ.: "Ἄλκης Γουλιμῆ: Ὁ Χρυσάφενιος Κρίνος (παιδικὸ μυθιστόρημα) Ἀθήνα, 1978 (Νέα ἐκδοση ἀναθεωρημένη). ΙΘ', 184.
- Κυθρεώτης, Ἰάκ.: "Ἄλκης Γουλιμῆ: Περασέας ("Ἐνας ἥρωας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας), Ἀθήνα, 1979, σελ. 116. Κ', 75.
- ΓΡΑΙΚΟΣ, Κώστας
Χρυσάνθης, Κύπρος: «Λυρικά» τοῦ Κώστα Γραικοῦ. ΙΒ', 199.
- ΔΑΛΜΑΤΗ, Μαργαρίτα
Σπανός, Ν. Σ.: Μαργαρίτας Δαλμάτη: Ὁ ὀδηγὸς Μουσείου, ποιήματα, Ἀθήνα 1964. Ε', 257—258.
- Χρυσάνθης, Κ.: Μαργαρίτας Δαλμάτη: Κ.Π. Καβάφης, Ἀθήνα, 1964. Στ', 33—34.
- Προυσῆς, Κώστας Μ.: Μαργαρίτας Δαλμάτη, Ἡ ἠθικὴ τῆς Λογοτεχνίας. Δέκα Δοκίμια. Οἱ Ἐκδόσεις τῶν Φίλων, Ἀθήνα 1973, σ. 183. ΙΔ', 276.
- Ιαννelli, Michele: Μαργαρίτα Δαλμάτη: Ἡ ἠθικὴ τῆς λογοτεχνίας, Ἀθήνα 1973. ΙΣτ', 34.
- ΔΕΔΟΠΟΥΛΟΣ, Κ. Ι.
Κουτσάκος, Ι.: Κ. Ι. Δεδοπούλου: Οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ὄραμα (δοκίμια καὶ μελετήματα), Ἀθήνα, 1962. Δ', 116—118.
- ΔΕΚΑΒΑΛΛΕΣ, Ἀντώνης
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἀντώνη Δεκαβάλλης: Ὁκεανίδες, ἐκδ. Ἰκαρος, Ἀθήνα, 1970. ΙΑ', 215—216.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἀντώνη Δεκαβάλλης: «Ἀρμοί, καρυσία, λύτρα», Ἀθήνα, 1970. ΙΗ', 117—118.
- ΔΕΛΙΟΣ, Γιώργος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Γιώργου Δέλιου: Κασανδρινὴ ἀκτὴ, Θεσσαλονίκη, 1967. Η', 91.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Γιώργου Δέλιου: Γράμματα ἀπὸ τὴν Ἀμερική, ἐκδ. Νέας Πορείας, Θεσσαλονίκη, 1970. ΙΑ', 258—259.
- Χατζηκωστής, Γ.: Γιώργου Δέλιου, «Φυσιογνωμίες τοῦ Ξένου Ἐντεχνου Λόγου», Θεσσαλονίκη, 1974. ΙΕ', 313—314.
- Χατζηκωστής, Γ.: Γιώργος Δέλιος: Ἡ Συνάντηση καὶ ἄλλες ἱστορίες τοῦ καιροῦ μας, 1976. ΙΖ', 279.
- ΔΕΛΦΗΣ, Φοῖβος
Ὀλυμπίου, Κίκα: Luigi Fiorentino: Ἑλληνικὴ αἴσθηση, ποιήματα, μεταφρ. Φοῖβου Δέλφη, Ἀθήνα, 1969. Ι', 185.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Rolando Certa (Μετ. Φοῖβος Δέλφης): Κασταλία, Ἀθήνα, 1978. ΙΘ', 240.
- Λοταρίδου, Ἀντρῆ: Φοῖβου Δέλφη: «Οἱ στιγματισμένοι», Ποιήματα (σειρὰ δελφικὰ τετράδια) 1980. Κ', 239—241.
- ΔΕΜΕΡΤΖΗΣ, Δημήτρης
Κύρρης, Κώστας Π.: Δημήτρη Δεμερτζῆ—Σπύρου Κοκκίνη: Τὸ Εἰκοσιένα στὴν Εὐβοία. Ἐκδόσεις Δεσμός, Χαλκίδα 1962. Σελ. 124+2 ἄ.ἄρ. + εἰκόνες ἐντὸς κειμένου + 1 χάρτης. Γ', 302—303.
- ΔΕΜΕΡΤΖΗΣ, Κωνσταντῖνος Π.
Περνάρης, Α.: Κων. Π. Δεμερτζῆ, γυμνασιάρχου: «Μεθοδικὲς ὁδηγίες γιὰ τὰς λογοτεχνικὰς ἀναλύσεις». Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἐστίας», Ι. Δ. Κολλάρου καὶ Σίας, σελίδ. 182, Ἀθήνα 1966. Στ', 269.
- ΔΗΜΑΚΗΣ, Μηνῶς
Χρυσάνθης, Κύπρος: Μηνῶ Δημάκη: Ἡ περιπέτεια, Ἀθήνα, 1966. Ἐκδ. «Βάκων». Η', 326.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Μηνῶ Δημάκη: Λογοτεχνικὰ δοκίμια καὶ μελέτες, ἐκδ. Βάκων, Ἀθήνα, 1969. Ι', 274.
- ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ, Κώστας
Περνάρης, Α.: Κώστα Δημητριάδης: Τρία διβλία γιὰ τὴν Ἀθήνα. Ἐκδοση Βιβλιοπωλεῖου τῆς «Ἐστίας», Ἀθήνα 1965. Στ', 84.
- ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, Ναδίνια
Ὀλυμπίου, Κίκα: Ναδίνια Δημητρίου: Ἀναζητήσεις (Ποιήματα), Ἰωλκός, Ἀθήνα, 1970. ΙΒ', 53—54.
- Προυσῆς, Κώστας Μ.: Ναδίνια Δημητρίου, Διηγήματα. Κύπρος, 1973, σ. 57. ΙΔ', 177—178.
- ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ, Τάκης
Χρυσάνθης, Κύπρος: Τάκη Δημόπουλου: Λόγος καὶ Τέχνη, Ἀθήνα, 1975. ΙΖ', 58.

ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ, Ἀδαμάντιος

Χατζηκωστής, Γ.: Ἀδ. Διαμαντῆς, Λεπτομέρειες στὴν Κύπρο (πηγές καὶ στοιχεῖα ἀναφορικὰ μὲ τὸ ποίημα τοῦ Γιώργου Σεφέρη), σελ. 48, Ἀθήνα 1978. ΙΘ', 143—144.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ, Ἰφιγένεια

Χρυσάνθης, Κ.: Ἰφιγένεια Διδασκάλου: Ἀπλὸς Κόσμος (διηγήματα), Θεσσαλονίκη, 1963, Μνήμες καὶ παρουσίες (ποιήματα), Θεσσαλονίκη, 1964. Δ', 311—312.

Χρυσάνθης, Κ.: Ἰφιγένειας Διδασκάλου: Παράθυρο στὸν οὐρανό, Θεσσαλονίκη, 1966. Ζ', 274.

Ὀλυμπίου, Κίκα: Ἰφιγένειας Διδασκάλου: Χρονικά, Θεσσαλονίκη, 1969. Ι' 243—244.

ΔΙΚΤΑΙΟΣ, Ἄρης

Χρυσάνθης, Κ.: Ἄρη Δικταίου: Ἀνθολογία Παγκοσμίου Ποιήσεως, ἔκδ. Γ. Φέξη, Ἀθήνα 1960, σελ. 688. Α', 201—202.

ΔΟΞΑΣ, Τάκης

Χρυσάνθης, Κ.: Τάκη Δόξα: Ἡλειακὴ Γραμματολογία, Πύργος—Ἡλίας, 1963. Δ', 90—91.

Σπανός, Νίκος: Τάκη Δόξα: Γιώργος Σεφέρης (Ὁ ποιητὴς τοῦ Νόμπελ), Ἔκδοση περιοδικοῦ «Πνευματικὴ Κύπρος», Λευκωσία, 1964. Ε', 120.

Χρυσάνθης, Κύπρος: Τάκη Δόξα: Στὴ χώρα τοῦ Αὐγεία (μυθιστὴρημα) Ἀθήνα, 1973. ΙΕ', 49—50.

Χρυσάνθης, Κύπρος: Τάκη Δόξα: Ἐπαρχία σ' ἀγαπῶ, Ἀθήνα, 1978. ΙΘ', 44—45.

ΔΟΥΚΑΡΗΣ, Δημήτρης

Χρυσάνθης, Κ.: Δ. Δούκαρη: Ποιήματα τῆς Καλῆς Ἐλπίδος (1963). Δ', 143—144.

Ὀλυμπίου, Κίκα: Δημήτρη Δούκαρη: Ἀποδημία Β', Λευκωσία, 1969. Ι', 243.

ΔΡΑΚΟΣ, Ἀλέκος

Περνάρης, Α.: Ἀλέκου Δράκου: «Ὁ μαγικός κύκλος», ταξίδια στὴ μυθικὴ ἐνδοχώρα τοῦ ἀνθρώπου, Ἀθήνα, 1965. ΣΤ', 84.

ΔΡΟΥΛΙΑ, Λουκία

Χατζηκωστής, Γ.: Λουκίας Δρούλια: Παράλληλα στὸν Ἄγωνα τοῦ '21, Ἀθήνα, 1965. ΙΑ', 214.

Χατζηκωστής, Γ.: [Λουκίας Δρούλια]: Σπυρίδων Βλαντῆς, Ἀθήνα, 1964. ΙΑ', 214.

Χατζηκωστής, Γ.: [Λουκίας Δρούλια]: Ἑλληνικὴ μετάφραση τοῦ Δὸν Κιχώτη, Ἀθήνα, 1966. ΙΑ', 214.

ΔΡΟΥΣΙΩΤΗΣ, Πυθαγόρας

Χριστοφίδης, Ἀνδρέας: Πυθαγόρα Δρουσιώτη: «Ἐκλονές», Λεμεσός—Κύπρος, 1963. Γ', 408—409.

ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ, Νίκος

Χρυσάνθης, Κύπρος: «Ἑλληνικά Σπίτια» (ἔκδ. Ἐθνικοῦ Μετσοβίου Πολυτεχνείου, 1972). ΙΓ', 56.

ΕΛΥΤΗΣ, Ὀδυσσεύς

Περνάρης, Α.: Ὀδυσσεύς Ἐλύτης: «Τὸ ἄξιόν ἔστι» καὶ «Ἐξ καὶ μιὰ τύψεις γιὰ τὸν οὐρανό». Ποιήματα. Α', 250—252.

Χριστοφίδης, Ἀνδρέας: Ὀδ. Ἐλύτης: «Προσανατολισμοί», 6' ἔκδ. Ἀθήνα, 1961. Β', 97—99.

Χρυσάνθης, Κύπρος: Τὸ «Ἄσμα ἠρωϊκὸ καὶ πένθιμο» τοῦ Ἐλύτη καὶ τὸ ΡΙΚ. Ζ', 88—89.

ΕΝΕΠΕΚΙΔΗΣ, Πολυχρόνης Κ.

Περνάρης, Α.: Πολυχρόνη Κ. Ἐνεπεκίδη: «Κοραῖς — Κούμας — Κάλδος», Βιβλιοπλεσίον τῆς «Ἐστίας», σελ. 306, Ἀθήνα. Η', 90.

ΕΡΕΛ ΚΟΥΜΙΔΟΥ, Ρέα

Μόντης, Κώστας: Ρέα Κουμίδου Ἐρέλ: Ὀδοιπορίες, 1971. ΙΒ', 53.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, Ἰάσων

Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἰάσων. Εὐαγγέλου: Δόκιμες σκέψεις, Ἀθήνα, 1969, ἔκδ. Δωδώνη. Ι', 184—185.

Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἰάσωνος Εὐαγγέλου: Παράξενος κόσμος, Νέα Σκέψη, Ἀθήνα, 1972. ΙΓ', 29.

Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἰάσων. Εὐαγγέλου: Ἡ γοητεία τοῦ μυστηρίου, Δωδώνη, Ἀθήνα, 1971. ΙΓ', 31—32.

ΕΥΕΛΠΙΔΗΣ, Χρῆστος

Μαραθεύτης, Μ.: Χρήστου Εὐελπίδη: Γιורתές, Ἀθήνα, 1961. Α', 525.

ΖΑΔΕΣ, Δημοσθένης

Περνάρης, Α.: «Ἡ ὥρα τοῦ ἀνθρώπου», Ποιήματα. Α', 252.

Περνάρης, Α.: Δημοσθένη Ζαδέ: «Μιὰ πολιτεία ὄνειρεύεται», μυθιστόρημα, σελ. 208, Ἀθήνα. Ε', 261—262.

Χρυσάνθης, Κ.: Δημ. Ζαδέ: Οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι καὶ τὸ χρέος τους στὴ μεταπολεμικὴ ἐποχὴ (δοκίμιο), Ἀθήνα, Μαυρίδης, 1966. Ζ', 216.

Ὀλυμπίου, Κίκα: Δημοσθένη Ζαδέ: Στέφανος Μαρτζώκης, Ἀθήνα, 1969. Ι', 185.

Κυθρεώτης, Ἰάκ.: Δημοσθένη Ζαδέ: «Τοῦτο τὸ καλοκαίρι», (Νουβέλλα), Ἀθήνα, 1974, σελ. 80. ΙΕ', 315—316.

Κυθρεώτης, Ἰάκ.: Δημοσθένη Ζαδέ: Ἀλβανικὴ Ραψωδία. — Τὸ βιβλίον τῆς Εἰρήνης (μυθιστόρημα), Ἀθήνα, 1975, σελ. 174. ΙΖ', 202—203.

Κυθρεώτης, Ἰάκ.: Δημοσθένη Ζαδέ: «Γιὰ σμέρνες...» (Διηγήματα), Ἀθήνα 1977, σελ. 155. ΙΗ', 239—240.

ΖΑΠΠΑΣ, Τάσος

Κυθρεώτης, Ἰάκωβος: Τάσου Ζάππα: Ψαράδες (Βιώματα καὶ Θύμησης), Ἐκδόσεις «Ἀλκαίος», Ἀθήνα, 1973. ΙΕ', 116—117.

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ, Λεύκιος

Χρυσάνθης, Κύπρος: Λεύκιος Ζαφειρίου: Σχεδὸν μηδίζοντες, Λευκωσία, 1977. ΙΗ', 240—241.

ΖΕΡΒΑΝΟΣ, Ἀλέξης

Γιάκος, Δημήτρης: Ἀλέξη Ζερβάνου: Ὡρα Δώδεκα (ποιήματα). Α', 580—581.

- ΖΙΤΣΑΙΑ, Χρυσάνθη
 Χρυσάνθης, Κ.: Χρυσάνθης Ζιτσαίας: Μὲ τὸν ἀχὸ τοῦ τραγουδιοῦ (ποιήματα), Θεσσαλονίκη, 1964. Δ', 312.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Χρυσάνθης Ζιτσαίας «Λήκυθος» Θεσσαλονίκη, 1969. Ι', 316.
- Όλυμπίου, Κίκα: Χρυσάνθης Ζιτσαίας: Κύπριες Λογοτέχνιδες, Μελέτη, Θεσσαλονίκη, 1972. ΙΓ', 59.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Χρυσάνθης Ζιτσαίας: Ψηφίδες («τῆς γλυκείας χώρας Κύπρου»), Θεσσαλονίκη, 1974. ΙΕ', 186—187.
- Κυθρεώτης, Ίάκ.: Χρυσάνθης Ζιτσαίας: Προσωπική κατάθεση (Διηγήματα), Θεσσαλονίκη, 1975, σελ. 155. ΙΕ', 270.
- ΖΟΡΜΠΑΣ, Ἀπόστολος
 Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἀπ. Ζορμπά: Λαμπρά παλληκάρια, Ἀθήνα, 1976. ΙΗ', 55—56.
- ΖΩΡΑΣ, Γ. Θ.
 Σπανός, Ν. Σ.: Γ. Θ. Ζώρα — Φ. Κ. Μπουμπουλίδου: Βιβλιογραφικὸν Δελτίον Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, Β', 1960. Σπουδαστήριο Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1961. Γ', 333—334.
- Σπανός, Νίκος: Γεωργίου Θ. Ζώρα: Ἰωάννου Ἀεαγιώλου Διηγήσεις Συνοπτικὴ Καρτὸλου τοῦ Ε', Ἀθῆναι 1964, σελ. 240. ΣΤ', 223—224.
- Σοφριανός, Χρ. Α.: Γεωργίου Θ. Ζώρα: «Ἐπιταφιακὰ Μελετήματα», τ. Δ', Ἀθῆναι, 1969. ΙΒ', 77—80.
- Χατζηκωστής, Γ.: «Κείμενα καὶ Μελέται Νεοελληνικῆς Φιλολογίας» ἐκδιδόμενα ὑπὸ τῆς διεύθυνση τοῦ καθηγητῆ Γεωργίου Θ. Ζώρα. ΙΕ', 272—275.
- Χατζηκωστής, Γ.: «Κείμενα καὶ Μελέται Νεοελληνικῆς Φιλολογίας» ἐκδιδόμενα ὑπὸ τῆς διεύθυνση τοῦ Γ. Θ. Ζώρα. ΙΖ', 60—62.
- Χατζηκωστής, Γ.: «Κείμενα καὶ Μελέται Νεοελληνικῆς Φιλολογίας», σειρά πού ἐκδίδεται ὑπὸ τῆς διεύθυνση Γ. Θ. Ζώρα. ΙΗ', 139—141.
- ΖΩΤΟΣ, Μίνως Μ.
 Χρυσάνθης, Κύπρος: «Ἀπαντα» Μίνου Μ. Ζώτου. ΙΓ', 90.
- ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ, Ἀνδρεανή
 Πετροπούλου, Φωτεινή: Ἀνδρεανὴ Ἡλιοφώτου: (... Πανεργασίες), Λευκωσία, 1973. ΙΔ', 141—142.
- Χατζηκωστής, Γ.: Ἀνδρεανῆς Ἡλιοφώτου, Μορφές καὶ θέματα (Μελέτες, Δοκίμια, Ταξιδιωτικά), σελίδες 126, Λευκωσία, 1978. ΙΘ', 217—218.
- ΘΕΟΔΟΣΙΑΔΟΥ, Μαρούλα
 Τσουλλῆ—Παναγιῆ, Εἰρήνη: Μαρούλας Θεοδοσιάδου, Ἀγαπῶ τὸ Φθινόπωρό, Λευκωσία, 1975. ΙΣΤ', 105—106.
- ΘΕΟΤΟΚΑΣ, Γιώργος
 Χρυσάνθης, Κ.: Γιώργου Θεοτοκά: Ταξίδι στὴ Μέση Ἀνατολή καὶ στὸ Ἅγιον Ὄρος, Ἀθήνα 1961. Α', 470—471.
- Χρυσάνθης, Κ.: Γ. Θεοτοκά: Πνευματικὴ Πορεία, Ἀθήνα, 1961. Β', 413.
- Χρυσάνθης, Κ.: Γιώργου Θεοτοκά: Στὴν ἄκρη τοῦ δρόμου, Ἀθήνα, 1963. Δ', 253—254.
- ΘΕΟΧΑΡΙΔΟΥ, Ἰάνθη
 Όλυμπίου, Κίκα: Ἰάνθης Θεοχαρίδου: Οἱ θαλασσοφιλητοί, Λευκωσία, 1972. ΙΒ', 311.
- Χατζηκωστής, Γ.: Ι. Θεοχαρίδου: Ἀνάμεσα σ' ἓνα φέρετρο καὶ ἓνα ἥλιο (Διηγήματα), σελ. 66, Κύπρος 1977. ΙΘ', 142—143.
- ΘΩΜΑΣ, Ἀνδρέας Γ.
 Παναγιώτου, Νίκος: Α. Γ. Θωμά: Μικρὴ θαλασσινὴ πολιτεία, Λευκωσία, 1972. ΙΓ', 140.
- ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ, Ἀνδρέας
 Χριστοφίδης, Α.: Ἀ. Ἰακωβίδη: «Βιολέτες στὴ Βερενίκη», Λευκωσία, 1962. Γ', 199.
- ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ, Μίμης
 Χρυσάνθης, Κ.: Μίμη Ἰακωβίδη: Γάλλοι ποιητὲς τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνα, Λεμεσός — Κύπρος, 1969. Θ', 233.
- Δρουσιώτης, Πυθαγόρας Ν.: Μίμη Ἰακωβίδη: Γάλλοι ποιητὲς τοῦ 20οῦ αἰώνα. Ι', 356—357.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Μίμη Ἰακωβίδη: Ποιήματα. ΙΔ', 65.
- ΙΑΚΩΒΟΥ, Ἀνδρέας
 Χρυσάνθης, Κ.: Ἀνδρέα Ἰακώβου: Ἡ πολιτοκία τῆς ἀθύσσου, Λευκωσία, 1969. Θ', 232—233.
- ΙΓΝΑΤΙΟΥ—ΜΑΡΑΓΚΟΥ, Φωτεινὴ
 Χρίστη, Καίτη: Φωτεινῆς Μασσακού—Ἰννατίου: Ἑλληνικὸ δῆνημα, Ἐπιτομή 1960—70, Ἀθήνα, (1976). ΙΘ', 105—106.
- ΙΕΡΩΝΥΜΙΔΟΥ, Λούλα
 Όλυμπίου, Κίκα: Λούλας Ἰερωνυμίδου: Ἐγκλημα ὦρα μηδέν, Ἀθήνα, 1969. ΙΑ', 23—24.
- ΙΝΤΙΑΝΟΣ, Ἀντώνης
 Χατζηστεφάνου, Κ. Ε.: Ἀντ. Κ. Ἰντιάνου: Ἄγνωστες σελίδες ἀπὸ τῆς ζωῆς καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἀνδρέα Κάλβου. Λευκωσία — Κύπρος, 1960, (σελίδες 22 καὶ μιὰ φωτοτυπία). Α', 147—149.
- ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, Γεώργιος Ι.
 Παναγιώτου, Νίκος: Γεωργίου Ι. Ἰωαννίδη, Σοφίας Ἀπάνθισμα, τ. Α'. Κ', 182—183.
- ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, Κλεῖτος
 Χρυσάνθης, Κ.: Κλεῖτου Ἰωαννίδη: Γενεὰ ἔκτη — ἐπὶ κληση, Κύπρος 1967, ἐκδ. «Παρατηρητής». Ζ', 312.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: «Ἀσπιδούχοι Κούρητες» (1971) τοῦ Κλεῖτου Ἰωαννίδη. ΙΒ', 143.
- ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, Πάνος
 Περνάρης, Α.: Πάνου Ἰωαννίδη: «Ποιήματα», Κύπρος, 1966. Ζ', 338.
- Χριστοφίδης, Ἀνδρέας: Πάνου Ἰωαννίδη: Κύπρια Ἐπη, Κύπρος, 1968. Θ', 154—155.
- Χατζηκωστής, Γιώργος: Τὸ λογοτεχνικὸ 1968 τῆς Κύπρου [Πάνου Ἰωαννίδη «Κύπρια Ἐπη»], Θ', 206.

- [Πν. Κ.]: Λογοτεχνικά Βραβεία του Υπουργείου Παιδείας Κύπρου [σκεπτικό για Πάνου Ίωαννίδη «Κύπρια Ήγη», Γ', 147.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Πάνου Ίωαννίδη: Κρόνακα (τόμ. Α') διηγήματα έκδ. Ι. Μ., Λευκωσία, 1970. ΙΑ', 174—175.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Πάνου Ίωαννίδη: Κρόνακα, τ. Β', 1972. ΙΓ', 58—59.
- ΙΩΑΝΝΟΥ, Μαρία
- Χρυσάνθης, Κ.: Μαρίας Ίωάννου: Τò πρώτο φώς, Κύπρος, 1969. Θ', 194.
- JOHNSTONE, Pauline
- Πιερίδου, Άγγελική Γ.: Pauline Johnstone: Greek island embroidery. London 1961. Β', 364.
- ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ, Έλένη Ν.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Έλένης Ν. Καζαντζάκη: Κίνα, μικρή πορεία στή μεγάλη χώρα, Άθήνα, 1976. ΙΖ', 202.
- ΚΑΚΟΛΗΣ, Π.Ν.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Π. Ν. Κακολή: Τά φύλλα της καρδιάς μου, Λευκωσία, 1978. ΙΗ', 203—204.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Παντελή Ν. Κακολή: Τò άλφα τζιαί τò βήτα, Λευκωσία, 1979. ΙΘ', 256.
- ΚΑΚΟΥΛΑΣ, Κωνσταντίνος
- Κυθρεώτης, Ίάκ.: Κωντ. Κακούλα: Ταξίδια και Διηγήματα, (Σειρά πρώτη), Λευκωσία, 1977, σελ. 80. ΙΗ', 99.
- Κυθρεώτης, Ίάκ.: Κωνσταντίνου Κακούλα: Ταξίδια και διηγήματα, (σειρά δεύτερη), Λευκωσία, 1978. ΙΘ', 239.
- Θεονόροις, Θέμις: Κ. Κακούλα «Ταξίδια και διηγήματα» σειρά τρίτη. Κ', 43.
- ΚΑΚΡΙΔΗΣ, Ι. Θ.
- Χρυσάνθης, Κ.: Ί. Θ. Κακριδή: Φώς έλληνικό, Άθήνα, 1963. Δ', 311.
- ΚΑΡΑΓΑΤΣΗΣ, Μιχάλης
- Περνάρης, Α.: Μ. Καραγάτση: «Τò 10», μυθιστόρημα, Βιβλιοπωλείο της Έστίας, Άθήνα, σελ. 332. Ε', 203.
- Περνάρης, Α.: Μ. Καραγάτση: «Αίμα χαμένο και κερδισμένο», σελ. 320, Σειρά εκλεκτών έργων της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Βιβλιοπωλείο της Έστίας, Άθήνα, Στ', 303.
- ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑΣ, Γ.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Γ. Καραγιώργα: Τά Σκιλιά, Δίφρος, Άθήνα, 1971. ΙΓ', 29—30.
- ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΗΣ, Άνδρέας
- Χατζηκωστής, Γιώργος: Τò λογοτεχνικό 1968 της Κύπρου [Άνδρέα Καραγιώργα—Κύπρου Χρυσάνθη «Άγαπημένο Κυπριακό Διήγημα», Θ', 206.
- ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΗΣ, Βάσος
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Έπιστημονικός Άπολογισμός: Τò 1968 στην Κύπρο [Βάσου Καραγιώργη: «Μυκηναϊκή Τέχνη της Κύπρου», «Άνασκαφές στην Νεκρόπολη της Σαλαμίνας» τ. 2, «Κύπρος», Θ', 296.
- ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ, Σίτσα
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Σίτσα Καραϊσκάκη: Μπάϊρον, Μαυρίδης, Άθήνα, 1971. ΙΔ', 209.
- ΚΑΡΑΚΑΣΗΣ, Σταύρος
- Χρυσάνθης, Κ.: Σταύρου Καρακάση: Ό Καβάφης, Άθήνα, 1963. Ε', 331—332.
- Παναγιωτούνης, Πάνος Ν.: Σταύρου Καρακάση: Άνθολογία Γαλλικής Ποιητικής Πρόζας — έκδόσεις Δίφρος. Θ', 86.
- ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ, Κυριάκος
- Χρυσάνθης, Κ.: Σκέψεις πάνω σέ ένα διβλίο (πρόκειται για τò πολυγραφημένο «Στòν Καιρό του Άγώνος»), Γ', 263—264.
- ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ, Άνδρέας
- Χρυσάνθης, Κ.: Ά. Καραντώνη: Δείκτες, Άθήνα, 1966. Ζ', 275—276.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Ά. Καραντώνη: Γύρω στòν Παλαυά, Γκοβόστης, Άθήνα, 1971. ΙΒ', 76—77.
- [Πν. Κ.]: Άνδρέα Καραντώνη: «Εισαγωγή στή νεώτερη ποίηση — Γύρω άπ' τή σύγχρονη ποίηση» — 5η έκδοση, ΙΗ', 246.
- Χρίστη, Καίτη: Ά. Καραντώνη: 24 Σύγχρονοι Πεζογράφοι, Άθήνα. ΙΘ', 81—82.
- ΚΑΡΑΠΑΤΑΚΗΣ, Νίκος
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Τò διβλίο του Νίκου Καραπατάκη [για τòn Καποδίστρια και τήν Κύπρο], ΙΑ', 207.
- ΚΑΡΕΛΛΗ, Ζωή
- Χρυσάνθης, Κ.: Ζωής Καρέλλη: Ίκέτιδες (τραγωδία), Άθήνα, 1962. Γ', 73—74.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Ζωής Καρέλλη: Σιμωνίς, Άθήνα, 1965, «Οι έκδόσεις των φίλων». Ζ', 62—63.
- ΚΑΡΜΙΟΣ, Χρίστος
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Χρίστου Κάρμιου: Τύποι και Μορφές, Άθήνα, 1979. Κ', 99.
- ΚΑΡΟΥΖΗΣ, Γεώργιος
- Χρυσάνθης, Κύπρος: «Κυπριακή Γεωγραφική Βιβλιογραφία» του Γ. Καρούζη και Ά. Σοφοκλέους. ΙΓ', 200.
- ΚΑΡΤΕΡ, Γιώργος
- Χρυσάνθης, Κ.: Γ. Κάρτερ: Ραδιόφωνο και Τηλεόραση, Άθήνα, 1966. Ζ', 215—216.
- Χρυσάνθης, Κ.: Γιώργου Ν. Κάρτερ: Ποήματα 5, Άθήνα, 1965, έκδ. «Φέξης». Ζ', 275.
- ΚΑΣΔΑΓΛΗΣ, Έμμανουήλ Χ.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Έμμανουήλ Χ. Κάσδαγλη: Συμβολή στή βιβλιογραφία του Παντελή Πρεβελάκη 1927—1967, Άθήνα, 1967. Η', 90.
- ΚΑΣΗΣ, Κούλης
- Λαζάρου, Σοφοκλής: Κούλης Κάσης: Άνθολογία άπό τò ποιητικό έργο του, Άθήνα, 1961. Γ', 153—154.
- ΚΑΤΟΣ, Γιώργος
- Χρυσάνθης, Κ.: Γιώργου Κάτου: Οι μικροί μας άννελοι, Θεσσαλονίκη, 1965. Ζ', 272—273.

- ΚΑΤΣΑΟΥΝΗ, Νίκη**
Χρυσάνθης, Κύπρος: «Εἰς Ἐαυτὸν» (1971) τῆς Νίκης Κατσαούνη, ΙΒ', 199.
- Τσουλλῆ-Παναγιῆ, Εἰρήνη: Νίκης Κατσαούνη: «Εἰς Ἐαυτὸν», ἐκδόσεις «Δωδώνη», Ἀθήνα, 1971. ΙΒ', 310-311.
- ΚΑΤΣΕΛΛΗ, Ρήνα**
Ὀλυμπίου, Κίκα: Ρήνας Κατσελλῆ: «Δέκα χρόνια θέατρο», Κερύνεια, 1970. ΙΑ', 110-111.
- Προυσῆς, Κώστας Μ.: Ρήνας Κατσελλῆ, Κερύνεια. Ἱστορική, λαογραφική ἐρευνα. Ἔκδοση Ἐκθέσεως Ἀνθῶν Κερύνειας, 1973, σ. 160. ΙΓ', 283.
- Προυσῆς, Κώστας Μ.: Ρήνας Κατσελλῆ, Στὰ βουνὰ τῆς Τραμουντάνας, Μυθιστόρημα, τόμος Α', Ἐκδόσεις «Χρυσοπολίτισσα», Κερύνεια, Κύπρος, 1973, σ. 234. ΙΔ', 177.
- ΚΑΤΣΟΥΡΗ, - ΠΑΓΙΑΣΗ, Ντίνα**
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ντίνας Παγιάση-Κατσαούρη «Ὁ Ἥγεμόνας», ἐκδ. Ἴωλκός, Ἀθήνα, 1969. Ι', 316-317.
- ΚΑΤΣΟΥΡΟΣ, Ἀντώνιος Φλ.**
Χατζηκωστῆς, Γ.: Ἀντωνίου Φλ. Κατσοῦρου «Υπομνήματα εἰς Νεοελληνικά Κείμενα», Ἀθήναι, 1969. Ι', 320-321.
- ΚΗΠΙΑΔΗΣ, Γεώργιος Ι.**
Σπανός, Ν. Σ.: Γ. Ι. Κηπιάδου: «Απομνημονεύματα...», ΙΑ', 113-114.
- ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ, Γεώργιος**
Χατζηκωστῆς, Γ.: Ἰω. Παπανεάρχου, Χρ. Παντελίδη, Γ. Κιτρομηλίδη, Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας, σελ. 238. ΙΘ', 42-43.
- ΚΛΑΡΑΣ, Μπάμπης**
Χρυσάνθης, Κύπρος: Μπάμπη Κλάρα: Δοκίμια, Ἀθήνα, 1967. Θ', 58-59.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Μπάμπη Κλάρα: Ἀνθρώπεια, Ἀθήνα, 1971. ΙΓ', 206.
- ΚΛΗΡΙΔΗΣ, Νεάρχος**
Χατζηγιάννου, Κυριάκος: Ὁ Διγενῆς τοῦ κ. Κληρίδη (ἐπιστολή), Α', 578.
- Χριστοφίδης, Α.: Νέα βιβλία τοῦ κ. Ν. Κληρίδη (ἀναφέρεται στὰ: «Δυὸ Ἑλληνες μυθικοὶ ἥρωες καὶ σχέσεις των μετὴν Κύπρου», «Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας» καὶ «Χωριά καὶ πολιτείες τῆς Κύπρου»). Β', 133-134.
- Χρυσάνθης, Κ.: Νεάρχου Κληρίδη: Ὁ Μεγαλομάρτυς Ἅγιος Μάμας, Μόρφου-Κύπρος, 1963. Δ', 256.
- Περνάρης, Α.: Νεάρχου Κληρίδη: «Κυπριακὰ Δημοτικὰ Τραγούδια», Λευκωσία 1967. Η', 28.
- Χατζηκωστῆς, Γιώργος: Τὸ λογοτεχνικὸ 1968 τῆς Κύπρου [Νεάρχου Κληρίδη «Κυπριακὰ Δημοτικὰ Τραγούδια» τ. β'] Θ', 209.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Πρόσφατες λαογραφικὲς ἐκδόσεις τῆς Κύπρου [Νεάρχου Κληρίδη «Κυπριακὰ Δημοτικὰ Τραγούδια», δύο τόμοι], Θ', 367.
- ΚΟΚΚΙΝΗΣ, Σπύρος**
Κύρρης, Κώστας Π.: Δημήτρη Δεμερτζή-Σπύρου Κοκκίνη: Τὸ Εἰκοσιένα στὴν Εὐβοία. Ἐκδόσεις Δεσμὸς, Χαλκίδα 1962. Σελ. 124+2 ἄ. ἄρ. + εἰκόνες ἐντὸς κειμένου + 1 χάρτης, Γ', 302-303.
- Σινόπουλος, Π. Α.: Σπύρου Κοκκίνη: «Ποιήματα», Ἐκλογή 1954-64, Ἐκδόσεις «Δεσμὸς», Ἀθήνα, 1965. ΣΤ', 342.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Σπύρου Κοκκίνη: Ἀνθολογία Νεοελληνικοῦ Διηγήματος γιὰ Παιδιὰ καὶ Νέους, ἐκδ. Ἐστίας, Ἀθήνα, 1977. ΙΗ', 203.
- ΚΟΚΚΙΝΟΣ, Δημοσθένης**
Χρυσάνθης, Κύπρος: Δημ. Κόκκινου: Ἡ γῆ καὶ τὸ νερό, Ἀθήνα 1972. ΙΓ', 205-206.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Δημ. Κόκκινου: «Ἡ πεδιάδα μετὴν τέφρα» (διηγήματα), Ἀθήνα, 1975. ΙΣΤ', 269-270.
- ΚΟΚΟΛΗΣ, Ξ. Α.**
Χατζηκωστῆς, Γ.: Ξ. Α. Κοκόλη: Πίνακες λέξεων τῶν ποιημάτων τοῦ Γιώργου Σεφέρη, Θεσσαλονίκη, 1970. ΙΑ', 213.
- ΚΟΛΙΟΣ, Χρῖστος**
Χρυσάνθης, Κύπρος: Τὰ «Εἰκοσι διηγήματα» τοῦ Παγκυπριοῦ Γυμνασίου (ἐπιμέλεια Χρ. Κολιοῦ καὶ Κ. Βασιλείου), ΙΒ', 47.
- ΚΟΛΛΙΤΣΗΣ, Ἀνδρέας**
Σπανός, Νίκος: Δρος Ἀνδρ. Κολλίτση: «Περὶ τῶν Κυρίων Ὀνομάτων καὶ τῶν Ἐπωνύμων τῶν Κυπρίων», Διδακτορική Διατριβή, σελ. 116, Ἀθήναι 1964. ΣΤ', 225.
- ΚΟΡΦΗΣ, Τάσος**
Χρυσάνθης, Κ.: Τάσου Κόρφη: Ἡμερολόγιο (1963), Δ', 143.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Τάσου Κόρφη: Ἐνα ἔρημο σπίτι (β' ἐκδ.), Ἀθήνα, 1978. ΙΘ', 140.
- ΚΟΡΦΙΩΤΗ, Βέρα**
Ὀλυμπίου, Κίκα: Β. Κορφιώτη: Ποιήματα, Λευκωσία, 1971. ΙΑ', 258.
- ΚΟΤΖΙΑΣ, Ἀλέξανδρος**
Χριστοφίδης, Α.: Ἀλεξ. Κοτζιά: Πολιορκία, β' ἐκδοση, Ἀθήνα, 1961. Α', 527-528.
- ΚΟΥΓΙΑΛΛΗΣ, Θεοκλῆς**
Χρυσάνθης, Κύπρος: Θεοκλῆ Κουγιάλη: Ἄλλ' ἴσως ὄχι, Λευκωσία, 1968. Θ', 57.
- Χατζηκωστῆς, Γιώργος: Τὸ λογοτεχνικὸ 1968 τῆς Κύπρου [Θεοκλῆ Κουγιάλη «Ἄλλ' ἴσως ὄχι»], Θ', 208.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: «Μυστικὰ Φορτία», ἐκδ. Πέργαμος, (1971), ΙΒ', 143.
- ΚΟΥΔΟΥΝΑΡΗΣ, Ἀριστείδης Λ.**
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἀριστείδη Λ. Κουδουνάρη (μετὰ συνεργασίαν Δ. Ζ. Πιερίτιου) «Μερικαὶ Παλαιαὶ Οἰκογένειαι τῆς Κύπρου». ΙΒ', 262.

- ΚΟΥΛΟΥΡΗΣ, Χρήστος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Χρ. Κουλούρη: Τὰ Κούμαρα, β' έκδ., Μαυρίδης, 1971. ΙΓ', 95.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Χρήστου Κουλούρη: Τὰ ἐπίγεια, Ἀθήνα, 1976. ΙΗ', 118.
- ΚΟΥΜΑΝΤΑΡΕΑΣ, Μένης
Σταύρου, Μαίρη Π.: Μένη Κουμαντάρεα: «Τὰ Μηχανάκια». ΣΤ', 59—60.
- Περνάρης, Α.: Μένη Κουμαντάρεα: «Τὸ Ἀρμένισμα». Ἐκδόση Κολλάρου. Ζ', 311.
- ΚΟΥΡΜΟΥΛΗΣ, Γεώργιος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Γ. Κουρμούλη: Ἐλευθέριος Βενιζέλος, Ἀθήναι, 1969. Ι', 164.
- ΚΟΥΡΟΣ, Ἀνδρέας
Χατζηκωστής, Γιώργος: Τὸ λογοτεχνικὸ 1968 τῆς Κύπρου [Κύπρου Χρυσάνθη — Ἀνδρέα Κούρου «Ἠλέκτρα»], Θ', 207.
- ΚΟΥΡΟΥΣΗΣ, Σταύρος Ι.
Παναγιώτου, Νίκος: Σταύρου Ι. Κουρούση, Μανουὴλ Γαβαλάς εἰτα Ματθαῖος μητροπολίτης Ἐφέσου (1271/2—1355/60) Α', Τὰ βιογραφικά. Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ, ἐν Ἀθήναις 1972, 8ον, σσ. ΙΕ' + 403 + Πίνακες. ΙΔ', 176—177.
- ΚΟΥΡΡΑΣ - ΧΑΤΖΗΩΑΝΝΟΥ, Νίκος
Χρυσάνθης, Κ.: Νίκου Χατζηωάννου Κουρρά: Εἰσαγωγὴ στὴ Νεοελληνικὴ Γλῶσσα καὶ Λογοτεχνία, Λευκωσία - Κύπρος, 1960. Α', 308—309.
- Γεωργιάδου, Πόλα: Νίκου Κουρρά: Εἰσαγωγὴ στὴ Νεοελληνικὴ γλῶσσα καὶ λογοτεχνία. ΙΑ', 149—151.
- Didier, Miguel Castillo (μετ. Lodi Chakmati): «Νίκου Χατζηωάννου Κουρρά: Εἰσαγωγὴ στὴ Νεοελληνικὴ γλῶσσα καὶ Λογοτεχνία», Β' έκδοση (ἀναθεωρημένη) Θεσπρες Λτδ., Λευκωσία, Κύπρος, 1970, σελ. 200, 23,5X16. (Bizantion — Nea Hellas, 3—4). ΙΣΤ', 358—359.
- ΚΟΥΡΣΟΥΜΠΑΣ, Μάξιμος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἀρχιμ. Μάξιμου Κουρσουμπᾶ: Ὁ Κωνσταντῖος Ἐπιφάνιος καὶ ἡ διδασκαλία του, Λευκωσία, 1966, ἔκδ. «Ὁ Κύριος». ΣΤ', 271—272.
- Χρυσάνθης, Κ.: Ἀρχ. Μάξιμου Κουρσουμπᾶ: Τὸ ὑπέρτατον καθῆκον, Λευκωσία, 1968. Θ', 193—194.
- ΚΟΥΣΟΥΛΑΣ, Λουκάς
Χρυσάνθης, Κ.: Λ. Κούσουλα: Σχηματοποίηση (1963), Δ', 144.
- ΚΟΥΤΣΑΚΟΣ, Ἰωάννης Γ.
Πλατῆς, Ε. Ν.: Ἰωάννου Γ. Κουτσάκου, «Συνέχεια, χωρισμός, ὑπέρβασις — Προλεγόμενα εἰς μίαν φιλοσοφικὴν ἀνθρωπολογίαν» (Κριτικὴ μελέτη), ΙΒ', 96—99.
- ΚΟΥΤΣΟΧΕΡΑΣ, Ι. Π.
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ι. Π. Κουτσοχέρα: Ὁ Ἠνίοχος, Ἀθήνα, 1966. Η', 90—91.
- ΚΟΦΙΝΗΣ, Γιάννης
Χρυσάνθης, Κύπρος: Τὰ «Ἐπινίκια» τοῦ Γιάννη Κοφίνη, ΙΒ', 109—110.
- ΚΡΑΝΗΣ, Δημήτρης
Ὀλυμπίου, Κίκα: Δημ. Κράνη: Σημεῖα καὶ τέρατα, Ἀθήνα, 1969. Ι', 355—356.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Δημήτρη Χ. Κράνη: Τὸ σκοτάδι, Ἀθήνα, 1977. ΙΗ', 239.
- ΚΡΑΨΙΤΗΣ, Βασίλης Ι.
Χρυσάνθης, Κύπρος: «Μνήμη Σουλίου» (τόμ. Α') έκδοση «Οἱ φίλοι τοῦ Σουλίου» με ἐπιμέλεια Βασ. Κραψίτη. ΙΒ', 139.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: [«Ἀρχέτυπα καὶ Ἐκδόσεις τοῦ ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' αἰῶνος» τόμοι Α' καὶ Β', Ἀθήνα 1971, ἔκδ. Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων, ἐπιμέλεια Β. Κραψίτη], ΙΒ', 257—258.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Βασ. Κραψίτη «Θεσπρωτικά» (τόμος Α', Ἀθήνα, 1972). ΙΓ', 56.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Βασίλη Κραψίτη: «Στοχάζομαι τὸ σύμπαν γιὰ ἓνα δρόμο» (ποιήματα), Ἀθήνα, 1975. ΙΣΤ', 270.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Βασ. Κραψίτη: «Στίξεις...», Ἀθήνα, 1976. ΙΖ', 225—226.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Μνήμη Σουλίου, έκδοση «Οἱ φίλοι τοῦ Σουλίου», Ἀθήνα 1971, 1973, 1976, ἐπιμέλεια Βασ. Κραψίτη. ΙΗ', 142.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Βασ. Κραψίτη: Πέρα ἀπὸ τὰ ὄνειρα, 1977. ΙΗ', 162—163.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Βασίλη Κραψίτη: Λόγιοι τῆς Ἠπειροῦ (1430—1912) τόμ. Α', Ἀθήνα, 1979. ΙΘ', 254—255.
- ΚΡΙΝΑΙΟΣ, Παῦλος
Ὀλυμπίου, Κίκα: Παύλου Κριναίου: Τὰ τετράδια τῶν ἀγγέλων, Ἀθήνα, 1970. ΙΒ', 142.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Παῦλος Κριναῖος: Τὸ δισκοπότηρο, Ἀθήνα, 1972. ΙΓ', 96.
- Ζαῆς, Δημοσθένης: Παύλου Κριναίου: «Τὰ τετράδια τῶν Ἀγγέλων», Ἀθήνα. ΙΔ', 142—143.
- Ζαῆς, Δημοσθένης: Παῦλος Κριναῖος: «Τὰ τετράδια τῶν Ἀγγέλων» (ποιήματα). ΙΘ', 184—185.
- ΚΥΘΡΕΩΤΗΣ, Ἰάκωβος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἰάκ. Κυθρεώτη: «Ἀντρεωμένη γῆ», Λευκωσία, 1974. ΙΕ', 114—115.
- Σιατόπουλος, Δημήτρης: Ἰάκωβου Κυθρεώτη: «Ἀντρεωμένη γῆ», Ἱστορικὰ διηγήματα. ΙΣΤ', 107.
- ΚΥΠΡΙΑΝΟΥ, Παναγιώτα
Σπανός, Ν. Σ.: Χρυσάνθου καὶ Παναγιώτας Κυπριανοῦ: Οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες Λυρικοὶ Ποιηταί, Ἐκδόσεις «Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου», Λευκωσία, 1964. Ε', 176—177.

ΚΥΠΡΙΑΝΟΥ, Χρυσάνθος

Σπανός, Ν. Σ.: Χρυσάνθου και Παναγιώτας Κυπριανού: Οί άρχαιοί Έλληνες Λυρικοί Παιηταί, "Έκδοσις «Έλληνικού Πνευματικού Όμίλου Κύπρου», Λευκωσία, 1964. Ε', 176—177.

Χρυσάνθης, Κ.: Χρυσάνθου Κυπριανού: Η πεζογραφία εις την Κύπρον κατά τούς χρόνους τής Φραγκοκρατίας, Λευκωσία, 1967. Ζ', 311—312.

Χρυσάνθης, Κύπρος: Χρυσάνθου Σ. Κυπριανού: Τό Παγκύπριον Γυμνάσιον και ή Λαογραφία, τόμ. Α', Λευκωσία, 1967 και τόμ. Β', Λευκωσία, 1968. Θ', 156.

Χρυσάνθης, Κύπρος: Έπιστημονικός Άπολογισμός: Τό 1968 στην Κύπρο [Χρυσάνθου Κυπριανού «Τό Παγκύπριον Γυμνάσιον και ή Λαογραφία» τ. Β', «Λαογραφικά Σπουδαί»], Θ', 296.

Χρυσάνθης, Κύπρος: Τό «Εύρετήριον» τοῦ κ. Χρυσάνθου Κυπριανού, Θ', 322.

Χρυσάνθης, Κύπρος: Πρόσφατες Λαογραφικές έκδόσεις τής Κύπρου [Χρ. Κυπριανού «Τό Παγκύπριο Γυμνάσιο και ή Λαογραφία» «Λαογραφικές Σπουδές»], Θ', 367.

Χρυσάνθης, Κύπρος: «Σεβέρειον Άρρένων» (1971) [άναφέρ. στον α' τόμο]. ΙΒ', 199.

Γιάκος, Δημήτρης: Άνθολογία Κυπριακής Πεζογραφίας. ΙΓ', 175—176.

Κράνης, Δημήτρης Χ.: Κυπριανού, Μαραθεύτη, Σπανού: Άνθολογία Κυπριακής Πεζογραφίας, ΕΠΟΚ, Λευκωσία 1972. ΙΓ', 253—254.

ΚΥΠΡΟΛΕΩΝ-ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, Άνδρέας
Κληρίδης, Ν.: Α. Γεωργιάδη-Κυπρολέοντα: Έκ προμελέτης, Άθήνα, 1963. Γ', 332—333.

Χρυσάνθης, Κύπρος: Α. Α. Γεωργιάδη-Κυπρολέοντα: Οί καμπάνες τής αγάπης, Άθήνα, 1967. (Redman) Η', 268.

Χρυσάνθης, Κύπρος: Ά. Γεωργιάδη-Κυπρολέοντα: Άναστάσιμο μήνυμα, έκδ. Ίωλκός, Άθήνα, 1969. Ι', 271—272.

Χρυσάνθης, Κύπρος: Α. Γεωργιάδη-Κυπρολέοντα: Έλευθεροί Πολιορκημένοι, Λευκωσία, 1972. ΙΓ', 279.

ΚΥΡΙΑΖΗ—ΜΠΥΡΓΚΙ, Μαρία
Κυθρεώτης, Ίάκ.: Μαρίας Μπύργκι—Κυριαζή: «Ο Ραμάνο Μαχάρι και ή Έμπειρία τοῦ Είναι», σύγγραμμα, έκδοση «Βιβλιοθήκης Άμερικης και Άνατολής», Παρίσι 1975, σελ. 224. ΙΖ', 59.

ΚΥΡΙΑΚΟΥ, Πολύκαρπος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Πολύκαρπου Κυριάκου: Σχήματα, Λευκωσία, 1977. ΙΗ', 275.

ΚΥΡΟΥ, Άλέξης Άδ.
Χρυσάνθης, Κ.: Άλέξη Άδ. Κύρου: Διπλωματία και διπλωματική ύπηρεσία, Άθήνα, 1968. Θ', 233—234.

ΚΥΡΟΥ, Κύρος Α.

Περνάρης, Α.: Κ. Α. Κύρου: «Ματιές στα Ξένα», ιστορικά και καλλιτεχνικά σημειώματα, σελίδ. 365. Έκδοση Βιβλιοπωλείου τής «Έστίας», Ι. Δ. Κολλάρου και Σίας, Άθήνα 1966. Ζ', 183.

Περνάρης, Α.: Κ. Α. Κύρου: «Εδῶ κι' εκεί» (Ένας γῦρος στην Εύρώπη), Βιβλιοπωλείον τής «Έστίας» Ι. Δ. Κολλάρου και Σίας, σελίδ. 294, Άθήνα. Η', 89—90.

ΚΩΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, Θάνας
Χρυσάνθης, Κ.: Θάνοσ Κωτσόπουλου: Άτρείδες (τραγωδία), Άθήνα, 1961. Β', 332—333.

ΛΑΓΑΚΟΣ, Ευστάθιος Π.
Περνάρης, Α.: Ε. Π. Λαγάκου: «Δυό όμιλίς για τό Γιώργο Σεφέρη», Έλληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, Λευκωσία, Δεκέμβριος 1967. Η', 150.

ΛΑΔΟΜΜΑΤΟΣ, Άνδρέας
Χρυσάνθης, Κύπρος: Γ. Χατζηκωστή και Α. Λαδόμματος: «Φωνή Πατρίδας — ή Έλλάδα τοῦ Σεφέρη», Λευκωσία, 1972. ΙΔ', 112—113.

ΛΑΖΑΝΑΣ, Βασ. Ι.
Σοφινός, Χρ. Α.: Βασ. Ι. Λαζανά: «Άρχαία Έλληνικά Έπιγράμματα», (έμπνευσμένα από την Κόρινθο και την περιοχή της), Άθήνα 1971, σσ. 178. ΙΒ', 193—194.

Χρυσάνθης, Κύπρος: Βασ. Λαζανά «Γκαίτες: Ρωμαϊκά Έλεγεία» (προλεγόμενα, έμμετρη μετάφραση, αναλυτικά σχόλια), (Άθήνα, 1972). ΙΓ', 55.

ΛΑΖΑΡΟΥ, Σοφοκλής
Περνάρης, Α.: Σοφοκλή Λαζάρου: «Ένδοσκόπιο», ποιήματα, Κύπρος 1961. Α', 368.

Όλυμπίου, Κίκα: Σοφοκλή Λαζάρου: «Όδός έλευθερίας, στάση θανάτου», Λευκωσία, 1969. Ι', 274—275.

ΛΑΜΝΑΤΟΣ, Βασίλης
Κυθρεώτης, Ίάκ.: Βασίλη Λαμνάτου: «Άιματοβρεχτη Γῆ» (Συνθετικό Ποίημα) Άθήνα, 1978. ΙΘ', 141—142.

ΛΑΜΠΙΡΗ—ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ, Ήρώ
Όλυμπίου, Κίκα: Ήρώ Γεωργιάδη—Λαμπίρη: «Μέρες καλοκαιριού», 1979, «Χειμώνας», Άθήνα 1971. ΙΒ', 261.

Κυθρεώτης, Ίάκ.: Ήρώς Γεωργιάδη—Λαμπίρη: Τεξίδια μέ τό Σάντα Μπάρμπαρα (ταξιδιωτικό), Άθήνα, 1976, σελ. 176. ΙΗ', 118—119.

ΛΑΝΙΤΗΣ, Γιώργος
Χρυσάνθης, Κύπρος: George Lanitis: Νήσοσ τής Άφροδίτας, Cyprus, Island of Aphrodite, Nicosia, 1965. Ε', 262—263.

ΛΑΡΑ, Τζούλια
Χρυσάνθης, Κύπρος: Τζούλιασ Λαρά: Λιθοδομή, έκδ. Ίωλκός, Άθήνα, 1975. ΙΣΤ', 33—34.

- ΛΑΣΚΟΣ, Όρέστης
Χρυσάνθης, Κύπρος: Όρέστη Λάσκου: «Αγριόχηνες». ΙΓ', 285.
- ΛΕΟΝΤΙΟΥ, Παύλος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Παύλου Λεοντίου: Έπιμαρτυρία, Λευκωσία, 1968. Θ', 57.
- Χατζηκωστής, Γιώργος: Τό λογοτεχνικό 1968 τής Κύπρου [Παύλου Λεοντίου «Έπιμαρτυρία»], Θ', 208.
- ΛΕΤΣΑΣ, Άλέξανδρος
Πανάρετος, Α.: Άλεξ. Ν. Λέτσα: Μυθολογία τής Γεωργίας, Τύποις: Μ. Τριανταφύλλου και Υιοί, Θεσσαλονίκη. Α', 471—472.
- ΛΕΥΚΗΣ, Γιάννης
Χρυσάνθης, Κ.: Γιάννη Λεύκη: Έένα Τραγούδια με τή δική μου φωνή, Λεμεσός (Κύπρος), 1967. Ζ', 311.
- ΛΕΥΚΟΡΕΙΤΗΣ, Δημ.
Χρυσάνθης, Κύπρος: Δημ. Λευκορεϊτή: Massa Confusa, Έρμείας, Άθήνα, 1972. ΙΓ', 30—31.
- ΛΙΑΣΙΔΗΣ, Παύλος
Λυσιώτης, Γεώργιος: Παύλου Λιασιδή: «Νά πεθάνη ό Χάρος», Ποιήματα, Κύπρος 1966. Ζ', 213—214.
- Προυσής, Κώστας Μ.: Παύλου Λιασιδή: 'Η Σταυρωμένη Τζύπρος μας: Ποιήματα. Έθνική Έταιρεία Έλλήνων Λογοτεχνών Κύπρου. Λευκωσία, 1976. Σελ. 153. Παύλου Λιασιδή, Τραγούδια του Νησιού μου. Β' έκδοση, Λευκωσία, 1976. Σελ. 14+57. ΙΗ', 96—97.
- ΛΙΠΕΡΤΗΣ, Δημήτρης
Χριστοφίδης, Ανδρέας: Δ. Λιπέρτη: «Άπαντα τά εύρισκόμενα», Κύπρος, 1961. Β', 231—233.
- ΛΟΪΖΙΔΗΣ, Ρογήρος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Έπιστημονικός Άπολογισμός: Τό 1968 στην Κύπρο [Ρογήρου Λοϊζίδη «'Η μουσική και ό χορός στην άρχαία Σπάρτη»], Θ', 296.
- ΛΟΤΡΗΣ, Κ.
Μόντης, Κώστας: Κ. Λότρη: Κλέφτης τών Μουσείων (Άθήνα, 1971). ΙΒ', 53.
- ΛΟΥΚΑΤΟΣ, Δημήτριος Σ.
Χατζηγιάννου, Κυριάκος: Δημ. Σ. Λουκάτου: Πασχαλινά και τής Άνοιξης. Άθήνα, 1980, σσ. 174. Έκδόσεις Φιλιππότη. Κ', 238—239.
- ΛΥΓΙΖΟΣ, Μήτσος
Χρυσάνθης, Κ.: Μήτσου Λυγίζου: "Έρναν τον τάφο, Άθήνα, 1966, έκδ. «Δίφρος». Ζ', 214.
- Iannelli, Michele: Μήτσου Λυγίζου: «Πολιορκία» και Μαρτυρολόγιο, Άθήνα 1974. ΙΕ', 270.
- ΛΥΚΑΥΓΗΣ, Άνθος
Χριστοφίδης, Ανδρέας: Άνθου Λυκαύγη: Σχεδιάσμα για άνθρωπο», Άθήνα 1962. Γ', 305.
- Ίωαννίδης, Κλείτος: Άνθου Λυκαύγη: Μετά τά Φυσικά, Λευκωσία, 1966. Ζ', 155—156.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: «Όυαί» του Α. Λυκαύγη (1971). ΙΒ', 143.
- ΛΥΜΠΟΥΡΙΔΗΣ, Άχιλλέας
Χρυσάνθης, Κύπρος: «Κυπριακές Θεατρικές Σελίδες» του Άχ. Λυμπουρίδη. ΙΒ', 108.
- ΛΥΣΙΩΤΗΣ, Έάνθος
Περνάρης, Α.: Έάνθου Λυσιώτη: «Θρόμβοι και Σταλαχτιτές», Κύπρος 1960. Α', 95—96.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Έάνθου Λυσιώτη: Άναδρομή, Κύπρος, 1968. Θ', 57—58.
- Χατζηκωστής, Γιώργος: Τό λογοτεχνικό 1968 τής Κύπρου [Έάνθου Λυσιώτη «Άναδρομή»], Θ', 208.
- Προυσής, Κώστας Μ.: Έάνθου Λυσιώτη: Έκείνα τά Χρόνια... Τόν καιρό του 21. Νουβέλλα, Κύπρος 1972, σ. 29. ΙΒ', 309—310.
- Θωμάς, Ανδρέας: Έάνθου Λυσιώτη: Άνθη τής πίκρας, ποιήματα, Λευκωσία, 1975. ΙΣΤ', 241—242.
- ΜΑΓΚΛΗΣ, Γιάννης
Σταύρου, Μαίρη Π.: Γιάννη Μαγκλή: «Άνθρώπινο πάθος», Άθήνα. ΣΤ', 58.
- Σταύρου, Μαίρη Π.: Γιάννη Μαγκλή: Ό ήλιος δέ βασιλέψε άκόμα, Άθήνα, 1966. Ζ', 126—128.
- ΜΑΚΑΡΙΟΣ Γ', Άρχιεπίσκοπος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Άρχιεπισκόπου Κύπρου κ. Μακαρίου του Γ': Κύπρος, ή Άγία Νήσος, Άθήνα, 1968. Α', 155—156.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Έπιστημονικός Άπολογισμός: Τό 1968 στην Κύπρο [Άρχιεπισκόπου Μακαρίου «Κύπρος, ή Άγία Νήσος»], Θ', 296.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Ό Μακάριος Γ' ως έπιστήμονας [για τήν πραγματεία «Κύπρος, ή Άγία νήσος»], ΙΗ', 136—137.
- ΜΑΛΕΒΙΤΣΗΣ, Χρήστος
Όρφανίδης Νίκος: Χρήστου Μαλεβίτση: 'Η τραγωδία τής Ιστορίας, έκδ. Δωδώνη, Άθήνα 1974, σσ. 224. ΙΘ', 106—110.
- ΜΑΝΟΥΣΑΚΗΣ, Γιώργης
Μαρινάκη, Στέλλα Έμμ.: Γιώργη Μανουσακή: Τρίγλυφο, Άθήνα 1976. ΙΖ', 90—91.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Γιώργη Μανουσακή: «Τα ριχτεύηριο πουλιών», Άθήνα, 1978. Κ', 124.
- ΜΑΡΑΘΕΥΤΗΣ, Μιχαλάκης Ι.
Γιάκος, Δημήτρης: Άνθολογία Κυπριακής Πεζογραφίας. ΙΓ', 175—176.
- Κράνης, Δημήτρης Χ.: Κυπριανού, Μαραθεύτη, Σπανού: Άνθολογία Κυπριακής Πεζογραφίας, ΕΠΟΚ, Λευκωσία 1972. ΙΓ', 253—254.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Μιχ. Μαραθεύτη: Οικογένεια Νόντα (τριλογία), Λευκωσία, 1976. ΙΣΤ', 358.

- Χρυσάνθης, Κύπρος: Μιχ. Ι. Μαραθεύτη: «Τὸ προφυγόνουλο τῆς Κύπρου», ἔκδοση «Δίπτυχο», Ἀθήνα, 1977. Εἰκονογράφηση Δώρας Φαρμακᾶ. ΙΗ', 202.
- ΜΑΡΓΑΡΗ ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ**, Θεανώ
Προυσῆ, Κώστας Μ.: Θεανώ Παπάζογλου Μάργαρη: Οἱ Περιπέτειες τοῦ Θείου Πλάτωνα. Διηγήματα. Ἐκδοτικός Οἶκος «Ἀστήρ», Ἀθήναι, 1972, σελ. 203. ΙΓ', 203-204.
- ΜΑΡΚΑΚΗΣ**, Πέτρος
Χρυσάνθης, Κ.: Πέτρου Μαρκάκη: Κώστας Οὐράνης, Ι, Βιβλιογραφία (1908-1961), Ἀθήνα, 1962. Γ', 305-306.
- ΜΑΡΟΥΛΑ**
Χρυσάνθης, Κύπρος: Μαρούλας «Σατανική σύμπτωση» (1971). ΙΒ', 197.
- ΜΑΡΣΕΛΛΟΣ**, Θεόδωρος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Θ. Μαρσέλλου: Ξένη καὶ περσαστική, Λευκωσία (Κύπρος), 1976. ΙΗ', 97-98.
- ΜΑΡΤΙΝΟΣ**, Ἀθ.
Χριστοφίδης, Μύρων Κ.: Ἀθ. Μαρτίνου: «Θρησκευτική καὶ ἠθική Ἐγκυκλοπαίδεια», τόμος Α', Ἀθήναι 1962. Γ', 154-155.
- ΜΑΤΣΑΣ**, Νέστορας
Χρυσάνθης, Κύπρος: Νέστορα Μάτσα: Στέγη ἀπὸ οὐρανὸ: σαρακατσάνικο ὄδοιπορικό, Ἀθήνα, 1968. Θ', 279.
- MATTHEWS**, Ann
Πανάρετος, Α.: Ann Matthews: "Lilies of the field", a book of Cyprus wild flowers, Limassol, 1968. Θ', 231-232.
- ΜΑΥΡΕΔΑΚΗ**, Μαίρη
Χρυσάνθης, Κύπρος: Μαίρης Μαυρεδάκη: Μοῦ φάνηκε ἀπίστευτο, Ἀθήνα, 1976. ΙΘ', 45.
- ΜΕΛΑΣ**, Λέων Ι.
Χρυσάνθης, Κύπρος: Λέοντος Ι. Μελά «Μία σικωγενεία, μία ἱστορία» (Ἀθήναι 1967). ΙΒ', 108.
- ΜΕΛΙΣΣΑΝΘΗ**
Χρυσάνθης, Κ.: Μελισσανθῆς: Τὸ φράγμα τῆς σιωπῆς, Ἀθήνα, 1965, ἔκδ. «Δίφρος». Ζ', 243.
- ΜΕΛΛΟΥ**, Ἐρατώ
Ὀλυμπίου, Κίκα: Ἐρ. Μέλλου: "Ὅταν οἱ θεοὶ γίνονται ἄνθρωποι, Ἀθήνα, 1968. Ι', 354-355.
- ΜΕΝΑΡΔΟΣ**, Σίμος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Σίμου Μενάρδου: Στέφανος (β' ἔκδ.), Δίφρος, Ἀθήνα, 1971. ΙΓ', 57-58.
- ΜΕΣΕΒΡΙΝΟΣ**
Χρυσάνθης, Κύπρος: Μεσεβρινοῦ: Τὸ μῆνυμα τοῦ Κωνσταντίνου Ἀμαντου, Ἀθήνα, 1966. Ι', 47-48.
- ΜΗΛΙΩΝΗΣ**, Χριστόφορος
Χριστοφίδης, Ἀνδρέας: Χρ. Μηλιώνης: «Παραφωνία», Διηγήματα. Γιάννινα 1961. Β', 97.
- ΜΗΛΙΩΡΗΣ**, Νίκος Ε.
Χατζηκωστής, Γ.: Ν. Ε. Μηλιώρη, Ἡ Μικρασιατικὴ Τραγωδία στὴ Λογοτεχνία καὶ στὴν Τέχνη, Ἀθήναι 1967. Ι', 352-353.
- Χατζηκωστής, Γ.: [Ν. Ε. Μηλιώρη], Ἡ Μικρασιατικὴ Παράδοση καὶ οἱ νεώτερες γενιές, Ἀθήναι, 1969. Ι', 353.
- Χατζηκωστής, Γ.: Ν. Ε. Μηλιώρη: Ὁ Ἄγγελος Σημηριώτης καὶ τὸ Νεοελληνικὸ Πρόβλημα, Ἀθήνα 1976. ΙΖ', 280.
- ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ**, Κυριάκος
Προυσῆς, Κώστας Μ.: Ὁ Καζαντζάκης μιλεῖ γιὰ Θεό. Παρουσίαση καὶ σχόλια Κυρ. Μητσοτάκη. Ἐκδόσεις «Μίνωας» (1971), σ. 134. ΙΒ', 307.
- ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ**, Παντελῆς
Παναγῆ, Εἰρήνη: Παντελῆ Μηχανικοῦ: «Τὰ Δυὸ Βουνά». Ἐκδόσεις Λυρικῆς Κύπρου, ἄρ. 35, Λευκωσία, 1963. Δ', 25-27.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Παντελῆ Μηχανικοῦ: Κατάθεση, Λευκωσία, 1975. ΙΗ', 273-274.
- ΜΙΚΕΛΛΙΔΗΣ**, Νίνος
Χριστοφίδης, Α.: Ν. Μικελλίδη: «Τὰ κυριώτερα στάδια στὴν ἐξέλιξη τοῦ κινηματογράφου», Λευκωσία, 1962. Γ', 199-200.
- ΜΙΛΛΙΕΞ-ΓΚΡΙΤΣΗ**, Τατιάνα
Παναγῆ, Εἰρήνη: Τατιάνας Γκριτση Μιλλιέξ: «...καὶ ἰδοὺ ἵππος χλωρός...», Νέα Βιβλιοθήκη Φέξη, Ἀθήναι, 1963. Δ', 251-253.
- ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ**, Κώστας Π.
Σοφιανός, Χρ. Α.: Κώστα Π. Μιχαηλίδη: «Ἀρχαῖκοι Φιλόσοφοι», Λευκωσία 1971, σσ. 116. ΙΒ', 228-230.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Κ. Μιχαηλίδη: «Ἀνάβαση», Λευκωσία, 1973. ΙΔ', 113-114.
- Ὀρφανίδης, Νίκος: Κώστα Μιχαηλίδη: Ἡ γλώσσα καὶ τὸ νόημα τῆς. Μία διαγραφή τῆς γλωσσικῆς παρουσίας τοῦ ἀνθρώπου, Λευκωσία 1976 σελ. 98. ΙΖ', 199-202.
- Χατζηκωστής, Γ.: Κ. Π. Μιχαηλίδη: Σωκρατικὴ Φιλοσοφία, Λευκωσία 1977 (σελίδες 72). ΙΗ', 119-120.
- ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ**, Ἀγνή
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἀγνῆς Μιχαηλίδου: Τὸ Παλιὸ Βαρώσι, Λευκωσία, 1970. ΙΒ', 55.
- ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ**, Εἰρηνούλα
Χατζηκωστής, Γιώργος: Τὸ λογοτεχνικὸ 1968 τῆς Κύπρου [Εἰρηνούλας Μιχαηλίδου «Ψηλὰ οἱ καρδιές»], Θ', 208-209.
- ΜΟΛΕΣΚΗΣ**, Γιώργος
Ὀλυμπίου, Κίκα: Γ. Μολέσκη: Ποιήματα, Λευκωσία, 1970. ΙΑ', 23.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Γιώργου Μολέσκη «Ἡ φλεγόμενη βάρτος καὶ ἑπτὰ δημοτικὰ τραγούδια τοῦ Γρηγόρη Αὔξεντιου» (1971). ΙΒ', 143-144.

- ΜΟΝΤΗΣ, Κώστας
Περνάρη, Α.: Κώστα Μόντη: «Συμπλήρωμα των Στιγμών», ποιήματα, σελ. 31, "Εκδοση «Λυρικής Κύπρου», Λευκωσία, 1960. Α', 48—49.
- Χριστοφίδης, Άνδρέας: Κ. Μόντη: «Ποίηση», Κύπρος 1962. Γ', 121—123.
- Σπανός, Νίκος: Προλεγόμενα στην Ώρα: «Ο άπελευθερωτικός μας άγώνας στη λογοτεχνία μας» του ΡΙΚ: «Ο πατέρας κι' ο άδερφός μου ο Νίκος» του Κώστα Μόντη, Γ', 319.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Κώστα Μόντη: Κλειστές Πόρτες, Λευκωσία, 1964. Δ', 319—320.
- Χατζηκωστής, Γιώργος: Τό λογοτεχνικό 1968 τής Κύπρου [Κώστα Μόντη «Άγνώστω Άνθρώπω», Θ', 208.
- Λυκαύνης, Α.: Κώστα Μόντη: ΈΞ ιμερτής Κύπρου, Ποιήματα, Λευκωσία, 1969. Θ', 230—231.
- [Πν. Κ.]: Λογοτεχνικά Βραβεία του Ύπουργείου Παιδείας Κύπρου [σκεπτικό Κώστα Μόντη: «Άγνώστω Άνθρώπω»], Ι', 147.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: «Κυπριακά δημοτικά τραγούδια» (1971) του Κώστα Μόντη. ΙΒ', 197—198.
- Χαραλαυπίδης, Κυρ.: Άνθολογία Κυπριακής Ποίησης (Anthology of Cypriot Poetry) των Κώστα Μόντη—Άνδρέα Χριστοφίδη, Μετάφραση Amy Mims, Λευκωσία — Κύπρος, σ. 250. ΙΕ', 117—118.
- Τσουλλή, Ειρήνη: Κώστα Μόντη: «Ποιήματα για μικρά και μεγάλα παιδιά», Λευκωσία 1976. ΙΖ', 251.
- ΜΟΣΧΟΝΑΣ, Σπυρ. Γ.
Χρυσάνθης, Κύπρος: Σπυρ. Γ. Μοσχονά: Τό ανθρώπινο πάθος, Άθήνα, 1974. ΙΕ', 116.
- ΜΟΣΧΟΣ, Ε. Ν.
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ε. Ν. Μόσχος: Άποτιμήσεις. Άθήνα, 1978. ΙΘ', 255—256.
- ΜΠΑΓΛΑΝΗΣ, Βάνιος
Χρυσάνθης, Κ.: Βάνιου Μπαγλάνη: Άπόπειρα αὐτάκειας, Θεσσαλονίκη, 1964. Ε', 298—299.
- Χρυσάνθης, Κ.: Βάνιου Μπαγλάνη: Βλάστηση τῶν Ρηγμάτων, Θεσσαλονίκη, 1967. Ζ', 273—274.
- ΜΠΑΤΗΣ, Τίτος
Τσουλλή, Ειρήνη: Τίτου Μπάτη: «Ήλιαντίδες», παιδικά ποιήματα, Κύπρος 1976. ΙΖ', 251.
- ΜΠΕΚΕΣ, Όμηρος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Όμρου Μπεκέ: Τραγούδια τής Γκέισας, Άθήνα, 1968. Θ', 27—28.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Όμρου Μπεκέ: Υίος Άνθρώπου (Άθήνα, έκδ. Ά. Καραβία, 1971). ΙΒ', 110.
- ΜΠΙΝΙΑΡΗΣ, Γκίκας
Περνάρης, Α.: Γκίκας Μπινιάρη: «Ο μεγάλος βάλτος», μυθιστόρημα, σελ. 242, Άθήνα, 1964. Ε', 178.
- ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΔΗΣ, Φαίδων Κ.
Σπανός, Ν. Σ.: Γ. Θ. Ζώρα—Φ. Κ. Μπουμπουλίδου: Βιβλιογραφικόν Δελτίον Νεοελληνικής Φιλολογίας, Β', 1960. Σπουδαστήριον Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Άθηνών, Άθήνα 1961. Γ', 333—334.
- Χατζηκωστής, Γ.: Φαίδωνος Κ. Μπουμπουλίδου, Προσωλωμικοί (τεύχος Δ' Άντώνιος Μαρτελάος και οι περι αυτών), Άθήνα 1977, ΙΘ', 80.
- Χατζηκωστής, Γ.: Φαίδωνος Κ. Μπουμπουλίδου, Νεοελληνικά Σατιρικά Ποιήματα, σελ. 208, Άθήνα 1979. Κ', 42—43.
- ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΔΟΥ - ΠΡΩΤΟΠΑΠΑ, Γλυκερία
Χρυσάνθης, Κύπρος: Γλυκερίας Πρωτοπαπά-Μπουμπουλίδου: Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. ΙΕ', 23—24.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Γλυκερίας Πρωτοπαπά-Μπουμπουλίδου: Πεζογραφικά κείμενα του Πολέμου και τής Κατοχής, Ίωάννινα, 1974. ΙΕ', 98—99.
- Χατζηκωστής, Γ.: Γλυκερίας Πρωτοπαπά-Μπουμπουλίδου: Γεώργιος Παράσχος, Ίωάννινα 1977. ΙΖ', 279—280.
- Χατζηκωστής, Γ.: Γλυκερίας Πρωτοπαπά-Μπουμπουλίδου, Ή Άθηναϊκή Σχολή (Γραμματολογικό Διάγραμμα), Ίωάννινα 1976. ΙΗ', 53—54.
- ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ, Στράτης
Χριστοφίδης, Α.: Στράτη Μυριβήλη: Τό βυσσινί βιβλίον, Άθήνα, 1960. Α', 49—50.
- ΝΕΟΚΛΕΟΥΣ, Κυριάκος
Χρυσάνθης Κ.: Κ. Νεοκλέους: Δακτυλογραφία (δ' έκδ.) Λευκωσία, 1967. Η', 30.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: «Παγκυπρίου Οικονομικού Λυκείου — Δευτέρα Δεκαετία» 1960—1970. ΙΓ', 91.
- ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, Μελής
Χριστοφίδης, Άνδρέας: Μελή Νικολαΐδη: «Τῷ καιρῷ έκείνων», Άθήνα, 1962. Γ', 304.
- Σπανός, Ν. Σ.: Μελή Νικολαΐδη: Γύρω από τόν Ίησοῦ [Μικρές και ταπεινές μορφές από τὰ Εὐαγγέλια]. Πρόλογος του Μακαριωτάτου Άρχιεπισκόπου και Προέδρου κ.κ. Μακαρίου. Λευκωσία, 1964. Ε', 176.
- Σπανός, Ν.: Μελή Νικολαΐδη: Ή Κύπρος μας (Ή όμορφιά της — ή Ζωή της — ό άγώνας της). Άθήνα, 1965. ΣΤ', 56—57.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Μελή Νικολαΐδη: Συνέσιος ό Κυρηναϊός, Άθήνα, 1967. Η', 150—151.
- ΝΙΚΟΛΑΟΥ, Θεοδόσης
Περνάρης, Α.: Θεοδόση Νικολάου: «Πώς αναλύουμε αισθητικά ένα ποίημα», έκδοση Κολλάρου. Ζ', 311.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ, Πολύβιος (ΖΣΡ)

Σπανός, Νίκος: Προλεγόμενα στην Ώρα: «Ο άπελευθερωτικός μας αγώνας στη λογοτεχνία μας» του ΡΙΚ: Ζήτα, Σίγμα, Ρω — Στά συρματοπλέγματα της σκλαβιάς, Γ', 319—320.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ, Πολύβιος

Χρυσάνθης, Κύπρος: Πολύβιος Νικολάου: Προδιαγραφές για τους νέους ποιητές από την Άμμόχωστο, Λευκωσία, 1976. ΙΗ', 163.

ΝΙΝΤΑΣ, Μπάμπης

Κουτσάκος, Ι.: Μπάμπη Νίντα: Το σύγχρονο πνεύμα στη Ζωή και στη λογοτεχνία, Θεσσαλονίκη, 1961. Β', 143—145.

NOJGAARD, Morten

Μεσεβρινός: Morten Nojgaard: La Fable Antique. Tome premier. Kobenhavn 1964. ΣΤ', 161—163.

ΝΤΕΛΟΠΟΥΛΟΣ, Κυριάκος

Χρυσάνθης, Κύπρος: Κυρ. Ντελόπουλου: «Ιστορικά και άλλα πρόσωπα στην ποίηση του Καβάφη», Άθήνα, 1972. ΙΓ', 254.

ΝΥΔΡΙΩΤΗΣ, Σ.

Κυθρεώτης, Ίάκ.: Σ. Νυδριώτης: 'Η ψευδαισθηση, διηγήματα, εκδ. Νέα Σκέψη, Άθήνα, 1971. ΙΒ', 195.

ΞΕΝΟΣ, Γλαῦκος

Χρυσάνθης, Κύπρος: «Καλημέρα σας» (1971) του Ρ.Ι.Κ. ΙΒ', 199.

ΞΕΦΛΟΥΔΑΣ, Στέλιος

Κυθρεώτης, Ίάκ.: Στέλιου Ξεφλούδα: 'Οδυσσέας (Μιθιστόρημα), Άθήνα, 1974, σ.λ. 256. ΙΣΤ', 71—72.

ΞΙΟΥΤΑΣ, Παῖλος

Παναγιώτου, Νίκος: «Κυπριακή Λαογραφία τῶν Ζώων» του Παύλου Ξιούτα, Κ', 91.

ΟΛΥΜΠΙΟΣ, Κώστας

Χρυσάνθης, Κύπρος: Κώστα Όλυμπίου: Διηγήματα, Λευκωσία, 1969. Ι', 239—240.

ΟΛΥΜΠΙΟΥ, Κίκα

Χρυσάνθης, Κύπρος: Κίκα Όλυμπίου: 'Από τὸ Ἡμερολόγιο τῆς Άννας. ΙΔ', 65—66.

ΟΝΟΥΦΡΙΟΥ, Άντρέας

Θεοχαρίδου, Ίάνθη: Άντρέα Όνουφρίου: Οἱ ἄρες χαμοῦ, νουβέλλα, εκδωσα Ίωλκός, Άθήνα 1975, σελίδες 123. ΙΣΤ', 243.

ΟΡΦΑΝΙΔΗΣ, Νίκος

Χατζηκωστής, Γ.: Νίκου Όρφανίδη: 'Ο Νεοελληνικός Περίγυρος (Δοκίμια), Λευκωσία 1977 (σελ. 59). ΙΗ', 141.

Χρυσάνθης, Κύπρος: Νίκου Όρφανίδη: Τὰ τραγούδια τῆς Περσεφόνης, Λευκωσία, 1979. Κ', 148—149.

ΠΑΓΚΑΛΟΣ, Γ.

Χρυσάνθης, Κ.: Γ. Πάγκαλου: Πάρεργα, Άθήνα, 1963. Γ', 371.

ΠΑΙΟΝΙΔΟΥ, Έλλη

Παναγή, Είρήνη: Έλλης Παιονίδου: «Παλάμη άνοιγμένη στον ήλιο», ποιήματα, Κύπρος, 1964. Ε', 177—178.

Περνάρης, Α.: Έλλης Παιονίδου: «Ώρες Λευκωσίας», Ποιήματα, Κύπρος 1967. Ζ', 338.

Χρυσάνθης, Κύπρος: «Χῶμα τῆς Κύπρου» (Λευκωσία, 1971) τῆς Έλλης Παιονίδου. ΙΒ', 197.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ, Σπ. —Γεράσ. Γ.

Ζαδές, Δημοσθένης: Σπ.—Γεράσ. Γ. Παναγιωτάτου: «Θεώρησις Κριτική...» 4 Δοκίμια. ΙΓ', 93—95.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, Ι. Μ.

Χριστοφίδης, Άνδρέας: Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου: «'Η Κύπρος, ένα ταξίδι», Άθήνα, 1961. Β', 331—332.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, Σπύρος

Χρυσάνθης, Κύπρος: Σπ. Παναγιωτόπουλου: «Θαλασσινά κείμενα, Έστία, Άθήνα». ΙΓ', 254.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΛΗΜΗ, Σοφία

Περνάρης, Α.: Σοφίας Κλήμη - Παναγιωτοπούλου: «Φονιάδες», διηγήματα. Άλεξανδρούπολη, 1967. Η', 124.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ, Νίκος

Χρυσάνθης, Κύπρος: Νίκου Παναγιώτου: Έκατον Έρωτικά Έπιγράμματα, μετ., Λευκωσία, 1970. Ι', 241—242.

Χρυσάνθης, Κύπρος: Ν. Παναγιώτου: 'Ο Όδηγός σπουδαστοῦ στην Έλλάδα. ΙΔ', 66.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥΝΗΣ, Πάνος Ν.

Λαζάρου, Σοφοκλής: Πάνου Ν. Παναγιωτούνη: «Άνοιχτό Παράθυρο», Καλαμάτα, 1960. Β', 363.

Σινόπουλος, Π. Α.: Πάνου Ν. Παναγιωτούνη: Έλληνικός Λόγος, Άθήνα, Έκδόσεις Δωδεκάτη Ώρα. ΣΤ', 342.

Χρυσάνθης, Κύπρος: Πάνου Ν. Παναγιωτούνη: Τὸ μανιάτικο μοιρολόγι καὶ τραγούδι, Άθήνα, 1968. Θ', 28.

Πισσάς, Μιχάλης: Πάνου Ν. Παναγιωτούνη: 'Η Ποιητική Σύνθεση, Πρέβεζα, Άθήνα, 1968. Θ', 194—195.

Χρυσάνθης, Κύπρος: Πάνου Παναγιωτούνη: Τὰ Σκυριανά, Δωδεκάτη Ώρα, Άθήνα, 1972. ΙΓ', 57.

Χρυσάνθης, Κύπρος: Πάνου Ν. Παναγιωτούνη: Τὸ αἶμα καὶ τὰ χελιδόνια, Δωδεκάτη Ώρα, Άθήνα, 1974. ΙΕ', 89.

ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ, Δ. Β.

Χατζηκωστής, Γ.: Δ. Β. Παναγόπουλου, Ώδες (ποιήματα), σελίδες 53, Θεσσαλονίκη 1979. Κ', 97—98.

ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ, Ε. Π.

Προυσής, Κώστας Μ.: Ε. Π. Παναγόπουλου, «'Η Νέα Σμύρνη». Μιά Έλληνική Όδύσσεια του 18ου αἰώνα, μετάφραση Κοραλίας Κροκοδείλου. Έκδόσεις «Κάλβος», Άθήνα 1972, σελ. 314. Δραχμ. 80. ΙΓ', 251—253.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ, Άνθιμος

Χρυσάνθης, Κύπρος: 'Η Κυπριακή Γεωργική Λαογραφία του Άνθιμου Πανάρετου (παρουσίαση βιβλίου), Η', 236—238.

- Χρυσάνθης, Κύπρος: Πρόσφατες λαογραφικές εκδόσεις της Κύπρου [“Ανθίμου Παναρέτου «Κυπριακή Γεωργική Λαογραφία»] Θ', 366—367.
- ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ, Χρίστος
Χατζηκωστής, Γ.: 'Ιω. Παπανεάρχου, Χρ. Παντελίδη, Γ. Κιτρομηλίδη, 'Ιστορία της 'Αρχαίας 'Ελλάδας, σελ. 238. ΙΘ', 42—43.
- ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, 'Ανδρέας
Παναγιώτου, Νίκος: «Ευθύμιος—'Ιωάννης Ζυγαδηνός, Βίος — Συγγραφαί» του 'Ανδρέα Παπαβασιλείου, Κ', 91—92.
- ΠΑΠΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΥ, Παπασταύρος
Σίταρος, Λεάντρος: Παπασταύρου Παπαγαθαγγέλου: Γιά τής καρδιάς τὸ πύρωμα, Κύπρος, 1964. Ε', 203—204.
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, 'Αθανάσιος
Χρυσάνθης, Κύπρος: 'Επιστημονικός 'Απολογισμός: Τὸ 1968 στὴν Κύπρο. [‘Αθανασίου Παπαγεωργίου» 'Η παλαιοχριστιανική καὶ Βυζαντινὴ ἀρχαιολογία καὶ τέχνη ἐν Κύπρω κατὰ τὰ ἔτη 1965—1966], Θ', 296.
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, 'Αλέκος
Χατζηκωστής, Γ.: 'Αλέκου καὶ 'Ελένης Παπαγεωργίου «Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα», 'Αθήναι, χ.χ., Ι', 320.
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, 'Ελένη
Χατζηκωστής, Γ.: 'Αλέκου καὶ 'Ελένης Παπαγεωργίου «Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα» 'Αθήναι, χ.χ., Ι', 320.
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Σπύρος
Χρυσάνθης, Κ.: Σπ. Παπαγεωργίου: 'Αρχεῖον τῶν παρανόμων ἐγγράφων τοῦ Κυπριακοῦ 'Αγῶνος 1955—1959, 'Αθήναι, 1961. Β', 291—292.
- Χατζηκωστής, Γιώργος: Τὸ λογοτεχνικὸ 1968 τῆς Κύπρου [Σπύρου Παπαγεωργίου «Διὰ χειρὸς ἠρώων»], Θ', 207.
- Χρυσάνθης, Κ.: Διὰ χειρὸς ἠρώων, Θ', 223.
- Περνάρης, Α.: Σπύρου Παπαγεωργίου: «'Αγία Τηλλυρία», ποιήματα, Λευκωσία 1972. ΙΓ', 139—140.
- ΠΑΠΑΔΑΚΗ, 'Ελευθερία
Περιίδου, 'Αγγελική Γ.: 'Ελευθερίας Παπαδάκη: Πληροφορίες καὶ Σχέδια ἀπὸ τὰ 'Υφαντὰ καὶ τὰ κεντήματα, Θεσσαλονίκη, 1965. 'Η ἐκδοσις ἔγινε μὲ τὴ φροντίδα τοῦ Δήμου Θεσσαλονίκης. Σελ. 24, κείμενο + πίνακες, Ε', 330.
- Περιίδου, 'Αγγελική Γ.: 'Ελευθερίας Παπαδάκη: 'Η λαϊκὴ τέχνη τῆς Θάσου. Σὰν ἐκδήλωση τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Θεσσαλονίκη, 1964. 'Εξεδόθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου Καβαλιωτῶν Θεσσαλονίκης οἱ «Φίλιπποι». Σελ. 30, Ε', 331.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: 'Ελευθερίας Ι. Παπαδάκη: Τὸ θέατρο σὰν πνευματικὸς καὶ κοινωνικὸς παράγοντας, Θεσσαλονίκη, 1967. Ι', 48.
- ΠΑΠΑΔΑΚΗ—ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ, Σοφία
Γιάκος, Δημήτρης: Σοφίας Μαυροειδῆ Παπαδάκη: «'Αλκηστη, ἡ βασίλισσα ποὺ νίκησε τὸν θάνατο» (Μυθιστόρημα γιὰ παιδιά καὶ γιὰ νέους), ἐκδόσεις «'Αλκαῖος», 'Αθήναι. ΙΓ', 283—285.
- ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, Σάκης
Χρυσάνθης, Κ.: Σάκη Παπαδημητρίου: Τὸ δωμάτιο, (πεζογραφήματα), Θεσσαλονίκη), 1965, ἐκδ. «Διαγώνιος». Ζ', 274—275.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, Θεόδωρος
Χρυσάνθης, Κ.: Théodore Papadopoulos: Un monument de littérature populaire Chypriote, ἐκδοσις τοῦ «Κέντρου 'Επιστημονικῶν 'Ερευνῶν Κύπρου», Λευκωσία, 1967. Η', 28.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Πρόσφατες λαογραφικές ἐκδόσεις τῆς Κύπρου [Θ. Παπαδόπουλου «'Ενα μνημεῖο κυπριακῆς λαϊκῆς λογοτεχνίας» στὰ γαλλικὰ], Θ', 366.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, 'Ανδρεστίνος
Χρυσάνθης, Κύπρος: 'Επιστημονικός 'Απολογισμός: Τὸ 1968 στὴν Κύπρο [‘Ανδρεστίνου Παπαδόπουλου «Σύγχρονος Διεθνῆς Ζωή» (:)], Θ', 296.
- Παναγιώτου, Νίκος: «Πολυέδρη Διπλωματία στὴν Κοινοπολιτεία» (ἀγγλιστί) τοῦ Δρα 'Ανδρεστίνου Παπαδόπουλου, Κ', 92.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, Γιάννης Κ.:
Κουτσάκος, Ι.: Γιάννη Κ. Παπαδόπουλου: «Συλλογή», 'Αθήναι, 1966. Ζ', 91—92.
- ΠΑΠΑΔΟΥΡΗΣ, 'Ανδρέας
Χριστοφίδης, Α.: 'Α. Παπαδούρη: «Σχολικὴ 'Ανθολογία», 1961. Β', 145—146.
- ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Ζήσης
Νικολαΐδης, Μελίς: Ζήση Παπαθανασίου: «Γνωριμία μὲ τὸν Πिकासό», 'Αθήναι, 1966. Ζ', 183—184.
- ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, Θανάσης
Χρυσάνθης, Κύπρος: Θ. Παπαθανασόπουλου: Συναντήσεις στὸ χωρὸ τῆς νεώτερης ποίησης, ἐκδ. Βάκων, 'Αθήναι, 1971. ΙΒ', 54—55.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: «'Ο ἄγγελος τῆς φωτιᾶς», (ἐκδ. Νέα Σκέψη, 'Αθήναι, 1971), ΙΒ', 110—111.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Θανάση Παπαθανασόπουλου: Πρόσωπα στὴ νύχτα, 'Αθήναι, 1976. ΙΗ', 141.
- ΠΑΠΑ'ΙΩΑΝΝΟΥ, 'Αντώνιος Ν.
Χατζηκωστής, Γ.: 'Αντ. Παπαϊωάννου «Τὸ Μάθημα τῆς 'Ορθογραφίας», Λευκωσία, 1970. Ι', 321—322.
- ΠΑΠΑ'ΙΩΑΝΝΟΥ, Εἰρήνη
'Ολυμπίου, Κίκα: Εἰρήνης Παπαϊωάννου «Πορεία Παράλληλη», 'Αθήναι, 1969. Ι', 319.
- 'Ολυμπίου, Κίκα: Εἰρ. Παπαϊωάννου: Πορεία παράλληλη, 'Αθήναι, 1969. Ι', 356. (αὐτοῦσια ἐπανάληψη τῆς προηγούμενης βιβλιοκρισίας).

- ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, Δημήτριος
Χρυσάνθης, Κ.: Δημ. Κ. Παπακωνσταντίνου: Περίπατος στη νύχτα, εκδ. Νέα Σκέψη, 'Αθήνα, 1971. ΙΒ', 140—141.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Δημ. Κ. Παπακωνσταντίνου: «Σκιαμαχία», 'Αθήνα, 1976. ΙΖ', 225.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Δημ. Παπακωνσταντίνου: «Κριτική του βιβλίου», 'Αθήνα, 1978. ΙΘ', 239.
- ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, Νίκος
Χρυσάνθης, Κ.: Α. Ποῦσκιν: Εὐγένιος Ὀνέγιν, μετ. Νίκου Παπακωνσταντίνου, 'Αθήνα, 1962. Γ', 406—407.
- ΠΑΠΑΝΕΑΡΧΟΥ, Ἰωάννης
Χατζηκωστής, Γ.: Ἰω. Παπανεάρχου, Χρ. Παντελίδη, Γ. Κιτρομηλίδη, Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας, σελ. 238. ΙΘ', 42—43.
- ΠΑΠΑΟΝΗΣΙΦΟΡΟΥ—ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ, Μυριάνθη
Χατζηκωστής, Γ.: Μυριάνθη Παναγιώτου—Παπαονησιφόρου, Ἐπιστροφή (ποιήματα), σ.λ. 39, Πάφος 1978. ΙΘ', 43.
- ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ, Τάκης
Χρυσάνθης, Κύπρος: Τάκη Παπατσώνη: «Ὁπου ἦν κῆπος», εκδ. τῶν Φίλων, 'Αθήνα 1972. ΙΓ', 177—178.
- ΠΑΠΑΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ, Γεώργιος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἐπιστημονικός Ἀπολογισμός: Τὸ 1968 στὴν Κύπρο [Γ. Παπαχαράλαμπος «Ἡ Κυπριακὴ οἰκία»], Θ' 296.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Πρόσφατες λαογραφικὲς ἐκδόσεις τῆς Κύπρου [Γ. Παπαχαράλαμπος «Κυπριακὰ Ἦθη καὶ Ἐθίμα»], Θ', 365.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Πρόσφατες λαογραφικὲς ἐκδόσεις τῆς Κύπρου [Γ. Παπαχαράλαμπος «Ἡ Κυπριακὴ Οἰκία»], Θ', 366.
- ΠΑΠΑΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Χριστόδουλος
Σπανός, Νίκος: Προλεγόμενα στὴν Ὄρα: «Ὁ ἀπελευθερωτικὸς μας ἀγῶνας στὴ λογοτεχνία μας» τοῦ ΡΙΚ: Ὀμορφίτα (Ἀναμνήσεις) τοῦ Χρ. Παπαχρυσοστόμου, Γ', 320.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Μία μικρὴ ἐκδοσὴ μὲ μεγάλη σημασία (ἀναφέρεται στὸ «Ἀρχεῖον πεσόντων»), Ι', 143.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Χρ. Παπαχρυσοστόμου μετάφραση «Αἶντα» τοῦ Σοφοκλῆ. ΙΒ', 198.
- ΠΑΡΘΕΝΗΣ, Ἄγγελος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἄγγελου Παρθένη: Τὰ σήμαντρα τοῦ Αἰγαίου (β' ἐκδ.), 'Αθήνα, 1966. Θ', 27.
- ΠΑΡΝΗΣ, Ἀλέξης
Χρυσάνθης, Κύπρος: Οἱ παρερμηνεῖες τοῦ ἀγῶνα μας καὶ τὸ «Νησί τῆς Ἀφροδίτης», ΙΑ', 271—273.
- ΠΑΣΙΑΡΔΗΣ, Μιχάλης
Χρυσοφίδης, Ἀνδρέας: Μ. Πασιαρδῆ: «Ποιήματα», Λευκωσία 1962. Γ', 39.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Μιχάλη Πασιαρδῆ: Ποιήματα II, Κύπρος, 1964. Ε', 265—266.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Μιχ. Πασιαρδῆ «Ὁ Δρόμος τῆς Ποίησης», Κύπρος, 1970. Ι', 318—319.
- ΠΑΣΤΕΛΛΑΣ, Ἀνδρέας
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἀνδρέα Παστελλᾶ: Χῶρος Διασποράς, Δίφρος, 'Αθήναι, 1970. ΙΑ', 78—79.
- ΠΑΣΧΟΣ, Π. Β.
Θωμᾶς, Ἀνδρέας Γ.: Π. Β. Πάσχου: «Αἰχμαλωσία ὕψους», ποιήματα, ἐκδοσὴ «Ἀστέρως», 'Αθήνα 1975, σελίδες 78. ΙΣΤ' 103.
- Θεοχάρης, Ἰωάννης: Π. Β. Πάσχου: «Θυσία Αἰνέσεως». Κ', 123—124.
- ΠΑΤΤΙΧΗ, Μαρία
Χρυσοφίδης, Ἀνδρέας: Μαρίας Παττίχη: «Λυρικά Ξεσπάσματα», 'Αθήνα, 1962. Γ' 305.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Μαρίας Παττίχη «Σεμέλη», Λευκωσία, 1970. Ι', 318.
- ΠΑΥΛΕΑΣ, Σαράντος
Χρυσάνθης, Κ.: Σαράντου Παυλέα: Γαλανὴ Γέφυρα (ποιήματα) Θεσσαλονίκη, 1961. Α', 581—582.
- Χρυσάνθης, Κ.: Σαράντου Παυλέα: Ἐλεῖ καὶ δίχτυ (ποιήματα), Θεσσαλονίκη, 1963. Δ', 310—311.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Σαράντου Παυλέα: Μεσοδιάστημα, Θεσσαλονίκη, 1964. Ε' 263—265.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Σαράντος Παυλέας: Ὕμνος στὸν ἥρωα Κωνσταντῖνο Δασάκη καὶ ἄλλα ἀνεκδότα ποιήματα (1965—1979), Θεσσαλονίκη, 1979. Κ', 147—148.
- ΠΑΥΛΙΔΗΣ, Ἄντρος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἄντρου Παυλίδη: Πηνελιές, Λευκωσία, 1969. Ι', 273.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἄντρου Παυλίδη «Τὸ μπρούντζινο χέρι» (1971), ΙΒ', 143.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Βιβλία Τέχνης [«Κύπρος 1974. Μέρη συμφορᾶς» Δῶρου Παρτασίδη, Ἄντρου Παυλίδη κ.ἄ.], ΙΖ', 223.
- ΠΑΥΛΙΔΗΣ, Γεώργιος
Περνάρης, Α.: Γεωργίου Παυλίδη, Ἐπισκόπου Τριμυθούντος: «Λύχνος τοῖς ποσὶ μου»: Ἐκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, σελίδ. 310, Ἀθήναι 1965. ΣΤ', 269.
- ΠΕΓΚΛΗ, Γιολάντα
Χρυσάνθης, Κ.: Γιολάντας Πένκλη: Πρός Φαρισαίους, Ἀθήνα, 1971. ΙΒ', 141.
- ΠΕΡΑΝΘΗΣ, Μιχάλης
Χρυσάνθης, Κ.: Μιχ. Περάνθη: Ἑλληνικὴ Πεζογραφία (1453 ἕως σήμερα), τομ. Ι, Ἀθήνα, 1967. Ζ', 273.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Μιχ. Περάνθη: Ὁ Δαίμονας (Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσος), Ἐστία, Ἀθήνα, 1974. ΙΣΤ', 304—305.

- ΠΕΡΙΔΗΣ, Μιχάλης
Περνάρης, Α.: Μιχάλη Περίδη: «Ἡ Ἑλληνική γλῶσσα καὶ ἡ σημερινή μορφή της», Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἐστίας», Ἀθήναι 1965. Στ', 110—111.
- ΠΕΡΝΑΡΗΣ, Ἄντης
Σπανός, Νίκος: Προλεγόμενα στὴν Ὀρα: «Ὁ ἀπελευθερωτικὸς μας ἀγώνας στὴ λογοτεχνία μας» τοῦ ΡΙΚ: «Ἐλεγχοὶ καὶ Παίαντες» τοῦ Ἄντη Περνάρη, Γ', 348—349.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἄ. Περνάρη: «Περιτελλομέναις Ὀραϊς», Λευκωσία, 1969, σελ. 69. Ι', 144—145.
- Iannelli, Michele: Α. Περνάρη: Τὰ πάθη τὰ σεπτὰ, Λευκωσία 1974. ΙΕ', 269.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Α. Περνάρη: Ἀναδρομὲς (πρόσωπα καὶ ἀπόψεις), Λευκωσία, 1980. Κ', 149—150.
- ΠΕΡΣΙΑΝΗΣ, Παναγιώτης Κ.
Χρυσάνθης, Κύπρος: Παναγιώτη Κ. Περισιάνη: «Ὁ δάσκαλος τῆς ἐποχῆς μας», Λευκωσία, Κύπρος, 1968. Θ', 156.
- Χατζηκωστής, Γιώργος: Τὸ λογοτεχνικὸ 1968 τῆς Κύπρου [Παναγιώτη Περισιάνη «Ὁ Δάσκαλος τῆς ἐποχῆς μας»], Θ', 206.
- ΠΕΤΟΥΣΗΣ, Γιώργος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Γιώγου Πετοῖση: Στὸν ἴσκιο τοῦ θανάτου, Λεμεσός, 1977. ΙΗ', 240.
- ΠΕΤΡΙΔΗΣ, Κ.
Περνάρης, Α.: Κ. Πετρίδη: «Κορυφογραμμὲς», μυθιστόρημα. Πλακτορεῖο Πνευματικῆς Συνεργασίας, Ἀθήναι. Ζ', 276.
- ΠΕΡΙΛΗΣ, Γιάγκος
Περνάρης, Α.: Γιάνκου Περίδη: «Οἱ Ἑξοχότες», νομβέλλα, σελ. 157, Ἀθήναι, 1966. Ζ', 276.
- ΠΕΡΙΛΗΣ—ΦΙΛΙΠΠΟΥ, Γιώργος
Χρυσάνθης, Κ.: Γ. Φιλίππου Περίδη: Σκληροὶ Καιροί. Ἀθήνα, 1963. Δ', 193—194.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Γιώργου Φ. Περίδη: «Ἀσάλευτοι Καιροί», Ἀθήνα, 1966. Η', 91.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Γ. Φιλίππου Περίδη: «Τέσσερα θέματα λόγου», Κύπρος, 1973. ΙΓ', 278—279.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Γ. Φιλίππου Περίδη: Ὁ καιρὸς τῶν ὀλίγων, Ἀθήνα, 1975. ΙΗ', 99.
- ΠΕΡΙΛΗΣ, Θεοδόσης
Χρυσάνθης, Κύπρος: Θ. Περίδη: Ὀνειροπῆληση πάνω στὰ τείνη τῆς Ἀμοχώστου, (β' ἐκδ.) Ἀθήνα, 1966. Ζ', 184.
- ΠΙΛΑΒΑΚΗΣ, Κώστας Α.
Περνάρης, Α.: Κώστα Α. Πιλαβάκη: «Ἀπὸ τὸ πέρασμα ἐνός εκπαιδευτικοῦ», Λευκωσία, 1967. Η', 266—267.
- Κυπριανοῦ, Χαρίσανθος Σ.: Κώστα Α. Πιλαβάκη: «Ἀπὸ τὸ πέρασμα ἐνός εκπαιδευτικοῦ», Λευκωσία, 1967. Θ', 191—193.
- ΠΙΛΛΑΣ, Ἀντώνης
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἀντώνη Πολλά, Φωνὲς τῆς γῆς μου, Κύπρος, 1975. ΙΗ', 98.
- Τσουλλῆ, Εἰρήνη: Ἀντώνη Πιλλᾶ: «Τραγουδῶ τὸ νησί μου», ποιήματα γιὰ μεγαλύτερα παιδιά, σελ. 62. ΙΗ', 202—203.
- ΠΛΑΤΗΣ, Ε. Ν.
Κουτσάκος, Ι.: Ε. Ν. Πλατῆ, Τὸ ἐρωτικὸ στοιχεῖο στὸ μουσικισμό, Ἀθήνα 1964. Ε', 118—120.
- Χατζηκωστής, Γ.: Ε. Ν. Πλατῆς, Νικηφόρου Βρεττάκου «Ἐπιστροφή ἀπὸ τοὺς Δελφούς» (Διδακτικὴ Ποιήματος), σελ. 14, Ἀθήνα 1976. ΙΘ', 143.
- ΠΛΗΣΗΣ, Κυριάκος
Χατζηγιάννου, Κυριάκος: Κυριάκου Πλησῆ: Προβληματισμοί. Δοκίμια. Κύπρος (1971) 8ο σελ. 134. ΕΙ. ΙΒ', 195—196.
- ΠΟΛΙΤΑΡΧΗΣ, Γ. Μ.
Χρυσάνθης, Κ.: Γ. Μ. Πολιτάρχη: Πρόσωπα καὶ ἰδέες, Ἀθήνα, 1963. Ε', 146—147.
- Τσουλλῆ—Παναγιῆ, Εἰρήνη: Γ. Μ. Πολιτάρχη: «Τὸ θαῦμα τῶν περισυριῶν». Παιδικὰ δηνήματα, σελ. 72. ΙΕ', 232.
- ΠΟΛΙΤΗΣ, Λίνος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Λίνου Πολίτη: Ἐνέργεια καὶ κατάφαση στὴν ποίηση τοῦ Σεφέρη, Θεσσαλονίκη, 1970. Ι', 273—274.
- ΠΟΥΛΩΡΟΣ, Ἡλίας
Χρυσάνθης, Κ.: Ἡλία Πολύδωρου: Ποιητικὲς Στινυές, Ι, Ἀνάπλι, 1967. Ζ', 337
- ΠΟΥΛΩΡΟΥ, Ἀντρέας Π.
Τσουλλῆ, Εἰρήνη: Ἀντρέα Π. Πολυδῶρου: «Ἱστορία τῆς Κύπρου», Λευκωσία 1976. ΙΖ', 251—252.
- ΠΟΥΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ, Πάνος
Ὀλυμπίου, Κίκα: Πάνου Πολυχρονόπουλου: «Φεναρογοιρτές», Ἀθήνα, 1969. ΙΑ', 22—23.
- ΠΟΤΑΜΙΤΗΣ, Δημήτρης
Περνάρης, Α.: Δημήτρης Ποταμίτη «Ἡ Δολοφονία τῶν Ἀννέλων ἀπὸ τὰ νοεότερα καὶ τὴν φορμάικα καὶ ἡ ἀποδημία τοῦ μικροαστοῦ κ. Δημητρίου Ποταμίτη παρὰ δῆμιον ἐνέριων», ποιήματα, 1968. Η' 355—356.
- ΠΟΥΛΟΠΟΥΛΟΣ, Γιώργος
Παναγιωτοῦνης, Πάνος Ν.: Γιώργου Πουλόπουλου: Φρ. Νίτας. Βιογραφία καὶ κριτικὴ τῶν ἔργων του. Ἐκδόσεις «Δωδεκάτη Ὀρα», 1967. Θ', 86.
- ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ, Μανώλης
Χρυσάνθης, Κ.: Μανώλη Πράτσικα: Ἡ ἀγορὴ γραμμῆ, Πάτρα, 1966. Ζ', 215.
- Ὀλυμπίου, Κίκα: Μανώλη Πράτσικα: Τὰ πρόσωπα, Πάτρα, 1969. Ι', 354.
- ΠΡΕΒΕΛΑΚΗΣ, Ἐλευθέριος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἐλευθερίου Πρεβελάκη: Ἡ Μεγάλῃ Κρητικῇ Ἐπανάστασιν 1866—1869, Ἀθήνα, 1966. Η', 327.
- ΠΡΕΒΕΛΑΚΗΣ, Παντελής
Χρυσάνθης, Κύπρος: Παντ. Πρεβελάκη: Παντέρμη Κρήτη, (β' ἐκδ.), Ἀθήνα. Θ' 402.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Π. Πρεβελάκη: Τὰ Ποιήματα, ἐκδ. τῶν Φίλων, Ἀθήνα, 1969. Ι', 272—273.

- Χρυσάνθης, Κύπρος: Παντ. Πρεβελάκη: 'Ο ἄγγελος στὸ πηγᾶδι, μυθιστόρημα, ἐκδ. Φίλων τοῦ Βιβλίου, Ἀθήνα, 1970. ΙΑ' 173—174.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Παντ. Πρεβελάκη: Τὸ Χέρι τοῦ σκοτωμένου, Ἀθήνα, 1971. ΙΒ' 308—309.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Βιβλία Τέχνης [Παντελῆ Πρεβελάκη: Ἀρχαία θέματα στὴν ἰταλική ζωγραφική τῆς Ἀναγέννησης. Ἐκδοσὴ τῆς «Ἐμπορικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος», Ἀθήναι, 1975], ΙΖ', 223.
- ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ, Γεώργιος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Γεώργιου Προδρόμου «Ὁ Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου» (1972), ΙΒ', 198.
- ΠΡΟΥΣΗΣ, Κώστας
Χρυσάνθης, Κύπρος: Kostas Proussis: The novel of Angelos Terzakis, reprint from "Daedalus", Ι', 48.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Κώστα Προυσιῆ: «Πορεία Ζωῆς», Λευκωσία, 1976. ΙΖ', 89—90.
- ΡΑΛΛΗ, Μαρία Περικλῆ
Χρυσάνθης, Κύπρος: Μαρίας Περ. Ράλλη: Ἀπὸ τὸ ἓνα στὸ ἄλλο, Ἀθήνα, 1966, ἐκδ. «Φέξη». Ζ', 274.
- ΡΙΤΣΟΣ, Γιάννης
Χρυσάνθης, Κ.: «Ὁ Ἀποχαιρετισμὸς» τοῦ Ρίτσου στὸ Δημοτικὸ Θέατρο Λευκωσίας, Ζ', 241.
- ΡΟΔΙΝΗΣ, Ἄνθος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἐνα βιβλίο σάτιρας (ἀναφέρεται στὸ «Ὁ Διογένης χωρὶς φανάρι») Ι', 143.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἄνθου Ροδινῆ: Μὲ τὸ κανόνι μου, Λευκωσία, 1975. ΙΣΤ', 71.
- ΡΟΔΙΤΗΣ, Ἀνδρέας
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἀ. Ροδίτη: Διηγήματα 4. ΙΔ', 66.
- ΡΟΖΟΥ, Ἑλλη
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἑλλῆς Ρόζου: Μιὰ λουρίδα φῶς, ἐκδ. Μενάνδρου, Ἀθήνα, 1971. ΙΑ', 175—176.
- ΡΟΥΣΟΥ, Νάγια Κ.
Χρυσάνθης, Κύπρος: Νάγιας Κ. Ρούσου: Μπροστὰ στὴν Ἐρυθρά, Λευκωσία, 1968. Η', 328.
- Χατζηκωστῆς, Γιώργος: Τὸ λογοτεχνικὸ 1968 τῆς Κύπρου [Νάγιας Ρούσου «Μπροστὰ στὴν Ἐρυθρά»], Θ', 208.
- Κυθρεώτης, Ἰάκωβος: Νάγιας Ρούσου: Μνήμες Πολέμου (Ποίηση—Ἀρθρογραφία), Λευκωσία, 1975. ΙΣΤ', 131—132.
- ΡΟΥΦΟΣ, Ρόδης
Χρυσάνθης, Α.: Ρ. Ρούφου: Ἡ Χάλκινη Ἐποχή, μυθιστόρημα, Ἀθήνα, 1960. Α', 369—371.
- ΡΥΣΣΙΑΝΟΣ, Ν.
Χρυσάνθης, Κ.: Ν. Ρυσιάνου: Στάχτη (1963), Δ', 144.
- ΡΩΣΣΙΔΗΣ, Ἰάκωβος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἰάκωβου Ρωσσιδῆ: Ἀναφορὰ στὴν Παγκόσμια ἀντιπολεμικὴ λογοτεχνία, Λευκωσία, 1978. Κ', 149.
- ΣΑΒΒΙΔΗΣ, Γ. Π.
Χρυσάνθης, Κ.: Κ. Π. Καθάφη: Ἀνέκδοτα ποιήματα 1882—1923, φιλολογικὴ ἐπιμέλεια Γ. Π. Σαββίδη, Ἀθήνα 1968. Θ', 279.
- ΣΑΒΕΡΙΑΔΟΥ, Ἑλλη Γ.
Χρυσάνθης, Κύπρος: «Ἔνες χώρες» (1971) πολυγραφημένο. ΙΒ', 198.
- ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, Χάρης
Χρυσάνθης, Κ.: Χάρη Σακελλαρίου: Ὁ ἀγρὸς τοῦ Κεραμέως, Ἀθήνα, 1966, ἐκδ. «Νεοελληνικὸς Λόγος». Ζ', 243—244.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: «Ἡ Χώρα τῶν Κιμμερίων» (ἐκδ. Κέδρος, Ἀθήναι, 1970) τοῦ Χάρη Σακελλαρίου, ΙΒ', 110.
- ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ, Νώντας
Χρυσάνθης, Ἀνδρέας: Νώντας Σακελλαρόπουλου: «Ἀντίλαλο», Ἀθήναι, 1962. Γ', 304—305.
- ΣΑΚΕΛΛΙΩΝ, Γιάννης Α.
Καλογήρου, Ἀντώνιος Γ.: Γιάννη Α. Σακελλίωτος: «Σερβίων καὶ Κοζάνης Βενιαμίν, ὁ δεσπότης τοῦ Εἰκοσιένα», Κοζάνη, 1975. ΙΖ', 90.
- Χατζηκωστῆς, Γ.: Γιάννη Α. Σακελλίωτος, Σύγχρονες Πολιτικὲς Λισπασάσεις στὸ ἔργο τοῦ Ἀλέξανδρου Παπαδιαμαντή, σελ. 104, Θεσσαλονίκη, 1978. ΙΘ', 218—219.
- ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ, Ἀντώνης
Σταύρου, Μαίρη Π.: Ἀντὼν Σαμαράκη: «Ἀρνοῦμαι». ΣΤ', 58—59.
- Χρυσάνθης, Κ.: Ἀντὼν Σαμαράκη: Τὸ Λάθος, Ἀθήνα, 1965, ἐκδ. «Ἐστία». Ζ', 128.
- ΣΑΝΤΗΣ, Γιώργος
Κρανιδιώτης, Νίκος: Γιώργου Σάντη: «Ποιήματα». Ἀρμόχωστος — Κύπρος 1974. ΙΕ', 50.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Γ. Σάντη: Φῶς ἐκ φωτός (1975), Τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς (1976), Σατιρικά καὶ λυρικά (1976). ΙΣΤ', 242—243.
- ΣΑΡΑΝΤΑΡΗΣ, Γιώργος
Γεωργιάδου, Πόλα: Γ. Σαραντάρη: Δοκίμια, Ἀθήνα, 1970. ΙΑ', 79.
- ΣΕΡΕΖΗΣ, Κώστας
Χρυσάνθης, Κύπρος: «Ἐπικαιρότητες» τοῦ Κώστα Σερέζη, ΙΒ', 230.
- ΣΙΑΤΟΠΟΥΛΟΣ, Δημήτρης
Σπανός, Ν. Σ.: Δημ. Σιατόπουλου: Συνομιλία μὲ τὸν ἄνθρωπο, Δοκίμια, Ἀθήνα. Δ', 320—321.
- Σπανός, Ν.: Δ. Σιατόπουλου: Σημερινὴ Εὐρώπη (τρὲς κόσμοι). [Ἄνθρωποι—Χῶροι—Ἰδέες], Ἀθήναι, 1964. ΣΤ', 57—58.
- Χατζηκωστῆς, Γ.: Δημήτρη Σιατόπουλου, «Ματωμένη Κύπρος», Ἀθήνα, 1974. ΙΣΤ', 104—105.

- [Πν. Κ.]: «Γκρέκο, Ζωγράφος τοῦ Θεοῦ», νέο ἱστορικό μυθιστόρημα τοῦ Δημήτρη Σιατόπουλου, ΙΗ', 246.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Δημ. Σιατόπουλου: Γκρέκο, ὁ Ζωγράφος τοῦ Θεοῦ, Ἀθήνα, 1977. ΙΗ', 272—273.
- ΣΙΑΦΚΑΛΗΣ, Νίκος
Χρυσάνθης, Κ.: Καρόλου Μαγκώ: Τὸ πι-
στεύω τοῦ ἠθοποιοῦ, μετ. Νίκου Σιαφ-
κάλη, Λεμεσός—Κύπρου, 1964. Δ', 257.
- ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ, Ἡλίας
Λαζάρου, Σοφοκλῆς: Ἡλία Σιμόπουλου: «Τὸ
σπίτι μὲ τίς χελιδονοφωλιές», Ἀθήνα,
1961. Β', 362—363.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἡλία Σιμόπουλου: Τὸ
μεγάλο ποτάμι, Ἀθήνα, 1964. Ε', 177.
- Πισσᾶς, Μιχαήλ: Ἡλία Σιμόπουλου: Τεκμή-
ρια, (Ἀθήνα, 1968). Ι', 21—22.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἡλίας Σιμόπουλος:
Δημοσθένης Βαλαβάνης, Ἀθήνα. Ι', 48.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἡλία Σιμόπουλου «Τὰ
Ρόδα τῆς Ἰερικῶς» Ἀθήνα, 1970. Ι'
317.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἡλ. Σιμόπουλου: Τὸ
τετράδιο τῆς γῆς, Ἀθήνα, 1971. ΙΓ',
31.
- Iannelli, Michele: Ἡλία Σιμόπουλου: Ἐνα-
γώνια, Ἀθήνα 1974. ΙΕ', 269.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἡλία Σιμόπουλου: «Αἰ-
γαίοπελαγίτικη Ποιητικὴ Ἀνθολογία», ἔκ-
δοση: Σύνδεσμος Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν,
Ἀθήναι, 1974. ΙΣΤ', 106.
- ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ, Τάκης
Χρυσάνθης, Κ.: Τάκη Σινόπουλου: Ἡ ποί-
ηση τῆς ποίησης, Ἀθήνα, 1965. ΣΤ',
34.
- ΣΙΝΟΣ, Στέφανος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Βιβλία Τέχνης [Στέ-
φανου Σίνου: Ἀναδρομὴ στὴ λαϊκὴ ἀρ-
χιτεκτονικὴ τῆς Κύπρου (Ἀθήνα, 1976)],
ΙΖ', 223.
- ΣΚΑΡΙΜΠΑΣ, Γιάννης
Χρυσάνθης, Κ.: Γιάννη Σκαρίμπα: Ἡ μα-
θητευομένη τῶν τακουινῶν, Ἀθήνα,
1960. Β', 145.
- ΣΚΙΑΔΑΣ, Στέργιος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Στέργιου Σκιαδᾶ:
«Βρέχει ἀδιάκοπα στὸν κάμπο», Ἀθήνα,
1964. Ε', 266—267.
- ΣΚΟΥΡΟΓΙΑΝΝΗΣ, Γιώργος
Χρυσάνθης, Κ.: Γ. Σκουρογιάννη: Ὑλικά κα-
τεδαφίσεως, Ἀθήνα, 1963. Γ', 371.
- ΣΟΛΟΜΩΝΙΔΗΣ, Χρῆστος Σωκρ.
Περνάρης, Α.: Χρῆστου Σωκρ. Σολομωνίδη:
«Ὁ ἔρωτας στὴ νεοελληνικὴ ποίηση» καὶ
«Λεωνίδας Παρασκευόπουλος, ὁ Σμυρναῖ-
ος, ἀρχιστράτηγος». Η', 123—124.
- Ὀλυμπίου, Κίκα: Χρῆστου Σολομωνίδη: Σπύ-
ρος Μελᾶς — ἕνα πνευματικὸ δαιμόνιο
— Ἀθήνα 1969. ΙΑ', 257.
- ΣΟΛΟΜΩΝΙΔΟΥ, Λίνα
Ὀλυμπίου, Κίκα: Λίνας Σολομωνίδου, Τὸ
ταξίδι, Μυθιστόρημα, Ἀθήνα, 1969. Ι',
275.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Λίνας Σ. Σολομωνίδου:
Βιώματα — Κύπρος 1974, Ἀθήνα, 1977.
ΙΗ', 98—99.
- ΣΟΦΙΑΝΟΣ, Χρυσόστομος Α.
Ὀλυμπίου, Κίκα: Χρ. Α. Σοφιανοῦ: Εἰσα-
γωγὴ στὴν ἱστορία τῆς παιδικῆς λογοτε-
χνίας. Λευκωσία, 1971. ΙΒ', 142.
- ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ, Ἀνδρέας
Χρυσάνθης, Κύπρος: «Κυπριακὴ Γεωγραφικὴ
Βιβλιογραφία» τῶν Γ. Καρούζη καὶ Α.
Σοφοκλέους. ΙΓ', 200.
- ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗΣ, Πέτρος
Χρυσάνθης, Κ.: Πέτρου Σπανδωνίδη: Ἡ
σύγχρονη λογοτεχνικὴ Σαλονίκη, Θεσσα-
λονίκη, 1960. Α', 307—308.
- ΣΠΑΝΙΑΣ, Νίκος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Νίκου Σπάνια: Ποιή-
ματα τῆς Τρίτης Λεωφόρου ἀρ. 2, Ἀ-
θήνα, 1965. ΣΤ', 111.
- ΣΠΑΝΟΣ, Νίκος
Περνάρης, Α.: Νίκου Σπανοῦ: «Ὁ δεύτε-
ρος ἀνώνας τῆς Κύπρου στὴν ποίηση
τῶν Κυπρίων» (πρώτη ἀνθολόγηση),
Λευκωσία 1965. ΣΤ', 110.
- Γιάκος, Δημήτρης: Ἀνθολογία Κυπριακῆς
Πεζογραφίας. ΙΓ', 175—176.
- Κράνης, Δημήτρης Χ.: Κυπριανοῦ, Μαν-
θεύτη, Σπανοῦ: Ἀνθολογία Κυπριακῆς
Πεζογραφίας. ΕΠΟΚ, Λευκωσία 1972.
ΙΓ', 253—254.
- ΣΠΥΡΙΑΔΑΚΙΣ, Κώστας
Περνάρης, Α.: Κ. Σπυριδάκι: «Ἐκθεσις τοῦ
ἔργου τοῦ Γραφείου Ἑλληνικῆς Παιδείας
κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1959—1960». Ἐ-
τυπώθη ἐν τῷ Τυπογραφεῖῳ τῆς Κυριακῆς
Δημοκρατίας, ἐν Λευκωσίᾳ. Α', 307.
- Καραγιώργης, Β.: Κ. Σπυριδάκι: Κύπριοι
βασίλεις τοῦ 4 αἰ. π.Χ. (411—311/10).
Δημοσιεύματα Ἐταιρείας Κυπριακῶν
Σπουδῶν Ἀρ. 1, σελ. 166, πίν. V, Λευ-
κωσία, 1963. Γ', 403—404.
- Χρυσάνθης, Κ.: C. Spyridakis: A Brief Histo-
ry of Cyprus, Nicosia (Cyprus), 1963. Δ',
90.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: «Μελέται, διαλέξεις,
λόγοι, ἄρθρα» τοῦ δρ. Κ. Σπυριδάκι.
ΙΓ', 56.
- ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ, Δημήτρης Α.
Χρυσάνθης, Κύπρος: Δημήτρη Α. Σταθόπου-
λου: Ἑπταήμερα, Ἀθήνα, 1966. Θ', 87.
- ΣΤΑΜΑΤΗΣ, Κώστας Μιχ.
Χατζηκωστής, Γ.: Κώστα Μιχ. Σταμάτη, Ὁ-
μηρος ὁ Βουκολικός (μελέτη), σελ. 94,
Ἀθήνα 1978. ΙΘ', 144.
- ΣΤΑΜΕΛΟΣ, Δημήτρης
Χρυσάνθης, Κύπρος: Δημήτρη Σταμέλου:
Νεοέλληνες, Ἀθήνα, 1968. Θ', 59—60.
- Χατζηκωστής, Γ.: Δημήτρη Σταμέλου «Ρου-
μελιώτικη Πεζογραφία», τ. Α', Ἀθήνα,
1969. Ι', 321.

- Χρυσάνθης, Κύπρος: Δημ. Σταμέλου: «Κατσαντώνης» — «Νεοελληνικός Λόγος». ΙΓ', 285—286.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Δημ. Σταμέλου: Τό λιοντάρι τῆς Κλεφτούριδος — Ἀνδροῦταος, ὁ πατέρας τοῦ Ὀδυσσεά, Ἀθήνα, 1977. ΙΗ', 274.
- ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ, Μιχαήλ
Χρυσάνθης, Κύπρος: Δ. Στασινόπουλου: Σκέψη καί Ζωή (Δοκίμια καί Χρονικά), ἔκδ. Ἐστίας, Ἀθήνα. ΙΒ', 18.
- ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ, Φοῖβος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Φοῖβος Σταυριδῆ: Ποιήματα, Λάρνακα, 1972. ΙΓ', 95—96.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Φοῖβος Σταυριδῆ: Ἀπομυθοποίηση, Λευκωσία, 1978. ΙΘ', 141.
- ΣΤΑΥΡΟΥ, Μαίρη Π.
Χατζηκωστής, Γ.: Μαίρης Π. Σταύρου, Ἡ Πέυπη Σφραγίδα, μυθιστόρημα, Ἀθήνα 1970. Ι', 351—352.
- Ὀλυμπίου, Κίκα: Μαίρης Π. Σταύρου: Ἡ πέμπτη σφραγίδα, Ἀθήνα, 1970. Ι', 355.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Μαίρης Π. Σταύρου: Ἐνονος, Ἀθήνα, 1977. ΙΘ', 139—140.
- ΣΤΑΥΡΟΥ, Πάτροκλος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Πάτροκλου Σταύρου: Ὁ Παλαμάς καί ἡ Κύπρος, Ἀθήνα, 1968. Η', 354—355.
- Χατζηκωστής, Γιώργος: Τό λογοτεχνικό 1968 τῆς Κύπρου [Πατρόκλου Σταύρου «Ὁ Παλαμάς καί ἡ Κύπρος»], Θ', 209.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: «Cyprus, The Sweet Land», ΙΒ', 139.
- ΣΤΑΥΡΟΥ, Τατιάνα
Εὐαγγελίδης, Δ. Ε.: Τατιάνας Σταύρου: «Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικός Φιλολογικός Σύλλογος (Τό Ὑπουργεῖον Παιδείας τοῦ ἀλυτρώτου Ἑλληνισμοῦ). Η', 31—32.
- ΣΤΑΦΥΛΑΣ, Μιχάλης
Χρυσάνθης, Κύπρος: Μιχάλη Σταφυλά: Κατοχή, Ἀθήνα, 1965. ΣΤ', 303—304.
- ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ, Κώστας
Χρυσάνθης, Κ.: Κώστα Στεργιόπουλου: Τό χάρμα τοῦ μύθου, Ἀθήνα 1963. Δ', 171.
- Χρυσάνθης, Κ.: Κώστα Στεργιόπουλου: Ὁ κίνδυνος, Ἀθήνα, 1965. Ε', 299—300.
- Χρυσάνθης, Κ.: Κώστα Στεργιόπουλου: Ἀπ' τόν συμβολισμό στή «νέα ποίηση», Ἀθήνα 1967 (ἔκδ. Βάκων). Η', 30.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Κώστα Στεργιόπουλου: Ἐκλειψη, ἔκδ. «Βάκων», Ἀθήνα, 1974. ΙΕ', 313.
- ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, Τάσος
Χριστοφίδης, Α.: Τάσου Στεφανίδη: «Ὁ Γυῖος τῶν Ὑδάτων» (νουβέλλα), Λευκωσία, 1960. Α', 252—253.
- Δόξας, Τάκης: Γιά τὸ βιβλίο «Ὁ γυῖος τῶν ὑδάτων», Β', 270 (ἀναδημοσίευση).
- ΣΤΟΓΙΑΝΝΙΔΗΣ, Γ. Σ.
Χρυσάνθης, Κύπρος: Γ. Σ. Στογιαννίδη: «Τὸ πρόσωπο τῆς Εὐρυδίκης», Θεσσαλονίκη, 1975. ΙΖ', 224—225.
- ΣΤΡΑΤΟΣ, Ἀνδρέας Ν.
Περνάρης, Α.: Ἀνδρέου Ν. Στράτου, τ. Ὑπουργοῦ: «Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ' αἰῶνα», τόμ. α', σελ. 481, Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἐστίας», Ἀθήνα. ΣΤ', 303.
- ΣΤΥΛΙΑΝΑΚΗΣ, Ἀντώνης
Βασιλείου, Κ.: Ἀντῶν Στυλιανῆ: «Ἐμεῖς οἱ Ζωντανοί» (ποιήματα) Ἀθήνα 1975. ΙΕ', 187.
- ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ, Ἀνδρέας
Χρυσόχοι, Ἀνδρέας: Andreas and Judith Stylianou: The Painted Churches of Cyprus, (Ἐκδοση στὴν Ἀγγλική), Ε', 55—56.
- Βράχας, Φρ.: «Καραβάς», Θ', 270—271.
- Χατζηκωστής, Γ.: Α. καί Ι. Στυλιανοῦ: Ἡ Μονή τοῦ Ἁγίου Νεοφύτου, Λευκωσία, 1970. ΙΑ', 212—213.
- ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ, Judith
Χρυσόχοι, Ἀνδρέας: Andreas and Judith Stylianou: The Painted Churches of Cyprus, (Ἐκδοση στὴν Ἀγγλική), Ε', 55—56.
- Βράχας, Φρ.: «Καραβάς», Θ', 270—271.
- Χατζηκωστής, Γ.: Α. καί Ι. Στυλιανοῦ: Ἡ Μονή τοῦ Ἁγίου Νεοφύτου, Λευκωσία, 1970. ΙΑ', 212—213.
- ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ, Θεόδωρος
Χρυσάνθης, Κύπρος: «Ἐπιχωμάτωση» τοῦ Θεόδ. Στυλιανοῦ. ΙΒ', 261—262.
- ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ, Θεόδωρος Π.
Χρυσάνθης, Κ.: Θεόδωρου Π. Στυλιανοῦ: «Ἀνήσυχά νερά», Λευκωσία, 1967. Η', 29—30.
- ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ, Πέτρος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἐνα δίτομο βιβλίο τοῦ Πέτρου Στυλιανοῦ γιά τὸν ἀγῶνα μας (πρόκειται γιά τὸ «Ἀπὸ τὴν τραγική ἐποποιία τῶν Κεντρικῶν Φυλακῶν»), Η', 31—32.
- ΣΦΑΕΛΟΥ, Καλλιόπη
Κυθρεώτης, Ἰάκ.: Καλλιόπης Σφαέλου: Κανέλλος Ἀγαθίας Γκέκας (Ἐνας σκύλος μὲ καρδιά), Μυθιστόρημα, ἔκδ. Ι. Κολλάρος & Σία, Ἀθήνα, 1978, σελ. 137. ΙΘ', 185—186.
- ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ, Γιάννης
Χρυσάνθης, Κ.: Γιάννη Σφακιανῆ: Στὴν Ἀσπροθάλασσα, Ἀθήνα, 1962. Δ', 254—255.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Γιάννη Γ. Σφακιανῆ: Ἀντίλεκτα (δοκιμακὰ σχεδιάσματα), Ἀθήνα, 1967. Η', 326—327.
- Ζαδὲς, Δημοσθένης: Γιάννης Σφακιανῆ: «Ἡ Χώρα μὲ τοὺς ἀνέμους», Ἀθήνα, 1970. ΙΔ', 295—296.
- ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ, Ἀντ. Ι.
Χριστοφίδης, Ἀνδρέας: D.P. 811 [Ἀντανάκη Σωτηριάδη], «Τραγούδια τῶν Κρητητριῶν» (Ἡμερολόγιο Β), Πάφος — Κύπρος, 1963. Γ', 409—410.
- Χρυσάνθης, Κ.: Ἀντ. Ι. Σωτηριάδη: Ἡ μαιευτική στὴν Κύπρο ἀνάμεσα στὸν λαό, Πάφος — Κύπρος, 1963. Δ', 218.

- ΤΑΡΣΟΥΛΗ, Ἀθηνᾶ
Χατζίνης, Γιάννης: Ἡ «Κύπρος» τῆς Ἀθηνᾶς Ταρσοῦλη, Ε', 20—21.
- Μαυρουλίδου, Λούλα: Προσλαλιά... στὴ συν-
εστίασι τῆς «Λογοτεχνικῆς Συντροφιάς»,
ποῦ ἐγίνε στὶς 22.5.64 πρὸς τιμὴν τῆς
Ἀθηνᾶς Ταρσοῦλη, Ε', 27—28.
- Καρθαίου, Ρένα: [Ἐκ μέρους τῆς «Γυναι-
κείας λογοτεχνικῆς Συντροφιάς»], Ε',
28.
- ΤΑΤΑΚΗΣ, Β. Ν.
Σπανός, Ν.: Β. Ν. Τατάκη: Τὰ νέα μορφω-
τικὰ στοιχεῖα στὸ πρόγραμμα τοῦ Λυ-
κείου, Θεσσαλονίκη, 1964. Στ', 111—
112.
- Προυσῆς, Κώστας Μ.: Β. Ν. Τατάκης, Γερά-
σιμος Βλάχος ὁ Κρής (1605/7—1685).
Φιλόσοφος, Θεολόγος. Βενετία 1973,
σελ. κ', 164 καὶ τρεῖς πίνακες. ΙΔ', 31
—33.
- ΤΖΑΛΛΑΣ, Κίμων
Σπανός, Ν. Σ.: Κίμωνος Τζάλλα: Ἡ Ἐπί-
θεση, Διηγήματα, Γιάννινα, 1962. Γ',
200.
- ΤΗΛΙΚΙΔΗΣ, Στέφανος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Στέφανου Τηλικίδη:
«Ἐδῶ Πολυτεχνεῖο», Θεσσαλονίκη, 1974.
ΙΣτ', 106—107.
- THOMSON, John
Χατζηκωστής, Γ.: Ἡ Κύπρος ἑκατὸ χρόνια
πρὶν (μέσα ἀπὸ τίς σελίδες τοῦ βιβλίου
τοῦ John Thomson "Cyprus"), ΙΘ', 226—
232.
- ΤΟΜΠΟΛΗΣ, Σῶζος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Πρόσφατες λαογραφι-
κὲς ἐκδόσεις τῆς Κύπρου [Σῶζου Τομ-
πόλη «Κυπριακοὶ Ρυθμοὶ καὶ Μελωδίες»],
Θ', 367.
- ΤΟΜΠΡΟΣ, Ἑρρίκος
Ζαδὲς, Δημοσθένης: Ἑρρίκου Τόμπρου: «Ἡ
ἐπιστροφή», μυθιστόρημα. ΙΓ', 204—205.
- ΤΟΣΙΤΣΑΣ—ΑΒΕΡΩΦ, Εὐάγγελος
Περνάρης, Α.: Εὐάγγελου Ἀβέρωφ—Τοσί-
τσα: «Ἡ Φωνὴ τῆς Γῆς», μυθιστόρημα,
Βιβλιοπωλεῖο τῆς Ἑστίας, Ἀθήνα, σελ.
371. Ε', 261.
- Iannelli, Michele: Εὐάγγ. Ἀβέρωφ—Τοσίτσα:
«Φωτιὰ καὶ Τσεκούρι». ΙΖ', 226—227.
- ΤΟΥΤΟΥΝΤΖΑΚΗΣ, Νίκος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Νίκου Τουτουτζάκη:
Ὁ Καραγάτσης, Ἀθήνα, 1978. ΙΘ', 220.
- ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ, Πέτρος
Χρυσάνθης, Κ.: Π. Τριανταφύλλου: Μικρὲς
Ἱστορίες (1963). Δ', 144.
- ΤΡΟΠΑΙΑΤΗΣ, Ἀλκή
Βράχα, Μαρία Φρ.: Ἀλκή Τροπαιάτη: «Οἱ
Μικροὶ Γονεῖς», (ἐκδοσὴ Πεχλιβανίδη,
σελ. 141). Ι', 23.
- ΤΣΑΚΩΝΑΣ, Δημήτριος Γ.
Ζαδὲς, Δημοσθένης: Δημ. Τσάκωνα: Εἰσαγω-
γὴ εἰς τὸν Νέον Ἑλληνισμόν. ΙΖ', 286.
- ΤΣΑΤΣΟΣ, Κωνσταντῖνος
Περνάρης, Α.: Κωνσταντῖνου Τσάτσου «Ἑλ-
ληνικὴ Πορεία», Ἔκδοσις Βιβλιοπωλείου
τῆς «Ἑστίας», Ἀθήναι, 1967. Η' 355.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Κωνστ. Τσάτσου: Ἀ-
φορισμοὶ καὶ διαλογισμοὶ (γ' σειρά) ἐκδ.
«Ἑστίας», Ἀθήνα, 1969. Ι'; 242—243.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Κ. Τσάτσου: Διάλογοι
σὲ Μοναστήρι, ἐκδ.: «Οἱ ἐκδόσεις τῶν φί-
λων» Ἀθήνα, 1975 (β' ἐκδ.). ΙΕ', 311
—312.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Κωνσταντῖνου Τσάτσου:
Ὁμιλίαις 1975—1976, Ἀθήνα, 1977. ΙΗ',
31—32.
- ΤΣΑΤΣΟΥ, Ἰωάννα
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἰωάννας Τσάτσου: Ὁ
ἄδερφός μου Γιῶργος Σεφέρης «Ἑστία»,
Ἀθήνα, 1973. ΙΔ', 241—242.
- ΤΣΙΚΝΟΠΟΥΛΟΣ, Ἰωάννης
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἐπιστημονικὸς Ἀπολο-
γισμὸς: Τὸ 1968 στὴν Κύπρο [Ἰωάννη
Τσικνόπουλου «Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τῆς Ὑπερ-
αγίας Θεοτόκου τοῦ Μαχαίρα»], Θ', 296.
- ΤΣΙΡΟΠΟΥΛΟΣ, Κώστας Ε.
Περνάρης, Α.: «Χριστιανικὸν Συμπόσιον»,
ἐπιμέλεια καὶ διευθύνση Κώστα Ε. Τσι-
ρόπουλου, Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας»,
Ι. Δ. Κολλάρου καὶ Σίας Α.Ε., σελίδ.
302. Ἀθήνα. Ζ', 310—311.
- Περνάρης, Α.: «Χριστιανικὸν Συμπόσιον», ἐ-
τησίαι ἐκδόσις Χριστιανικοῦ στοχασμοῦ καὶ
τέχνης, Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας», Ι.
Δ. Κολλάρου καὶ Σίας, Ἀθηναί, 1967.
Η', 355.
- ΤΣΟΥΛΛΗ—ΠΑΝΑΓΗ, Εἰρήνη
Χριστοφίδης, Ἀνδρέας: Εἰρήνης Παναγῆ:
«Μνημεῖα στὴ Νύκτα» Λυρικὴ Κύπρος,
Λευκωσία 1962. Γ', 38—39.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Εἰρήνης Παναγῆ-Τσου-
λλῆ: «Ποιήματα τοῦ Πολέμου», Λευκωσία,
1969, σελ. 45. Ι', 145.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: «Παιδικὲς νιοῆς». ΙΒ',
262.
- ΤΣΟΥΛΟΦΤΑΣ, Μιχάλης
Παναγιώτου, Νίκος: Μιχάλη Τσουλόφτα, Ἀ-
εριοποίησι τοῦ ἐλεύθερου χρόνου τῶν παι-
διῶν σχολικῆς ἡλικίας. Κ', 78—79.
- ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ, Βασίλειος Φρ.
Χατζηκωστής, Γ.: Βασιλείου Φρ. Τωμαδάκη,
Γεώργιος Σερούσιος ἢ Σέρβιος, Ἀθηναί
1977. ΙΗ', 54.
- ΦΑΛΗΡΕΑΣ, Βάσος
Χρυσάνθης, Κύπρος: Βιβλία Τέχνης [Λεύ-
κωμα Βάσου Φαληρέα], ΙΖ', 223.
- ΦΑΝΤΑΖΗΣ, Λῶρος
Ζαδὲς, Δημοσθένης: Λῶρου Φαντάζη: «Ἐν-
θάδε κεῖται» — Μπαλλάντα. ΙΕ', 50.
- Νικολαΐδης, Νίκος Σ.: Λῶρου Φαντάζη: «Ἡ
πόλις ἄλαμ», ποιήματα, ἐκδοσὴ Μαυρίδη,
Ἀθήνα. ΙΖ', 169.
- Νικολαΐδης, Νίκος Σ.: Λῶρου Φαντάζη: Ὁ-
δὴ στὴν Κύπρο. ΙΘ', 105.

- Ξηροτούρης, Ζάχος: Λώρου Φαντάζη: Ὡδή
στην Κύπρο. Πρόλογος Ἀπ. Ζορμπᾶ. ΙΘ',
142.
- ΦΙΛΙΠΠΟΥ—ΛΑΔΑΚΗ, Νίκη**
Χριστοφίδης, Ἀνδρέας: Νίκης Λαδάκη: «Ἀ-
τονα», Λευκωσία, 1963. Γ', 305.
- Φιλίππου—Λαδάκη, Νίκη: Γὰ μιά κριτική (τοῦ
βιβλίου της «Ἄτονα»), Γ', 400—401.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Νίκης Λαδάκη—Φιλίπ-
που: Ἡ δέσποινα τῶν βηματισμῶν, Λευ-
κωσία, 1967. Η', 90.
- Τσουλλῆ—Παναγῆ, Εἰρήνη: Γὰ τὸ βιβλίο τῆς
Νίκης Φιλίππου (πρόκειται γιὰ τὸ «Ἡ
δέσποινα τῶν βηματισμῶν»), Η', 356.
- Ἰαννελί, Michele: Ἐνα βιβλίο ποιήματα, ἓνα
βιβλίο διηγήματα, καὶ δύο γυναικες (ἀνα-
φέρεται καὶ στὴν ποιητικὴ συλλογὴ «Ἐκ-
τόνωση» «ἦς Νίκης Λαδάκη—Φιλίππου».
ΙΣΤ', 133—134.
- ΦΛΟΓΑΣ, Νάσος**
Χρυσάνθης, Κύπρος: Νάσου φλόγα: Ἀντί-
λαλοι Φωτεροὶ καὶ Πένθιμοι, Πάφος, 1968.
Θ', 27.
- Χατζηκωστής, Γιώργος: Τὸ λογοτεχνικὸ 1968
τῆς Κύπρου [Νάσου φλόγα «Ἀντίλαλοι
φωτεροὶ καὶ πένθιμοι»] Θ', 208.
- Ὀλυμπίου, Κίκα: Νάσου φλόγα: Καλπασμοὶ
τῶν ὑφάλων, Γενάρης, 1970. Ι', 185—
186.
- Ὀλυμπίου, Κίκα: Νάσου φλόγα, Γυμνὰς φω-
νές, 1970. ΙΑ', 110.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἀπολογία (ἄνοιξη
1971), ΙΒ', 110.
- ΦΛΩΡΟΣ, Παῦλος**
Χρυσάνθης, Κ.: Παύλου φλώρου: «Ἐσπερι-
νοί», Ἀθήνα, 1967. Η', 30—31.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Παύλου φλώρου: Ἡ
βουβὴ ὀρχήστρα, Ἀθήνα, 1966. Η', 267
—268.
- Χρυσάνθης, Κ.: Παύλου φλώρου: Εὐρωπαϊκὴ
συμφωνία, Ἀθήνα, 1968. Θ', 234.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Παύλου φλώρου: Ἐλ-
ληνικοὶ ὄρκοι, ἔκδ. «Ἐλληνικὸ Βιβλίο»,
Ἀθήνα, 1970. ΙΑ', 259—260.
- ΦΟΡΗΣ, Βασίλειος**
Σινόπουλος, Π. Α.: Βασίλειου Δ. Φόρη: 1.
Τὸ ἀρσενικὸ ἄρθρο «ι» στὴ βόρεια νεοελ-
ληνικὰ ἰδιώματα, Κοζάνη, 1965. 2. Ἀπὸ
τῆ Φωνολογία στὴν Ὡτολογία, Ἀθήνα,
1965. ΣΤ', 32—33.
- ΦΡΑΓΚΙΑΔΗ, Λίζα**
Χρυσάνθης, Κ.: Λίζας Φραγκιάδη: Σπουδὴ
(1963), Δ', 143.
- ΦΤΕΡΗ, Ρέα Γιώργου**
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ρέας Γιώργου Φτέρη:
Δίπλα στὸν ἄντρα μου, Δίφρος, Ἀθήνα,
1977. ΙΖ', 280—281.
- ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, Κ.**
Χρυσάνθης, Κύπρος: Κ. Φωτόπουλου: Χρονι-
κὸ τοῦ Μεγάλου Σηκωμοῦ τοῦ Γένους,
Γιάννινα. ΙΘ', 255.
- ΧΑΛΑΤΣΑΣ, Γιώργος**
Χρυσάνθης, Κύπρος: Γιώργου Χαλατσᾶ: Πορ-
τραῖτα, Ἀθήνα, 1978. ΙΘ', 220.
- ΧΑΛΛΟΥΜΑΣ, Σάββας**
Χρυσάνθης, Κ.: Σάββα Χαλλούμα: Ἀναλαμ-
πές στὴ νεκρὴ γῆ, Λευκωσία, 1968. Θ',
233.
- ΧΑΝΔΡΙΩΤΗΣ, Ἐλλάδιος**
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἐλλάδιου Χανδριώτη
«Προφορὰ καὶ Στίξη» (Λευκωσία, 1972).
ΙΒ', 230.
- ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ, Κυριάκος**
Χρυσάνθης, Κύπρος: Κυρ. Χαραλαμπίδη: Ἡ
ἄγνοια τοῦ νεροῦ, Ἀθήνα, 1967. Η',
91—92.
- ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ, Μπάμπης**
Χρυσάνθης, Κύπρος: Μπάμπη Χαραλάμους:
Ὁ Ἀππίλας κί ἐγώ, Λάρνακα, 1976.
ΙΣΤ', 305.
- ΧΑΡΗΣ, Πέτρος**
Χρυσάνθης, Κ.: Πέτρου Χάρη: Ἡ Κίνα ἔξω
ἀπὸ τὰ τεῖχη, Ἀθήνα, 1962. Γ', 120.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Πέτρου Χάρη: Ἡ Με-
γάλη Νύχτα, ἔκδ. «Ἐστίας», Ἀθήναι,
1969. σελ. 183. Ι', 145—146.
- Ἰωαννίδης, Γεώργιος Κων.: Π. Χάρη: Ἡ
πνευματικὴ ἐλευθερία καὶ οἱ μεταπολεμι-
κοὶ ἄνθρωποι (ἔκδ. «Ἐστίας», Ἀθήναι
1973, σσ. 1—246. ΙΔ', 34.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Πέτρου Χάρη: Ἐλλη-
νες πεζογράφοι, τόμος Ε', Ἀθήναι 1976.
ΙΖ', 168—169.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Πέτρου Χάρη: «Ἡμέ-
ρες Ὀργῆς», Δεκέμβρης 1944, Ἀθήνα,
1978. ΙΘ', 80—81.
- ΧΑΡΜΑΝΤΑ, Καλλιόπη**
Βράχας, Φρ.: «Καραβάς», Θ', 270—271.
- ΧΑΡΩΝΙΤΗΣ, Βασίλης**
Κυθρεώτης, Ἰάκ.: Βασ. Χαρωνίτη: Καλη-
μέρα στὴν Ἀνοιξη (Παιδικὰ ποιήματα),
Ἀθήνα, 1977. ΙΗ', 200—201.
- Καραγιώργης, Α. Γ.: Βασίλη Γ. Χαρωνίτη:
Τὸ παιδί κί ἐγώ, Ἐκδόση Δ. Κόσκουρα,
σελίδες 207, Ἀθήνα, 1979. Κ', 182.
- ΧΑΤΖΗΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ, Τάκης**
Χρυσάνθης, Κύπρος: Τάκη Χατζηαναγνώ-
στου: «Ἐνας πολίτης ἐλεεινῆς μορφῆς»,
(μυθιστόρημα), Ἀθήναι, 1975. ΙΣΤ',
269.
- ΧΑΤΖΗΓΩΑΝΝΟΥ, Κυριάκος**
Ὀλυμπίου, Κίκα: Κυρ. Χατζηγιάννου: Ἡ
διπλωματία καὶ οἱ μηχανογραφίες στὶς
αὐλές τῶν Φράγκων Ρηγάδων τῆς Κύ-
πρου, Ἀμμόχωστος, 1970. ΙΑ', 257—
258.
- Κουρμούλης, Γεώργιος Ι.: Χατζηγιάννου,
Κυριάκου Π.: Τὰ ἐν διασπορᾷ, Τόμος
τιμητικὸς. Λευκωσία, Κύπρος 1969. ΙΔ',
344. (ἀναδημοσίευση).
- Ἀνδριώτης, Ν. Π.: Κυριάκου Π. Χατζηγιάν-
νου, Τὰ ἐν διασπορᾷ, Τόμος τιμητικὸς,
Λευκωσία, Κύπρος, 1969. Σελ. 583. ΙΔ',
345 (ἀναδημοσίευση).

- Λουκάτος, Δημ. Σ.: Κυριάκου Π. Χατζηγιάννου, Τὰ ἐν διασπορᾷ. Τόμος τιμητικός. Λευκωσία, Κύπρος 1969. Σχῆμα 8ον. Σελίδες κζ' + 584. (Εὐρετήρια, σχέδια, φωτογραφίες). ΙΔ', 345—346 (ἀναδημοσίευση).
- Λουκάτος, Δημ.: Ἀρχαία Κύπρος. ΙΔ', 347—348. (ἀναδημοσίευση).
- ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΑΣ, Λεόντιος:
Χρυσάνθης, Κ.: Ἀρχ. Λεόντιου Χατζηκώστα: Ὁ Ἐκκλησιαστής (ἔμμετρη ἀπόδοση στὴ νεοελληνικὴ), Ἀθήνα, 1966. Ζ', 214—215.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: «Κρίνα τοῦ Τριωδίου» (Λευκωσία, 1971). ΙΒ', 197.
- Καλογήρου, Ἀντώνιος Γ.: Λεοντίου Χατζηκώστα: «Παλαιοδιαθηκικά Ἔπη», Λευκωσία, 1975. ΙΖ', 90.
- ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ, Γιώργος
Χρυσάνθης, Κ.: Γ. Χατζηκωστή: Εὐαγόρας Παλληκαρίδης, Ἀθήνα, 1965. Ζ', 214.
- Ὀλυμπίου, Κίκα: Γ. Χατζηκωστή: «Τὸ γνωμολογικὸ — ἐπιγραμματικὸ στοιχεῖο στὸν «Λυρικό Λόγο» τοῦ Κ. Χρυσάνθη», Λευκωσία, 1970. Ι', 275—276.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Γ. Ν. Χατζηκωστή καὶ Α. Λαδόματου: «Φωνὴ Πατρίδας—ἡ Ἑλλάδα τοῦ Σεφέρη», Λευκωσία, 1972. ΙΔ', 112—113.
- ΧΑΤΖΗΣΤΕΦΑΝΟΥ, Κώστας Ε.
Χατζηκωστής, Γ.: Κ. Ε. Χατζηστεφάνου: The use of Φύσις and its Cognates in Greek tragedy with special reference to character drawing. ΙΣΤ', 324—327.
- Θεοδούλου, Δῶρος: Δρος Κ. Ε. Χατζηστεφάνου: Ἡ Μέση Ἐκπαίδευση στὴν Κύπρο ἀπὸ τὴν Ἀνεξαρτησία μέχρι Σήμερα, Λευκωσία, 1976. ΙΖ', 59—60.
- Χατζηκωστής, Γ.: Κ. Ε. Χατζηστεφάνου: 1. Τὸ Εἰκοσιένα καὶ τὸ σήμερα: Μερικὰ διδάγματα γιὰ τὴν ἐθνικὴ μας ἐπιβίωση, Λευκωσία 1977 (σελίδες 10). 2. Δυὸ ποιήματα τοῦ Γιώργου Σεφέρη, Λευκωσία 1977 (σελίδες 19). ΙΗ', 120.
- ΧΑΤΖΗΦΩΤΗΣ, Ι. Μ.
Χρυσάνθης, Κύπρος: Ι. Μ. Χατζηφώτης: Ἱστορία τῆς Ἀλεξανδρινῆς Λογοτεχνίας, Ἀθήνα, 1967. Θ', 58.
- Προυσῆς, Κώστας Μ.: Ι. Μ. Χατζηφώτης: Τὸ γλωσσικὸ μας ζήτημα. Ἐκδόσεις «Μίνωας», 1972, σ. 78. ΙΒ', 307—308.
- Προυσῆς, Κώστας Μ.: Ι. Μ. Χατζηφώτης, Ἡ Ἀλεξανδρεία καὶ ὁ Καθάφης. Ἐκδόσεις «Ἀλκαίος», Ἀθήναι 1973, σ. 157. ΙΔ', 64—65.
- Χατζηκωστής, Γ.: Ι. Μ. Χατζηφώτης: Ἀναλύσεις Νεώτερης (Μοντέρνας) Ποιήσεως, Ἀθήναι, 1975. ΙΣΤ', 237—238.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἰωάννη Χατζηφώτης: Ἅγιον Ὅρος, Ἀθήνα, 1977. ΙΗ', 32—33.
- Χατζηκωστής, Γ.: Ι. Μ. Χατζηφώτης: Βυζάντιο καὶ Ἐκκλησία, ἡ ἀπομυθοποίηση καὶ ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια (σελίδες 127), Ἀθήνα 1978. ΙΗ', 238—239.
- ΧΑΤΖΙΝΗ, Φρόσω Ι.
Χρυσάνθης, Κύπρος: Φρόσως Ι. Χατζίνη: Μεταφρασμοί, Ἀθήνα, 1976. ΙΗ', 141—142.
- ΧΑΤΖΙΝΗΣ, Γιάννης
Χρυσάνθης, Κ.: Γιάννη Χατζίνη: Προτιμήσεις, Ἀθήνα, 1963. Δ', 255—256.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Γιάννη Χατζίνη: Ἡ Παλίρροια, Ἀθήναι, 1965, ἐκδ. «Φέξη». ΣΤ', 341.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Γιάννη Χατζίνη: Ἐμεῖς καὶ οἱ ἄλλοι (ταξιδιωτικὰ κείμενα), ἐκδ. Π. Οἰκονόμου, Ἀθήνα, 1970. ΙΒ', 194—195.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Γιάννη Χατζίνη: «Τὸ Δῶρο τῆς Ζωῆς», Οἰκονόμου, Ἀθήνα, 1972. ΙΓ', 30.
- ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, Γ. Δ.
Χρυσάνθης, Κύπρος: Γ. Δ. Χουρμουζιάδης: Ἱμῆριος καὶ Μαργαρώνα, Ἀθήνα, 1976. ΙΗ', 142—143.
- ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ, Ντίνος
Χρυσάνθης, Κ.: Ντ. Χριστιανοπούλου: Τὸ κορμί καὶ τὸ σαράκι (ποιήματα), Θεσσαλονίκη, 1964. Δ', 310.
- ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ, Α. Δ.
Χρυσάνθης, Κύπρος: Α. Δ. Χριστοδουλίδης: Γιὰ τοὺς νονεῖς (ὀμιλίες), Λευκωσία, 1967. Η', 92.
- ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ, Ἀθανάσιος
Χατζηκωστής, Γ.: Ἀθαν. Χριστοπούλου: «Ἄπαντα» (ἀναστύλ. Γ. Βαλέτα) Ἀθήνα, 1968. Ι', 321.
- ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Ἀνδρέας
Χρυσάνθης, Κ.: Α. Χριστοφίδης: Ἐρωτικά Κυπρίων, 1962. Β', 413—414.
- Κουτσάκος, Ι. Γ.: Ἀνδρέα Χριστοφίδης: Τὸ Μαῦρο καὶ τὸ Ἄσπρο, Λευκωσία, 1965. Ε', 328—330.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἀνδρέα Χριστοφίδης: Θέματα καὶ Ἀπόψεις, Λευκωσία, 1966, ἐκδ. «Φαῖδρος». ΣΤ', 305—306.
- Χρυσάνθης, Κ.: Ἀνδρέα Χριστοφίδης: Εἰσαγωγὴ στὴν Προπαγάνδα, Λευκωσία, 1966. Η', 28—29.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: «Εἰκονογράφηση Ἐξήνη» τῶν Α. Χριστοφίδη καὶ Α. Ἰωαννίδη. Θ', 426—427.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἀνδρέα Χριστοφίδης: Θέματα καὶ Ἀπόψεις, τόμ. ΙΙ, ἐκδ. ΡΙΚ, Λευκωσία, 1969. Ι', 240—241.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἀνδρέα Χριστοφίδης: Ἀναλυτικὲς προτάσεις, Λευκωσία 1970, γραφικὰ Ἰωαννίδη. ΙΔ', 33—34.
- Χαραλαμπίδης, Κυρ.: Ἀνθολογία Κυπριακῆς Ποιήσεως (Anthology of Cypriot Poetry) τῶν Κώστα Μόντη—Ἀνδρέα Χριστοφίδη. Μετάφραση Amy Mims, Λευκωσία — Κύπρος, σ. 250. ΙΕ', 117—118.

ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΟΥ—ΣΑΜΨΩΝ, Μπέλα

Όλυμπίου, Κίκα: Μπέλας Σαμψών—Χριστοφίδου «Ποιήματα», Άμμόχωστος, 1969. Ι', 319—320.

ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, Κύπρος

Χριστοφίδης, Α.: Κ. Χρυσάνθη: Έννια πικρά και ρωμαλέα διηγήματα, «Λυρική Κύπρος» Λευκωσία, 1960. Α', 50—51.

Χριστοφίδης, Α.: Κ. Χρυσάνθη: «Τό ήμερολόγιο του γαλάζιου κοριτσιού», Λευκωσία. Α', 368—369.

Χρυσόχορς, Α.: Angel Crespo: 'Η Ζωγραφική (La Pintura) μετ. Κ. Χρυσάνθη, «Λυρική Κύπρος» 1961. Α', 525—527.

Χριστοφίδης, Α.: Κ. Χρυσάνθη: «Έτσι άρχισε ή Κυριακή...», (νουβέλλα) «Λυρική Κύπρος», Λευκωσία, 1961. Α', 635—636.

Μπίστης, Π.: Για τή «Ζωγραφική» του Κρέσπο, Β', 147 (άναδημοσίευση).

Λεβάντας, Χρ.: Για τή νουβέλλα «Έτσι άρχισε ή Κυριακή...», Β', 147 (άναδημοσίευση).

Μπίστης, Π.: Για τή νουβέλλα «Έτσι άρχισε ή Κυριακή...», Β', 147 (άναδημοσίευση).

Χριστοφίδης, Α.: Κ. Χρυσάνθη: Οι μπαλλάντες μιάς ήρωϊκής εποχής, «Λυρική Κύπρος» (άρ. 25) Λευκωσία, 1961. Β', 184—186.

Κόκκινος, Δ.: Για τή νουβέλλα «Έτσι άρχισε ή Κυριακή...», Β', 195—196 (άναδημοσίευση).

Κωνσταντινίδης, Στέφ.: Για τή νουβέλλα «Έτσι άρχισε ή Κυριακή...», Β', 196 (άναδημοσίευση).

Γιάκος, Δημ.: Για τή νουβέλλα «Έτσι άρχισε ή Κυριακή...», Β', 269—270 (άναδημοσίευση).

Χριστιανόπουλος, Ντ.: Για τή νουβέλλα «Έτσι άρχισε ή Κυριακή...», Β', 367 (άναδημοσίευση).

Φουριώτης, Άγγ.: Για τή «Έτσι άρχισε ή Κυριακή...», Β', 367 (άναδημοσίευση).

Παναγιωτοπούλου—Κλήμη, Σοφία: Για τή «Έτσι άρχισε ή Κυριακή...», Β', 367 (άναδημοσίευση).

Λαζάρου, Σοφοκλής: Κ. Χρυσάνθη: «Ελένη Παλαιόλογου», Κύπρος, 1962. Γ', 73.

Χριστοφίδης, Άνδρέας: Κ. Χρυσάνθη: «Τό ξεσέκωμα των Σκλάβων» (νουβέλλα), «Πνευματική Κύπρος», Λευκωσία, 1962. Γ', 121.

Σπανός, Νίκος: Προλεγόμενα στην "Όρα: «Ό άπελευθερωτικός μας άγώνας στη λογοτεχνία μας» του ΡΙΚ: «Ταξίδευε» (διήγημα του Κύπρου Χρυσάνθη), Γ', 319.

Σπανός, Νίκος: Προλεγόμενα στην "Όρα: «Ό άπελευθερωτικός μας άγώνας στη λογοτεχνία μας» του ΡΙΚ: «Η προδοσία» (Θεατρικό έργο του Κ. Χρυσάνθη), Γ', 320.

Σπανός, Νίκος Σ.: Κύπρου Χρυσάνθη: Δεκατρία (κακοσήμαδα) άντιποητικά θέματα, ποιήματα, Λευκωσία, 1963. Ε', 83.

Σπανός, Νίκος Σ.: Κ. Χρυσάνθη: Ό 'Ηράκλειος (Σέ δυό εικόνες). "Έκδοση περιοδικού «Πνευματική Κύπρος», Λευκωσία, 1964. Ε', 147—148.

Σπανός, Νίκος Σ.: Κ. Χρυσάνθη: Νενίκηκε τόν θάνατο, (Θεατρικό χρονικό σέ τρείς εικόνες), «Πνευματική Κύπρος», Λευκωσία, 1964. Ε', 148.

Σπανός, Νίκος Σ.: Κ. Χρυσάνθη: "Όρα Πατρίδας (Ποιήματα), "Έκδοση περιοδικού «Πνευματική Κύπρος», Λευκωσία, 1964. Ε', 148—149.

Περνάρης, Α.: Κύπρου Χρυσάνθη: «Δώδεκα Στιγμές», Λευκωσία — Κύπρου, 1965. ΣΤ', 109—110.

Περνάρης, Α.: Κύπρου Χρυσάνθη: «Δέκα άντιποηήματα πάνω σέ ύφασματογραφίες», Μικρές Έκδόσεις «Πνευματικής Κύπρου», σελ. 14, Λευκωσία, 1966. ΣΤ' 223.

Περνάρης, Α.: Κύπρου Χρυσάνθη: «Λυρικών ήμερολόγιο στην Κυριακή χρονιά 1966», Λευκωσία, 1967. Γ', 337—338.

Περνάρης, Α.: Κύπρου Χρυσάνθη: «Θεοτόκε ή έλπίς...», Μυστήριο, Κύπρος 1966. Η', 267.

Μόντης, Κώστας: Κύπρου Χρυσάνθη: «Λυρικός Λόγος», Λευκωσία, 1968. Θ', 154.

Χατζηκωστής, Γιώργος: Τό λογοτεχνικό 1968 τής Κύπρου [Άνδρέα Καραγιώργη—Κύπρου Χρυσάνθη «Άγαπημένο Κυπριακό Διήγημα»], Θ', 206.

Χατζηκωστής, Γιώργος: Τό λογοτεχνικό 1968 τής Κύπρου [Κύπρου Χρυσάνθη «Άξιοθάς»], Θ', 207.

Χατζηκωστής, Γιώργος: Τό λογοτεχνικό 1968 τής Κύπρου [Κύπρου Χρυσάνθη—Άνδρέα Κούρου «Ηλέκτρα»], Θ', 207.

Χατζηκωστής, Γιώργος: Τό λογοτεχνικό 1968 τής Κύπρου [Κύπρου Χρυσάνθη «Ό 'Ηρόφιλος»], Θ', 207.

Χατζηκωστής, Γιώργος: Τό λογοτεχνικό 1968 τής Κύπρου [Κύπρου Χρυσάνθη «Λυρικός Λόγος»], Θ', 207—208.

Πισσάς, Μιχ.: Κ. Χρυσάνθη: Ό 'Ηρόφιλος», Λευκωσία 1969. Θ', 278—279.

Χρυσόχορς, Α.: Κύπρου Χρυσάνθη: Καλλιγράμματα, Λευκωσία, 1969. Ι', 22—23.

[Πν. Κ.]: Λογοτεχνικά Βραβεία Ύπουργείου Παιδείας Κύπρου [σκεπτικό για Κ. Χρυσάνθη «Λυρικός Λόγος»], Ι', 147.

Όλυμπίου, Κίκα: Κύπρου Χρυσάνθη: Πεζός Λόγος, τής γλυκειάς Χώρας Κύπρου, Λευκωσία 1971. ΙΑ', 285—286.

Περνάρης, Α.: Κύπρου Χρυσάνθη: «Άπό τό 'Ημερολόγιο ενός γιατρού» μυθιστόρημα (Πεζός ΛόγοςII), έκδοση τής «Πνευματικής Κύπρου», σελ. 110, Λευκωσία 1972. ΙΒ', 347—348.

Όλυμπίου, Κίκα: Βιβλία Προβληματισμού (έπιμέλεια Κ. Χρυσάνθη) Έκδ. Πνευματική Κύπρος, Λευκωσία, 1972. ΙΓ', 178.

Iannelli, Michele: Κύπρου Χρυσάνθη: «Δραματικός Λόγος», Λευκωσία, 1974. ΙΕ', 20—23.

Χατζηκωστής, Γ.: Κύπρου Χρυσάνθη: Οι Δίσεκτες Χρονιές, Λευκωσία 1975. ΙΣΤ', 238—241.

Κυθρεώτης, Ίακ.: Κύπρου Χρυσάνθη: Οι ιστορίες των Μηνών (Κυπριακός Σύνδεσμος Παιδικού—Νεανικού Βιβλίου) Λευκωσία, 1975. ΙΖ', 29.

Iannelli, Michele: Κύπρου Χρυσάνθη: «Πέρα απ' την Ελλάδα ο "Ήλιος" (Όδοιπορικό), Λευκωσία 1977. ΙΗ', 139.

Παναγιώτου, Ν.: Για τον «Περιπατή Όδοιπόρο», ΙΗ', 37.

Guzzi, Elisabetta (μετ. Γ. Χατζηκωστή): Kipros Chrisanthi & Andreas Kuros: "L' Elettra". Ίταλική μετάφραση από τον Michele Iannelli—Έκδοτικός οίκος «Πνευματική Κύπρος», 1976 (Περιοδικό "SILARUS" Σεπτ.—Όκτ., 1978, Salerno). ΙΘ', 144—145.

Όλυμπίου, Κίκα: Ό «Περιπατής Όδοιπόρος» του Κύπρου Χρυσάνθη, ΙΘ', 214—216.

Θεοχάρους, Θέμις: Κύπρου Χρυσάνθη «Τρία μονόπρακτα», Κ', 43.

Κυθρεώτης, Ίακ.: Κύπρου Χρυσάνθη: α) Ύγεια και Χαρά. Έκδοση Ύπεπιτροπής Διεθνούς Έτους Παιδιού Κύπρου, Λευκωσία, 1979, σελ. 44. Κ', 75.

β) Όπου παιδί και φώς. Έκδοση της «Πνευματικής Κύπρου», Λευκωσία, 1979, σελ. 40. Κ', 75—76.

Παναγιώτου, Νίκος: Κύπρου Χρυσάνθη, Όπου παιδί και φώς, Κ', 78.

Παναγιώτου, Νίκος: Κ. Χρυσάνθη «Τό φώς δεν χάνεται από την Κύπρο», «Άροδαφνούσα», «Ύγεια και Χαρά», «Τρία μονόπρακτα», Κ', 241 και «Τό Φυλάκιο Χ—Γραμμή Θανάτου», Κ', 241—242.

ΧΡΥΣΟΧΟΟΥ, Ίφιγένεια

Κυθρεώτης, Ίακ.: Ίφιγένεια Χρυσόχου: Μαρτυρική Πορεία (Τό χρονικό της όμηρίας 1922—1924), Έκδόσεις Ι. Ζαχαρόπουλου, Άθήνα, 1974, σελ. 118. ΙΕ', 186.

ΨΑΡΟΠΟΥΛΟΣ, Τάσος

Χριστοφίδης, Άνδρέας: Τάσου Ψαρόπουλου: «Ό Δήμιος», Άθήνα, 1962' Γ', 407—408.

* * *

ΑΓΚΥΡΑ

Χρυσάνθης, Κύπρος: «Έλληνική άνθολογία της νέας ποιήσεως» Από τις εκδόσεις «Άγκυρα». ΙΔ', 275—276.

ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

Χρυσάνθης, Κύπρος: [Λεύκωμα με είκοσι προσωπογραφίες Έθνικών Άγωνιστών, έκδ. Άνωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών], ΙΒ', 257.

ΑΥΛΟΣ

Χρυσάνθης, Κύπρος: Άδελφοί Άσημακόπουλοι «Γιά σās Παιδιά», έκδ. Αύλος. Δεκάτομος Έγκυκλοπαίδεια, Άθήνα. ΙΖ, 28—29.

ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΛΑΡΝΑΚΟΣ

Χρυσάνθης, Κύπρος: «Πεζά κείμενα για τό '21» του Γυμνασίου Λάρνακος, ΙΑ', 284.

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Χρυσάνθης, Κύπρος: Μια έκδοση της Έθνικής Τραπεζής της Έλλάδος [«Έλληνική Έμπορική Ναυτιλία» (1453—1850)], ΙΔ', 205—206.

Χρυσάνθης, Κύπρος: Βιβλία Τέχνης [«Κύπρος '74» (Άθήνα, 1975), έκδοση «Έθνικής Τράπεζας της Έλλάδος»], ΙΖ', 223.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΑ

Όλυμπίου, Κίκα: Έκδόσεις της Έκπαιδευτικής Ραδιοφωνίας, ΙΕ', 232—233.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ

ΟΜΙΛΟΣ ΚΥΠΡΟΥ

Περνάρης, Α.: Φιλολογική Κύπρος 1962, Β', 357—358.

Γλέζ., Π.: Για τη «Φιλολογικήν Κύπρον 1962», Β', 455 (άναδημοσίευση).

Μπίστης, Π.: Για τη «Φιλολογική Κύπρον 1962», Β', 455 (άναδημοσίευση).

Χρυσός, Στέφανος: Για τη «Φιλολογική Κύπρο 1962», Γ', 163 (άναδημοσίευση).

Χρυσάνθης, Κύπρος: Ή «Φιλολογική Κύπρος», ΙΓ', 89—90.

[ΕΞΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ]

Τσουλλή—Παναγιή, Ειρήνη: Π. Φ. Ίωαννίδη, Ν. Λεοντίου, Χρ. Θεοφιλίδη, Μ. Κυριάκου, Α. Δαμιανού, Μ. Πυλιώτου: «ΑΝΟΙΞΗ» — Παιδικά άναγνώσματα άρ. 1, σελ. 70. ΙΕ', 231—232.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ

Χρυσάνθης, Κύπρος: Τό «Χρονικόν της πρώτης δεκαετίας 1960—1970» του Ε.Φ.Σ.Α., ΙΑ', 207.

Χατζηκωστής, Γ.: Δελτίον Έπιστημονικού και Φιλολογικού Συλλόγου Άμμοχώστου, έτος 1969, Άμμόχωστος, 1970. ΙΑ', 213—214.

Χατζηκωστής, Γ. Ν.: Δελτίον Ε.Φ.Σ.Α. 1972. ΙΔ', 348—351.

Χατζηκωστής, Γ.: Δελτίον του Έπιστημονικού και Φιλολογικού Συλλόγου Άμμοχώστου Έτος 1973. ΙΕ', 314—315.

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΥΠΡΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Χριστοφίδης, Α.: Δελτίον Έταιρείας Κυπριακών Σπουδών, τόμ. ΚΕ', Λευκωσία, 1961. Β', 360—362.

Χατζηκωστής, Γ.: Κυπριακαί Σπουδαί (Δελτίον της Έταιρείας Κυπριακών Σπουδών), τόμος 41ος (1977), Λευκωσία 1977, ΙΗ', 160—162.

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Χατζηκωστής, Γ.: 'Εταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Ἑλληνικά, τόμος 22ος, τεύχος 2ον, Θεσσαλονίκη 1969. Ι', 353-354.

ΕΥΘΥΝΗ

[Πν. Κ.]: «Προσφορά στὸν Ἅγγελο Τερζάκη» γιὰ τὰ ἑβδομηττάχρονα του [Τετράδιο «Εὐθύνης»], ΙΗ', 205.

[Πν. Κ.]: Χαιρετισμὸς στὸν Ι. Μ. Παναγιωτόπουλο. Τὸ νέο «Τετράδιο» τῆς «Εὐθύνης», Κ', 102.

[Πν. Κ.]: Ἡ Νεοελληνικὴ Κριτικὴ γιὰ τὸν Παντελῆ Πρεβελάκη. Τετράδιο ἀρ. 9 τῆς «Εὐθύνης», Κ', 102.

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ

ΕΡΕΥΝΩΝ

Σοφιανός, Χρ. Α.: Κέντρον Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν. Ἐπετηρὶς IV, 1970-1971, Λευκωσία, 1971. ΙΒ', 100-104.

Ἰωαννίδης, Κλεῖτος: Φιλοσοφικὸ Παράρτημα Ἐπετηρίδος τοῦ Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν. Κ', 242.

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Μιχαηλίδης, Κώστας Π.: Φιλοσοφία, Ἐπετηρὶς τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, ἔκδοσις Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμοι Α'-Δ' (1971, 2, 3, 4). ΙΣΤ', 72-73.

ΜΑΘΗΤΩΝ (26) ΣΠΥΡΙΔΑΚΙ, Κ.

Σπανός, Νίκος: Εἴκοσι Ἐξι Μαθητῶν του: Ἀφιέρωμα εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Σπυριδάκιν, Λευκωσία 1964, σελ. 238. ΣΤ', 224-225.

MAM

Περνάρης, Α.: «Τὸ Ἡμερολόγιον τῆς Ἑλληνικῆς Κύπρου», 1966, Ἰδρυτῆς - Διευθυντῆς Δρ Κύπρος Χρυσάνθης, Ἐκδότης MAM, σελίδ. 152, Λευκωσία - Κύπρος. ΣΤ', 160-161.

ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΥΠ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Χρυσάνθης, Κύπρος: "Poems of Cyprus" (ἐπιλογή ἀπὸ τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Βασίλη Μιχαηλίδη καὶ Δημ. Λιπέρτη). ΙΒ', 230.

ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΥΠΡΟΥ

Παναγιώτου, Νίκος: «Νομισματικὴ Ἐκθεση 1970». Κ', 92.

ΟΥΝΕΣΚΟ

Βράχας, Φρ. Π.: Cyprus: Byzantine Mosaics & Frescoes, Unesco: 1963. Δ', 119.

ΠΑΓΚΥΠΡΙΟΝ ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ

Χρυσάνθης, Κύπρος: Τὸ Δελτίον τῶν Καθηγητῶν τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου, Θ', 153.

ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΟΝ ΙΔΡΥΜΑ ΚΥΠΡΟΥ

Χρυσάνθης, Κύπρος: Ἡ «Ἀνθολογία Νέων Κυπρίων Ποιητῶν» τοῦ ΡΙΚ, Θ', 425.

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΓΟΝΕΩΝ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ ΣΧΟΛΗΣ ΑΣΚΗΣΙΜΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

ΛΕΜΕΣΟΥ

Παναγιώτου, Νίκος: Ποιητικὴ Ἀνθολογία γιὰ τὸ Καθυστερημένο Παιδί, ἔκδοσις Συνδέσμου Γονέων καὶ Διδασκάλων Σχολῆς Ἀσκησίμων Παιδιῶν Λεμεσοῦ, Κ', 79.

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

Παναγιώτου, Νίκος: «Πρακτικὰ τοῦ Διεθνοῦς Ἀρχαιολογικοῦ Συμποσίου. Οἱ σχέσεις μετὰ τὴν Κύπρον καὶ Κρήτην ἀπὸ τὸ 2000 περίπου ὡς τὸ 500 π.Χ.». Κ', 91.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

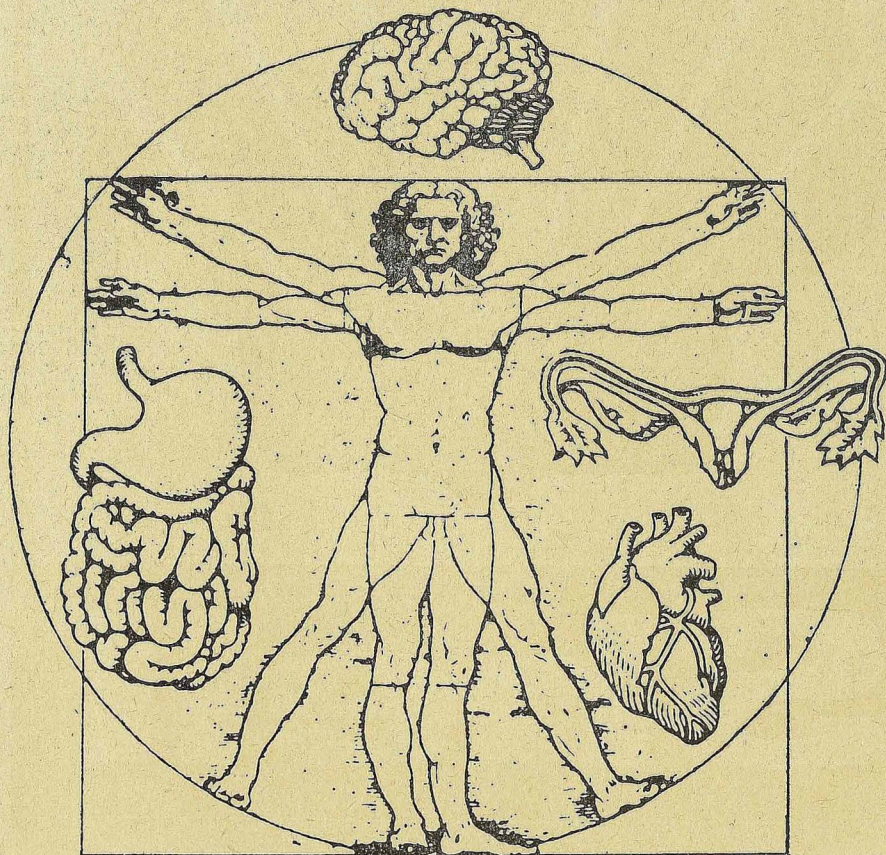
Κυπριανού, Χρ. Στ.: «Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν». Περίοδος Δευτέρα. Τόμος ΙΓ'. Ἐν Ἀθήναις 1962-1963. Διευθυντῆς Γεώργιος Θ. Ζώρας. Σελίδες 606. Δ', 56.

For the many dimensions of anxiety

ATIVAN*

(lorazepam, Wyeth)

A single anxiolytic

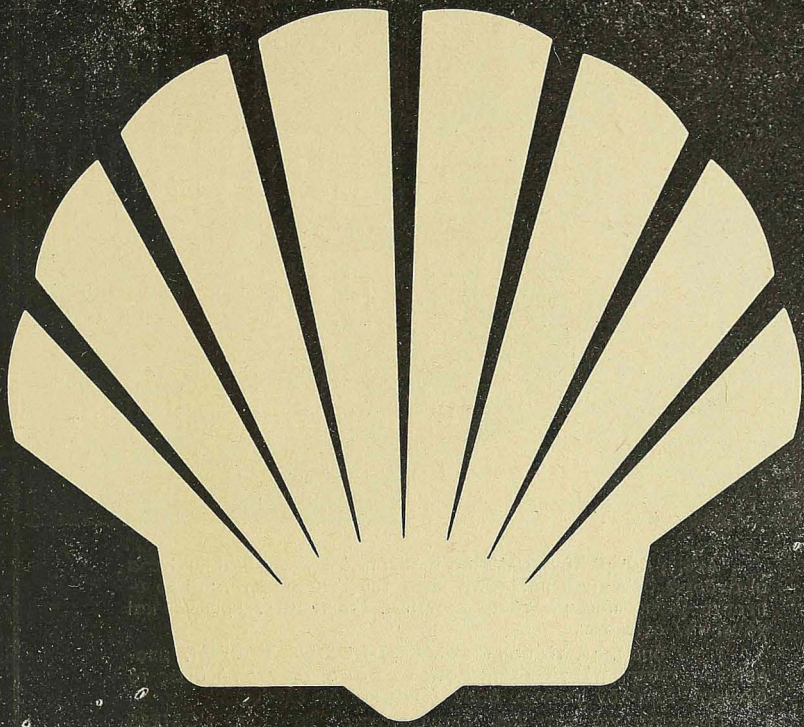

provides deeper, more selective anxiolytic relief

in both functional and organic disorders
with low-dosage safety
compatible with standard treatment regimens

Wyeth
Wyeth International Limited
Philadelphia, Pa. 19101 U.S.A.

*trademark

Shell

Σκοπός μας
η Εξυπηρέτησις

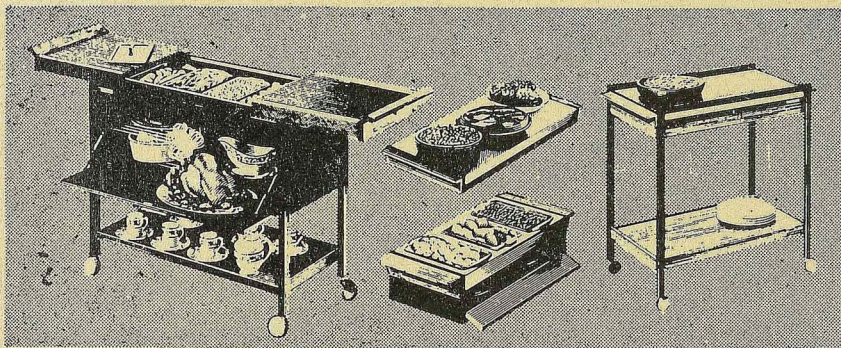
**ΟΙ ΑΝΔΡΕΣ
ΤΟ ΠΡΟΤΙΜΟΥΝ
ΖΕΣΤΟ!**

αλλα συνηθως αργουν

Ακόμη και με την καλλίτερη διάθεση, ο κόσμος (και ιδιαίτερα οι άνδρες) δεν είναι ποτέ στην ώρα τους για φαγητό, και το υπέροχο γεύμα που με τόση φροντίδα έτοιμάσατε, κρυώνει και χάνει την αξία του.

Τώρα όμως, με το θαυμάσιο **EKCO HOSTESS CABINET**, μπορείτε να διατηρήτε το φαγητό σας φρέσκο, άχνηστο όπως το βγάλατε από τον φούρνο, δσον άργα και αν έλθουν.

Πρόκειται για κάτι νέο, επαναστατικό. Το **EKCO HOSTESS CABINET**, με τη ζεστή πλάκα στο πάνω μέρος και το θερμό εσωτερικό, χωράει γεύμα για έξη άτομα, από σούπα μέχρι γλυκίσματα.

EKCO Hostess
APPLIANCES

Έλατε να τó δήτε στά καταστήματα :

ΜΙΧΑΛΑΚΗΣ Σ. ΣΑΒΒΙΔΗΣ ΛΤΔ.

Λευκωσία, Τηλ. 63336, 62212, 76613 - Λεμεσός, Τηλ. 2730

Αμμόχωστος, Τηλ. 66095 και 62948

Είναι δυνατόν;

να έχω ασφαλεία ζωής και...

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Να άποσύρω μέρος ή ολόκληρη τήν άποταμίευση μου χωρίς να μου άποκοποϋν από τήν έταιρείαν όποιαδήποτε έξοδα ή άλλη επιβάρυνση;	✓	
Να άποσύρω τήν άποταμίευση μου ενώ ταυτόχρονα ή ασφαλιστική μου κάλυψη παραμένει ή ίδια;	✓	
Να αύξήσω τήν ασφαλιστική μου κάλυψη χωρίς να πληρώσω αύξημένα ασφάλιστρα και άνεξάρτητα από τήν κατάσταση τής υγείας μου;	✓	
Να μειώσω τά ασφάλιστρα που πληρώνω χωρίς να μειωθ ή ασφαλιστική μου κάλυψη;	✓	
Να διακόψω τήν πληρωμήν τών ασφαλίστρων, να συνεχίσω να είμαι ασφαλισμένος, και οι άποταμιεύσεις μου να συνεχίσουν να αναπτύσσωνται χωρίς να πληρώνω τόκους ή έξοδα	✓	

Είναι δυνατόν!
Eagle Star

ΛΕΥΚΩΣΙΑ Τηλ. 41326
ΛΕΜΕΣΟΣ Τηλ. 71147

Η Eagle Star προηγείται

Established 1807

Eagle Star
Insurance Company Limited

Travel with us all over the world

For any destination in all countries
by any means, we can offer you a faster,
comfortable and safe transportation
because for many years now travelling
is our business

AEGEOS

...near you when travelling

NICOSIA	6, Princess de Tyras	P.O.B. 1236	TLX 2428	TEL 021-45222
LARNACA	12, Athens Ave	P.O.B. 82	TLX 2710	TEL 041-56222
AIRPORT	29, Pax Terminal Bldgs	P.O.B. 82	TLX 2714	TEL 041-57222
LIMASSOL	37, Anexartisia Str.	P.O.B. 606	TLX 3223	TEL 051-66222
PAPHOS	144, Arch. Makarios	P.O.B. 188	TLX 2872	TEL 061-35222
AY. NAPA	Monastery Square	P.O.B. 37	TLX 3599	TEL 046-21222

Internationally acknowledged
to be the finest King Size cigarette
in the world

dunhill

London Paris New York

THE MOST DISTINGUISHED TOBACCO HOUSE IN THE WORLD

ΜΠΥΡΑ ΚΕΟ

Η ΜΠΥΡΑ
ΣΑΣ

